

Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
e-Dergi

Faculty of Economics and Administrative Sciences
E-Journal

Ocak – Haziran 2019

ISSN 2147-2483

Cilt 8
Sayı 1

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
E-DERGİ

Cilt:8 Sayı:1 Haziran 2019

TRAKYA UNIVERSITY
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
FACULTY E-JOURNAL
Volume:8 No:1 June 2019

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ E-DERGİ

Cilt:8 Sayı:1 Haziran 2019

ISSN:2147-2483

<http://dergipark.gov.tr/trakyaiibf>

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi

Cilt:8 Sayı:1 Haziran 2019

TRAKYA UNIVERSITY
Economics And Administrative
Sciences Faculty E-Journal

Volume: 8 Number:1 June 2018

SÖBIAD

Dergi Sahibi/Owner

Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Editör/Editor

Dr. Öğr. Üyesi Aytül Çolak

Editör Yardımcısı /Assoc. Editor

Öğr. Gör. Dr. Elvin DİNLER

Dergi Yayın Kurulu /Editorial Board

Başkan/Chairman

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Üyeler/Members

Prof. Dr. Sibel TURAN

Prof. Dr. Mahmut GÜLER

Prof. Dr. Adil OĞUZHAN

Doç. Dr. Cemile Arıkoğlu ÜNDÜCÜ

Doç. Dr. Engin SANAL

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Hakan AGUN

İletişim Adresi/Address

T.C. Trakya Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Balkan Yerleşkesi Edirne/ TÜRKİYE

Tel: 0284 235 71 51 -52

Faks: 0284 235 73 63-18 57

DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Sudi APAK

Esenyurt Üniversitesi

**Prof. Dr. Süleyman
ÖZDEMİR**

*Bandırma 17 Eylül
Üniversitesi*

**Prof. Dr. Abdülkadir
ŞENKAL**

Kocaeli Üniversitesi

**Prof. Dr. Sadi
UZUNOĞLU**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Cüneyt
AKALIN**

Arel Üniversitesi

**Prof. Dr. Gamze
YÜCESAN
ÖZDEMİR**

Ankara Üniversitesi

**Prof. Dr. Sinan
ÜNSAR**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Nurcan
METİN**

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ATEŞ

İstanbul Üniversitesi

**Prof. Dr. Canan
ÇETİN**

Marmara Üniversitesi

**Prof. Dr. O. Murat
KOÇTÜRK**

*Celal Bayar
Üniversitesi*

**Prof. Dr. Derman
KÜÇÜKALTAN**

Arel Üniversitesi

**Prof. Dr. Sibel
TURAN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Hasan
Berke DİLAN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Ayhan
GENÇLER**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Levent
ÜRER**

İstanbul Üniversitesi

**Prof. Dr. Bünyamin
BACAK**

*Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi*

**Prof. Dr. Mümin
ERTÜRK**

Altınbaş Üniversitesi

**Prof. Dr. Mahmut
BİLEN**

Sakarya Üniversitesi

**Prof. Dr. Selçuk
İPEK**

*Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi*

**Prof. Dr. Ayhan
UÇAK**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Selda
ÇAĞLAR**

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ersin KAVİ

Yalova Üniversitesi

**Prof. Dr. Emel
GÖNENÇ GÜLER**

Trakya Üniversitesi

**Doç. Dr.
Abdurrahman BENL**

Sakarya Üniversitesi

**Doç. Dr. Kasırga
YILDIRAK**

Hacettepe Üniversitesi

**Doç. Dr. Ercan
SARIDOĞAN**

İstanbul Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Aytül
ÇOLAK**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Aykut
TAVŞANCI**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Yeliz
ERATLI ŞİRİN**

Çukurova Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi
Seyhan BİLİR
GÜLER**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Serdar
CAMBAZ**

Kırklareli Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Emre
AYKOÇ**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Bilge
Hakan AGUN**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Hande
KANDUR**

*Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi*

**Dr. Öğr. Üyesi
Alptekin MOLLA**

Bandırma Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

Ozan Çağrı SARIKAYA, F. Pervin BİLİR

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN LİDERLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 1-18

Ebru Z. BOYACIOĞLU

TURİZM EKONOMİSİ EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN TURİZM ALGILARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 19-42

Caner ÇAKI, Gül ÇAKI, Mustafa AKSOĞAN, Mehmet Ozan GÜLADA

ÇİN MİLLİYETÇİ PARTİSİ TARAFINDAN JAPON İŞGALİ'NE KARŞI YÜRÜTÜLEN ULUSAL SEFERBERLİK PROPAGANDASI 43-64

Ahmet YURTSEVEN

İSLAM'IN İLK DÖNEMİNDE VERGİ UYGULAMALARININ TOPLUMA YANSIMASI 65- 96

Kemal ERKİŞİ, Turgay CEYHAN

FINANCIAL DEEPENING AND ECONOMIC GROWTH: A CASE OF TURKEY 97-125

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN LİDERLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ*

Ozan Çağı SARIKAYA**
F. Pervin BİLİR***

ÖZ

Liderlik örgütsel davranış alanının üzerinde en çok çalışılan konularından biridir. Her geçen gün de yeni içerikler eklenerek yeni kavramlarla ifade edilerek incelenmeye devam edilmektedir. Liderlik her alanı ilgilendiren bir konu olarak insanların işbirliği yaptığı ortamlarda istenen hedeflere varmakta önemli bir araç durumundadır. Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin ilerde bir beden eğitimi öğretmeni, bir spor yöneticisi ya da bir antrenör olacağını düşünürsek, bu meslekler belirli bir gruba ya da topluluğa öncülük edecek meslek grupları içerisinde yer almakta olup liderlik özelliklerinin önem taşıdığı meslek gruplarıdır. Bu nedenle bu çalışmada bu öğrencilerin liderlik davranışları incelenmiştir.

Betimsel ve nicel olarak tasarlanan bu çalışmanın örneklemini; Çukurova Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu beden eğitimi öğretmenliği, antrenörlük eğitimi ve spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinden gönüllü 293 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmada öğrencilerin liderlik özellikleri anlayış gösterme ve yapıyı kurma adı altında iki alt boyut açısından cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim görülen bölüm ve spor yaşantısı durumu değişkenlerine göre incelenmiştir. Yapıyı kurma boyutunda veriler normal dağılım göstermediğinden istatistiki analizlerde; ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney-U ve ikiden fazla karşılaştırmalarda Kruskal Wallis-H testleri kullanılmıştır. Anlayış gösterme boyutunda ise veriler normal dağılım gösterdiğinden istatistiki analizlerde ikili karşılaştırmalarda T-testi ve ikiden fazla karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır.

Çalışmanın bulgularına göre anlayış gösterme boyutunda; öğrenim görülen bölüm ve spor yaşamı açısından istatistiki açıdan anlamlı farklılık saptanmıştır. Yapıyı kurma boyutunda ise; cinsiyet, öğrenim görülen bölümlere göre istatistiki açıdan anlamlı farklılık belirlenmiştir. Sonuç olarak, çalışmada öğrencilerin her iki boyutta da liderlik davranışlarını sergiledikleri ifade edilebilir. Liderlik ile alınan eğitimin etkinliğinin incelenmesi sonraki çalışmalar için önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Liderlik, Yapıyı Kurma, Anlayış Gösterme, Öğrenci

*Bu çalışma, 13-15 ekim 2017 tarihlerinde Çorum'da gerçekleştirilen 9th Conference of International Society for the Social Science of Sport isimli kongrede bildiri olarak sunulmuş olup, Ozan Çağı SARIKAYA tarafından Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında Doç. Dr. F. Pervin BİLİR danışmanlığında yürütülen "Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Liderlik Özelliklerinin Belirlenmesi: Çukurova Üniversitesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Çukurova Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Yüksek Lisans Öğrencisi, ozan.sarikaya@windowslive.com, ORCID: 0000-0001-9131-8257

***Çukurova Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Adana/Türkiye, pbilir@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5413-3712

ANALYSIS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS COLLAGE STUDENTS' LEADERSHIP TRAITS:

THE SAMPLE OF ÇUKUROVA UNIVERSITY

ABSTRACT

Leadership is one of the most studied topics in the field of organizational behavior. Adding new contents day by day, it is continued to be examined by expressing with new concepts. Leadership is an important issue in every field and it is an important tool in reaching the desired goals in the environments where people cooperate. Assuming that Physical Education and Sports Collage Students will be a physical education teacher, a sports manager or a trainer in the future, while these professions are included in profession groups that lead to a specific group or community and also these are profession groups that leadership characteristics are important. Therefore, in this study, leadership behaviors of these students were investigated.

The sample of this research which is designed as descriptive and quantitative is composed of 293 volunteer students selected through easy sampling method from Department of Physical Education, Coaching and Sports Management Department at Çukurova University. In this study, the leadership traits of the students were examined according to gender, class level, department studied and sport life in terms of understanding and initiating the structure sub-dimensions. The data of this research and were gathered through personal data form and Leader Behavior Description Questionnaire (LBDQ) which was constructed by Hemphill and Coons, developed by Halpin and Winer and adapted to Turkish by Önal. Since the data of initiation structure dimension did not have a normal distribution, in statistical analysis Mann Whitney U test was used in Pairwise Comparison, while the Kruskall Wallis was used in comparing more than two. As the data of consideration dimension had a normal distribution, in statistical analysis T- test was used in Pairwise Comparison, while one-side variance analysis (ANOVA) was used in comparing more than two.

According to the findings in consideration dimension, there is a meaningful difference concerning the department studied and sport life. In Initiating Structure, there is a meaningful difference concerning gender, the department studied. As a result, according to our findings, it can be stated that students exhibit leadership behaviors in both dimensions. Examining the effectiveness of the education on leadership may be recommended for further studies.

Key words: Physical Education and Sports Collage, Leadership, Initiating Structure, Consideration, Student

1. GİRİŞ

Liderlik örgütsel davranış alanının üzerinde en çok çalışılan konularından biridir. Her geçen gün de yeni içerikler eklenerek yeni kavramlarla ifade edilerek incelenmeye devam edilmektedir. Liderlik her alanı ilgilendiren bir konu olarak insanların işbirliği yaptığı ortamlarda istenen hedeflere varmakta önemli bir araç durumundadır. Liderlik konusunda odaklanılması gereken artık, liderin kim olacağı değil, tüm çalışanların liderlik özelliklerine sahip olması gerekliliğidir.

Liderlik konusunda öne sürülen farklı bir çok teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Özellikler yaklaşımı liderlik alanında geliştirilen ilk teoridir. Bu görüşe göre liderler bazı özellikleri taşımaları ve bu özellikler, liderleri diğerlerinden özel kılmaktadır. En eski araştırmacılar liderin sahip olması gereken özelliklerin zeka, üstünlük, kendine güven, enerji, girişimcilik, görev bilgisi gibi özellikler olduğuna inanmışlardır. Sonraki çalışmalar ise bu özelliklere eklemelerde bulunmuştur (Drummond, 2000: 75). Davranışsal yaklaşıma göre, liderin sergilemiş olduğu davranışlar lideri başarılı ve etkili bir lider yapmaktadır. Liderin davranışları var olan özelliklerinden daha büyük önem taşımaktadır. Liderin etkinliğini belirleyen hususlar arasında, planlama ve denetim biçimi, hedefleri belirleme şekli, yetki devri ya da devretmemesi, astları ile kurduğu iletişim şekli önemlidir (Landis vd., 2014: 100). Durumsallık yaklaşımı ise, karşılaşılan durumlara göre en uygun liderlik davranışının gösterilmesidir. Bu noktada, yönetimde en iyi ve tek yönetim şekli olduğunu belirten davranış yaklaşımından farklı olan yönünü ortaya çıkarmaktadır (Koçel, 2014: 681). Bu yaklaşıma göre liderin davranışlarını etkileyen faktörler; örgütü oluşturan bireylerin beklentileri, örgütün koşulları, liderin ve örgütün içinde yer alan bireylerin geçirmiş olduğu yaşantıdır (Ivanchevic ve Matteson, 1990: 391).

Bu çalışmanın kavramsal olarak dayandığı teorik yaklaşım davranışsal yaklaşımdır. Davranışsal yaklaşımı ortaya koyan birkaç çalışma gurubu vardır. Bu çalışmada Ohio State Üniversitesinde yapılan çalışmalar temel alınmıştır. Ohio State Üniversitesinde bir grup araştırmacı bir araya gelerek, liderin çalışanlara ve örgüte karşı olan davranışlarını araştırmışlardır. Araştırmacılar liderin davranışlarında iki temel boyut belirlemişlerdir. Bu boyut yapıyı kurma ve anlayış gösterme boyutlarıdır. Yapıyı kurma boyutu iş rollerini organize ederken, çalışanlarını içinde buldukları örgütün amaçları doğrultusunda grup

planlamalarına, iletişim ve işbirliği mekanizmasına, görev ve sorumluluk bilincine ve rutin iş aktivitelerine yönlendirmektedir. Dolayısıyla, yapıyı kurma boyutunun davranışlarını sergileyen bir lider görev odaklı olup, önceliği ise örgüt içinde sorumluluk bilinciyle işlerin zamanında bitirilmesi ve istenen amaçlara ulaşılmasıdır (Gutknecht ve Miller, 1990:128). Anlayış gösterme boyutunda davranışlar sergileyen liderler ise, takipçilerinin onlara saygı duyduklarını ve değer verdiklerini bilmelerini sağlamanın yanı sıra, birbirleri ile pozitif ilişkide bulunmaları için ihtiyaçlarının da farkındadırlar. Dolayısıyla, güçlü bir ilişki ve duygusal bir bağ kurmayı amaçlayan ilişki odaklı bir liderlik tarzı olarak göze çarpmaktadır. Anlayış gösterme boyutuna ait özellikleri taşıyan bir liderle çalışan kişiler liderden almış oldukları güçlü etkileşimle lider-çalışan ilişkisine olumlu derecede katkı yapmaktadır. Anlayış gösterme boyutu çalışanların liderle olan kişisel ilişkilerine odaklanmıştır (Yukl, 2001:50).

Spor alan yazınına bakıldığında, liderlik ile ilgili yapılmış çalışmaların antrenörler, sporcular, yöneticiler ve beden eğitimi öğretmenleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Antrenörlerin lider özellikleri ile ilgili olarak; Loughhead ve Hardy (2005: 303), sporda koç ve akran liderliği davranışlarını incelemiş ve koçların otokratik liderlik davranışları en fazla tercih edilen liderlik davranışı olarak ön plana çıkarken, akran liderlik davranışlarından; olumlu geri bildirim, sosyal destek ve demokratik liderlik davranışlarını sergilemeleri daha fazla tercih edilen liderlik davranışları olmuştur. Bilir vd. (2019: 228), yaptığı çalışmada antrenör yetiştirme kurslarına katılan bireylerin liderlik davranış algulamalarında yaş, medeni durum, spor dalı ve öğrenim durumu gibi demografik değişkenlerde farklılık olduğu ve sporcunun yetişmesinde eğitim ve öğretimi, pozitif geribildirim, demokratik davranışı ve sosyal desteği önemseyen, otokratik davranış göstermeyi daha az tercih eden bir profil çizdikleri belirlenmiştir. Sporcuların liderlik özellikleri olarak Crust ve Azadi (2009: 306) yaptıkları çalışmada zihnen dayanıklı sporcuların eğitici ve öğretici liderlik davranışlarını benimsediklerini ortaya koymuşlardır. Witte (2011: 73) ise bireysel olarak spor yapan bireylerin antrenörlerinde eğitici ve öğretici, demokratik ve sosyal destek davranışlarını göstermelerini bekledikleri ancak buna karşın takım sporları yapan bireylerin ise antrenörlerinde otokratik liderlik davranışlarını tercih ettiklerini ortaya konulmuştur. Özdiç vd.'nin (2017: 4464) yapmış olduğu çalışmada, kâr amacı gütmeyen örgütlerde yaşça büyük olan ve daha fazla spor geçmişi olan gönüllü liderlerin daha yüksek duygusal zekaya sahip olduğu görülmüştür. Yücel (2011), öğrencilerin liderlik özelliklerini belirlemeye yönelik bir çalışma yapmış ve spor yapan ve yapmayan öğrencilerin liderlik özelliklerini belirlemiştir. Çalışmada öğrencilerin liderlik puanlarının en yüksek demokratik liderlikte, en düşük de dönüşümcü liderlikte olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca herhangi bir spor ile uğraşan öğrencilerin dönüşümcü liderlik ve etkileşimci

liderlik puanlarının herhangi bir sporla uğraşmayan öğrencelere oranla daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Koç (2016), spor federasyonlarında görev yapan üst düzey yöneticilerin öngörülü liderlik düzeylerini belirlemiş ve yöneticilerin kendilerini gördükleri öngörülü liderlik düzeyleri ile çalışanların değerlendirmeleri arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Şirin vd.'nin (2018: 2008), beden eğitimi öğretmenlerinin dönüşümcü-işlemci liderlik ve örgütsel sinizm algıları üzerine yaptıkları çalışmanın sonucuna göre; beden eğitimi öğretmenlerinin dönüşümcü liderlik algılarının işlemci liderlik algılarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Başoğlu ve Aytaç'ın (2016: 465) Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürleri ile çalışmada; müdürlerin liderlik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve müdürlerin yapıyı kurma ve anlayış gösterme boyutlarında yüksek düzeyde liderlik özelliklerine sahip oldukları belirtilmiştir.

Alan yazında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerine yapılmış çalışmaların az olduğu görülmektedir. Eğitim sürecinin davranış geliştirme süreci ve davranışsal yaklaşımın liderlik davranışlarının öğrenilebilir olduğunu öne sürdüğü göz önüne alındığında eğitim sürecinin liderlik davranışlarının kazandırılmasında önemli bir faktör olduğu ifade edilebilir. Beden eğitimi öğretmeni olarak eğitim kurumlarındaki yol gösterici olma durumu, antrenör olarak sporcuların yetişmesinde sahip olacağı rol ve spor yöneticisi kimliği ile de spora yönetsel anlamda yapacağı katkılar liderlik özelliklerine sahip olmasının gerekliliğini işaret etmektedir. Belirlenen özelliklerin hem öğrencilerin devam eden öğrencilik yaşamlarında hem de ileride sahip olacakları iş hayatlarında yol gösterici kimliğine sahip olma açısından fikir vereceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülerek tasarlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin liderlik özelliklerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiş tarama modelinde betimsel ve nicel bir çalışmadır. Çalışmanın evrenini 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Çukurova Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'na devam eden antrenörlük eğitimi, beden eğitimi öğretmenliği ve spor yöneticiliği bölümleri öğrencileri oluşturmaktadır. Evrende bulunan 800 öğrenciden seçkisiz olmayan örnekleme türlerinden uygun örnekleme yolu ile seçilmiş 293 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin liderlik özellikleri nedir?
2. Öğrencilerin liderlik özellikleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğrencilerin liderlik özellikleri öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır ?
4. Öğrencilerin liderlik özellikleri öğrenim görülen bölüm değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Öğrencilerin liderlik özellikleri aktif spor yapma durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır ?

Çalışmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştiren Kişisel Bilgiler Formu ve "Liderlik Davranışını Betimleme Ölçeği (LDBÖ)" aracılığıyla toplanmıştır. Ölçek ilk olarak Hemphill ve Coons (1957) tarafından geliştirilmiş olup daha sonra Halpin ve Winner (1957: 41) tarafından düzenlenmiştir. İki boyutta ifade edilen ölçeğin güvenirliği anlayış gösterme boyutunda 0.92 ve yapıyı kurma boyutunda 0.81'dir. Ölçek; iki boyut (yapıyı kurma ve anlayış gösterme) olmak üzere 30 maddeden oluşan 5'li likert tipindedir.

Ölçeğin puanlaması ve sınırlar (1 =Asla, 2= Nadiren, 3=Bazen, 4=Sık Sık, 5 = Her Zaman) şu şekildedir: Asla (1 puan; 1.00-1.80 arası), Nadiren (2 puan; 1.81-2.60), Bazen (3 puan; 2.61-3.40), Sık Sık (4 puan; 3.41-4.20), Her zaman (5 puan; 4.21-5.00) olarak belirlenmiştir. Ölçek maddelerinin boyutlara göre dağılımı aşağıda verilmiştir:

Tablo 1. Liderlik Davranışları Betimleme Ölçeği Ölçek Maddeleri ve Boyutları

Ölçek Boyutları	Boyuta İlişkin Maddeler
Yapıyı Kurma	2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30
Anlayış Gösterme	1, 3, 5, 7, 9*, 11, 13*, 15*, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29
Toplam	30

*Bu ölçek maddeleri ters puanlanmaktadır.

Bu araştırmada, ölçeğin güvenirlik sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo. 2 Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Sonuçları

Boyutlar	Sorular	Güvenirlik Katsayıları
Anlayış Gösterme	1, 3, 5, 7, 9 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29	0.74
Yapıyı Kurma	2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30	0.78

Tablo 2'de görüldüğü üzere; çalışmanın Cronbach Alpha değerleri; anlayış gösterme boyutu için .74, yapıyı kurma boyutu için .78'dir.

Verilerin analizinde öncelikle normallik dağılımları incelenmiştir. Normallik dağılımlarının incelenmesi için Kolmogorov Smirnov testi uygulanmış ve verilerin dağılımlarının boyutlar düzeyinde anlayış göstermenin parametrik, yapıyı kurmanın da non-parametrik olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tanımlayıcı istatistiklerden frekans, yüzde, ortalama hesaplamaları kullanılmıştır. Anlayış gösterme boyutu için; bağımsız gruplar t testi ve ANOVA; yapıyı kurma boyutu için de ikili karşılaştırmalarda Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Farklılaşma belirlenen durumlarda farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla da Duncan yapılmıştır.

Çalışmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin kişisel bilgilerine ilişkin dağılımlar şu şekildedir:

- * Çalışmaya 169 erkek, 124 kadın öğrenci katılmıştır.
- * Öğrencilerden 59'u I. sınıf, 89'u II. sınıf, 99'u III. sınıf ve 46 tanesi de IV. sınıfta öğrenim görmektedir.
- * 113 öğrenci lisanslı olarak spor yaparken, 180 öğrenci lisanssız olarak yapmaktadır.
- * 122 öğrenci beden eğitimi öğretmenliği, 78 öğrenci antrenörlük eğitimi bölümünde ve 93 öğrenci de spor yöneticiliği bölümünde öğrenim görmektedir.

3. BULGULAR

Çalışmada elde edilen bulgular araştırma soruları kapsamında aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 3. Anlayış gösterme ve yapıyı kurma alt boyutlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları

Alt Boyutlar	N	\bar{X}	ss	Min.	Max.
Anlayış Gösterme	293	3.63	.54	2.13	5.00
Yapıyı Kurma	293	3.60	.55	2.13	5.00

Tablo 3'deki tabloya bakıldığında öğrencilerin her iki alt boyuttaki ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu ve anlayış gösterme alt boyutunda yapıyı kurma alt boyutuna oranla daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Anlayış gösterme alt boyutunda öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre yapılan t testi sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	sd	t	p
Erkek	169	3.60	.52	291	.96	.420
Kadın	124	3.66	.56			

*p<0.05

Tablo 4'de anlayış gösterme alt boyutuna göre öğrencilerin liderlik özelliklerinin cinsiyete göre t testi sonuçları verilmiştir. Tablo incelendiğinde erkek ($\bar{X}= 3.60$) ve kadın öğrenciler ($\bar{X}= 3.66$) arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür [$t_{(291)} = 0.96$, $p>0.05$].

Tablo 5. Yapıyı kurma alt boyutunda öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre yapılan mann- whitney u testi sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	169	138.51	23408	9043.00	.045*

Kadın	124	158.57	19663
-------	-----	--------	-------

*p<0.05

Tablo 5'te görüldüğü gibi yapıyı kurma alt boyutunda öğrencilerin liderlik özelliklerinin cinsiyet değişkenine ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre erkek öğrenciler ile kadın öğrenciler arasında kadın öğrenciler lehine anlamlı farklılık ($U= 9043.00$, $p< 0.05$) olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Anlayış gösterme alt boyutunda öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1.548	3	.516		
Gruplarıçi	83.588	289	.289	1.784	.150
Toplam	85.136	292			

**p<0.05

Tablo 6'ya göre öğrencilerin liderlik davranışları anlayış gösterme alt boyutunun öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir [$F_{(3, 289)} = 1.78$, $p>0.05$].

Tablo 7. Yapıyı kurma alt boyutunda öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre yapılan kruskal wallis-h testi sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
1.sınıf	59	163.64			
2.sınıf	89	145.43	3	4.86	.182
3.sınıf	99	147.74			
4.sınıf	46	127.10			

*p<0.05

Tablo 7'de görüldüğü üzere; öğrencilerinin liderlik özelliklerinin yapıyı kurma alt boyutunda sınıf düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçlarında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($\chi^2= 4.86, p>0.05$).

Tablo 8. Anlayış gösterme alt boyutunda öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark (Duncan Testi)
Gruplararası	8.276	2	4.128			Beden Eğitimi Öğretmenliği > Spor Yöneticiliği
Gruplar içi	76.880	290	.265	15.571	000**	Antrenörlük Eğitimi > Spor Yöneticiliği
Toplam	85.136	292				Beden Eğitimi Öğretmenliği> Antrenörlük Eğitimi

**p<0.01

Tablo 8'e göre anlayış gösterme alt boyutunda öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarında istatistiki açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüştür [$F_{(2, 290)} = 15.58, p<0.01$]. Anlamlı farklılığın kaynağını belirlemek üzere yapılan çoklu karşılaştırma Duncan testi sonucunda da beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin antrenörlük bölümü ve spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinden daha yüksek ve antrenörlük bölümü öğrencilerinin de spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinden daha yüksek anlayış gösterme liderlik özellikleri olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar aralarında istatistiksel olarak farklılık olsa da, ortalamaların yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Yapıyı kurma alt boyutunda öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre yapılan kruskal wallis-h testi sonuçları

Bölüm	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Beden Eğitimi Öğretmenliği	122	165.22				Beden Eğitimi Öğretmenliği > Spor
Antrenörlük Eğitimi	78	150.24	2	14.96	.001*	Yöneticiliği Beden Eğitimi Öğretmenliği > Antrenörlük Eğitimi
Spor Yöneticiliği	93	120.38				Antrenörlük Eğitimi > Spor Yöneticiliği

**p<0.01

Tablo 9'da öğrencilerin öğrenim gördüğü bölüm değişkenine göre yapıyı kurma alt boyutunun Kruskal Wallis-H testi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre; bölümler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=14.96$, $p<0.01$). Ortaya çıkan anlamlı farklılığın; üç bölüm öğrencilerinden beden eğitimi öğretmenliği bölümünde okuyanların antrenörlük eğitimi ve spor yöneticiliği bölümünde okuyarlardan ve antrenörlük eğitimi bölümünde okuyanların spor yöneticiliği bölümünde okuyarlardan daha yüksek yapıyı kurmaya yönelik liderlik özelliklerinin olduğu görülmüştür.

Tablo 10. Anlayış gösterme alt boyutunda öğrencilerin spor yapma durumu değişkenine göre yapılan t testi sonuçları

Spor Yapma Durumu	N	\bar{X}	ss	sd	t	p
Lisanslı Sporcu	113	3.71	.51			
Lisanslı Sporcu Değil	180	3.57	.55	291	2.072	.039*

*p<0.05

Tablo 10'da öğrencilerin anlayış alt boyutunda spor yapma durumu değişkenine göre yapılan t testi sonucunda anlamlı fark olduğu belirlenmiştir [$t_{(291)} = 2.072, p < 0.05$]. Bu farkın lisanslı sporcu olan öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Yapıyı kurma alt boyutunda öğrencilerin spor yapma durumu değişkenine göre yapılan mann-whitney u testi sonuçları

Aktif Spor Yapma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Lisanslı Sporcu	113	156.50	17684.50	9096.50	.128
Lisanslı Sporcu Değil	180	141.04	25386.50		

* $p < 0.05$

Tablo 11 incelendiğinde; öğrencilerin spor yapma durumu değişkenine göre öğrencilerin lisanslı sporcu olanlar ve lisanssız sporcu olmayanlar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($U = 9096.50, p < 0.05$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin ilerde bir beden eğitimi öğretmeni, bir spor yöneticisi ya da bir antrenör olacağını düşünürsek, bu mesleklerin doğasında varolan belirli bir gruba ya da topluluğa öncülük etmek özellikleri liderlik özellikleri ile örtüşmektedir. Bu mesleklerde liderlik etmek önemli bir fonksiyondur. Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin liderlik davranışlarının incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmuştur.

Çalışmanın bulgularına göre beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin liderlik özelliklerinin anlayış gösterme ve yapıyı kurma alt boyutlarındaki davranışların "sık sık" cevabı düzeyinde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin alt boyutlardaki ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu ve anlayış gösterme alt boyutunda yapıyı kurma alt boyutuna oranla daha yüksek ortalamaya sahip oldukları saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda öğrencilerinin hem yapıyı kurma hem de anlayış gösterme liderlik özelliklerini taşıdıkları ifade edebilir. Bunun anlamı ise; hem görev odaklı olup, önceliği sorumluluk bilinciyle işlerin

zamanında bitirilmesi ve istenen amaçlara ulaşılmasını verirken hem de insan odaklı olup izleyenleri ile pozitif ilişki geliştirmenin gerekliliğini farkında olan liderlik davranışları sergileyebilmektir. Atar ve Özbek'in (2009: 57) çalışmasında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerin liderlik alt boyutlarındaki davranışları genelde gösterdikleri ancak anlayış alt boyutunun yapıyı kurma alt boyutundan daha yüksek olduğunu belirtmiş olup bizim çalışmamızla örtüşmektedir.

Öğrencilerin liderlik özellikleri cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, yapıyı kurma alt boyutuna göre; erkek öğrenciler ile kadın öğrenciler arasında kadın öğrenciler lehine anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür. Çalışmanın sonucu doğrultusunda, kadınların liderlik davranışlarını sergilerken erkeklere oranla sembolleri ve sembollerini daha önemli olarak algıladıkları ifade edilebilir. Sorunlara eğilimlerinde farklı çözüm yollarını ararken yapısını oluşturan bireyler için değerli olan bu sembollerini ve sembollerini daha etkin şekilde kullandıkları söylenebilir. Durukan vd' nin (2006: 31) yapmış oldukları beden eğitimi öğrencilerinin liderlik davranışlarını yapıyı kurma boyutuna göre incelemişlerdir. Çalışmada cinsiyet açısından istatistiki açıdan anlamlı farkın olmadığı görülmüştür. Bu anlamda kadın ve erkek öğrencilerin yapıyı kurma boyutundaki benzer liderlik davranışlarını sergiledikleri görülmüştür.

Beden eğitimi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin liderlik davranışlarını her iki boyutta da spor yöneticiliği ve antrenörlük eğitimi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerden daha fazla sergiledikleri belirlenmiştir. En düşük ortalamanın spor yöneticiliği bölümünde olduğu saptanmıştır. Beden eğitimi öğretmenliği ve antrenörlük eğitimi bölümlerine özel yetenek sınavları ile öğrenci seçilmektedir. Bu öğrencilerin çoğu lise yaşamlarında gerek lisanslı gerekse lisanssız olarak spor yaşamlarını sürdürmektedir. Bu şekilde bireysel ve takım sporları içerisinde yer alan öğrenciler devamlı iletişim halinde bulunmaktadır. Böylece içinde buldukları grupta arkadaşları ve antrenörleri ile etkileşimde bulunarak empati kazanmanın yanında kaybetme bilinci, rakibe ve grup içindeki bireylere saygı, ait olma bilinci, yardım ve dayanışma ile özgüven ve karşısındakine güven duyma gibi bir çok özelliği kazanmaktadır. Bu ifade ettiğimiz özelliklerle yalnızca anlayış gösterme boyutuna ait davranışları sergilemekle kalmayıp, iş disiplini kazanma, sorumluluk alma, gruba ait kurallara uyma, zamana riayet etme ve belirli durumlar karşısında karar verme gibi yapıyı kurma boyutuna ait davranışlar da sergilemektedir. Spor yöneticiliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin ise merkezi sınav sistemi sonucuna göre yüksekokula yerleşmektedirler. Bu bölüm öğrencilerinin spor yaşantılarının olmayışı liderlik puanlarının düşük olmasında etkili olmuş olabilir. Ancak spor yöneticiliği programında yer alan liderlik derslerinin varlığının etkinliği bu bağlamda sorgulanmalıdır. Ayrıca, spor

yapan öğrencilerin liderlik özelliklerinin anlayış ve yapıyı kurma boyutunda yüksek puanlara sahip olması ve lisanslı olarak spor yapmayan öğrencilerin neredeyse yarısının spor yöneticiliği bölümünde öğrenim görmesi de spor yaşantısının liderlik davranışlarında etkili olabildiğinin göstergesi olarak sayılabilir. Bozyiğit ve Sartık'ın (2018: 56) yapmış oldukları çalışmada, üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölümler ile yapıyı kurma düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamış olup, anlayış gösterme düzeyleri ile öğrenim görülen bölüm arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Yapıyı kurma boyutunda elde edilen bulgularla bizim çalışmamız paralellik göstermemiş olup, anlayış gösterme boyutuna göre ise benzerlik göstermektedir. Bizim çalışmamızla paralellik göstermeyen bir başka çalışmada ise Sezer ve Kahraman (2018: 1559) öğretmen adaylarının liderlik özelliklerinin bölümlere göre farklılaşmadığını belirlemiştir.

Çalışmaya katılan örneklem grubunun sınıf düzeyleri ile liderlik ölçeği alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında hem yapıya yönelik liderlik alt boyutunda aldıkları toplam puanların arasında hem de anlayış gösterme boyutuna yönelik alt boyutunda anlamlılık düzeyinde farklılık saptanmamıştır. Elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda çalışmamıza katılan her sınıf düzeyindeki öğrencilerin okulun veya içinde buldukları örgütlerin yapısal işleyişini ve kurallarını benimsemeleri ve başta okul yaşamlarındaki kişiler ve arkadaşları olmak üzere özel hayatlarında etkileşim halinde buldukları kişilerle ilişkilerini sürdürme adına dikkatli ve bilinçli davrandıkları ve okul sonrası yaşamlarında da içinde buldukları örgüt veya topluluklarda da aynı şekilde davranışlar sergileyecekleri düşünülebilir. Yalnız Solmaz ve Aydın (2015: 1083) beden eğitimi öğretmen adaylarının yapıyı kurma alt boyutu ve sınıf düzeyi arasında anlamlı bir fark saptamış olup bizim çalışmamızla örtüşmemektedir. Çalışmamızla örtüşmeyen başka bir çalışmada, Arslan ve Uslu (2014: 55) sınıf düzeyi değişkenine göre her iki alt boyutta da üst sınıf düzeylerinde öğrenim görenler lehine anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Çalışmamızda beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin liderlik özelliklerinin spor yapma durumları incelendiğinde lisanslı spor yapan öğrenciler lehine anlayış gösterme alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Yapıyı kurma alt boyutu incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Anlayış gösterme boyutunu lisanslı spor yapanlar açısından düşünürsek; bireyin bir grup içinde yer alması ya da bireysel spor branşlarında yer alırken diğer sporcu arkadaşları ve antrenörleri ile iletişim halinde olması sporcunun kendine olan güvenini geliştirmekte, sorunların çözümüne farklı açılardan bakmasını sağlayacaktır. Yapıyı kurma boyutu açısından anlamlı farklılığın çıkmaması ise şartıcı bir sonuç olmuştur. Lisanslı olarak spor yapan öğrenciler bir takım disiplini

içerisinde yer almaktadır. Antrenörlerinin belirlemiş olduğu kurallara uymakta ve grup içerisinde sorumluluk taşımaktadırlar. Bu kurallara uymaları, sorumluluk taşımaları ve bir disiplin içinde hareket etmeleri grup içerisindeki varlıklarını devam ettirme açısından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında lisanslı spor yapan öğrenciler lehine yapıyı kurma boyutu açısından da anlamlı farklılığın olması beklenmekteydi. Cengiz ve Güllü (2018: 103) yapmış oldukları çalışmada, lisanslı spor yapan öğrenciler lehine anlamlı farklılık saptamışlardır. Bu yönüyle bizim çalışmamızda çıkan sonuçla aynı doğrultudadır. Bizim çalışmamızla örtüşen başka bir çalışmada, Durukan ve arkadaşları (2007: 29) anlayış gösterme alt boyutunda lisanslı olarak spor yapan öğrencilerin liderlik davranışlarını daha çok sergiledikleri belirtmişlerdir.

Sonuç olarak öğrencilerin liderlik özelliklerini hem yapıyı kurma hem de anlayış gösterme boyutlarında davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Spor yöneticiliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin sosyal ve sportif etkinliklere yönlendirilmesi ve ders programlarında liderlik ile ilgili derslerin etkili işlenmesi onların liderlik özelliklerini geliştirebilmesinde etkili olabilir. Çalışmamız Çukurova Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerine yönelik yapılmıştır. Liderlik ile alınan eğitimin etkinliğinin incelenmesi ve farklı fakültelerin öğrencilerinin liderlik özellikleri ile farklı ülkelerin öğrencilerinin karşılaştırılmasının yapılması sonra yapılacak çalışmalar için önerilebilir.

KAYNAKÇA

Arslan, H., ve Uslu, B. (2013). "Öğretmen Adaylarının Liderlik Yönelimlerinin İncelenmesi/Examining the Leadership Orientations of Pre-Service Teachers", *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 42-60

Atar, E. ve Özbek, O. (2009). "Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Liderlik Davranışları", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(2), 51-59.

Baçoğlu, B., Aytaç, K.Y. (2016) Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğünün liderlik davranışı ve tükenmişlik arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3): 465-478.

Bilir, F. P., Şahin, N., ve Sangün, L. (2019). "Antrenör Yetiştirme Kurslarına Katılan Bireylerin Liderlik Davranış Algılarının İncelenmesi", *Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 218-230.

Bozyiğit, E., ve Sartık, Ş. (2018). Yöneticilik Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Liderlik Davranışlarının İncelenmesi, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 46-58.

Cengiz, R., ve Güllü, S. (2018). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Yönelimleri ve Fiziksel Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 94-108.

Crust, L., ve Azadi, K. (2009). Leadership Preferences of Mentally Tough Athletes, *Personality and Individual Differences*, 47(4), 326-330.

Drummond, H. (2000). Introduction to organizational behavior, *New York, Oxford University Press*.

Durukan, E., Can, S., Süleyman, C., Gökteş, Z., ve Arıkan, A. (2006). Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Cinsiyete Bağlı Olarak Liderlik Davranışı (Yapıyı Kurma Boyutu) Yönünden Karşılaştırılması, *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 25-32.

Gutknecht, D. B., ve Miller. J. R. (1990). *The Organizational and Human Resources Sourcebook, (2nd Ed), New York: University Press of America.*

Eratlı Ş. Y., Aydın Ö., ve Bilir F. P. (2018). Transformational-Transactional Leadership And Organizational Cynicism Perception: Physical Education And Sport Teachers Sample, *Universal Journal Of Educational Research, 6(9), 2008-2018. (Yayın No: 4615715).*

Ivancevich, J. M., ve Matteson, M. T. (1990). *Organizational Behaviour And Management, (2nd Ed.), Homewood, Il: Richard D. Irwin.*

Halpin, W., A., ve Winer, J., B. (1957) A Factorial Study of the Leader Behavior Descriptions. Leader Behavior: Its Description And measurement. *The Bureau of Business Research College of Commerce and Administration, OHIO, 39-51*

Hemphill, J. K. (1957). Development of the Leader Behavior Description Questionnaire. *Leader behavior; its description and measurements.*

Koç Doğan, N.E. (2016). Spor Federasyonlarındaki Üst Düzey Spor Yöneticilerinin Öngörülü Liderlik Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*

Koçel, T. (2014). İşletme Yöneticiliği, *İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, (13), 582-700*

Landis, E. A., Hill, D., ve Harvey, M. R. (2014). A Synthesis Of Leadership Theories And Styles. *Journal of Management Policy and Practice, 15(2), 97.*

Loughead, T. M., & Hardy, J. (2005). An Examination of Coach and Peer Leader Behaviors In Sport. *Psychology of sport and exercise, 6(3): 303-312.*

Özdiñç, Ö., Bilir, P., ve Özdiñç, Y. (2017). Exploring the emotional intelligence of leaders in governance of non-profit sports organizations: A voluntary vs. non-voluntary comparison, *Journal of Human Sciences, 14(4), 4464-4479.*

Sezer, G. O., ve Kahraman, P. B. (2018). Öğretmen Adaylarının Liderlik Yönelimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi, 26(5), 1551-1560.*

Şirin, Y. E., Aydın, Ö., ve Bilir, F. P. (2018). Transformational-Transactional Leadership And Organizational Cynicism Perception: Physical Education And Sport Teachers Sample, *Universal Journal Of Educational Research*, 6(9), 2008-2018.

Witte, K. S. (2011). Coaching Leadership Preferences: Insight from the National Collegiate Athletic Association Division III Athlete, *Journal of Coaching Education*, 4(2), 73-108

Yalız S., D. ve Aydın, G. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Liderlik Özelliklerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 1077-1084.

Yücel, Y. (2015). Orta Öğretim(Lise) Kurumlarında Eğitim Gören, Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Liderlik Özelliklerinin Araştırılması (Kars Örneği), *Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Yukl, G. A. (2001). Leadership in Organizations, (5th ed.). *Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.*

TURİZM EKONOMİSİ EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN TURİZM ALGILARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Ebru Z. BOYACIOĞLU ¹

ÖZ

Çalışma, öğrencilerin turizme yönelik bakış açılarının ve algılarının tespit edilmesini amaçlayan nicel veri toplama ve değerlendirme tekniklerinin kullanıldığı keşfetmeye yönelik bir araştırmayı içermektedir. Yapılan araştırmada, Trakya Üniversitesi'nde Bahar döneminde seçmeli Turizm Ekonomisi dersi alan İktisat Bölümü öğrencilerinin turizme yönelik algılarının tespiti ve algıların cinsiyete, mezun olunan lise türüne ve turizm sektörü ile bir bağa sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucu Faktör Analizi ile dört alt boyut(faktör) belirlenmiştir. Elde edilen bulgular; öğrencilerinin turizme yönelik algılarının olumlu olduğunu ve algılamalarının mezun olunan lise ve turizm ile ilgili bağları olma değişkenine göre farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır. Turizm algılarını oluşturan alt boyutlarda cinsiyetler arası farklılık bulunmamıştır. Araştırma sonuçları Turizm Ekonomisi dersi eğitimleri sonucu öğrencilerin bilgi birikimlerine ve turizm konusundaki duyarlılıklarına anlamlı düzeyde etki ettiğini göstermektedir. Elde edilen en önemli katkının; turizm sektörünün ekonomik etkisinin yüksek düzeyde kavranması, ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekliliğinin anlaşılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Ekonomi, Öğrenci, Algı, Trakya Üniversitesi

A RESEARCH TO DETERMINE UNDERGRADUATE STUDENTS' PERCEPTIONS OF TOURISM

ABSTRACT

This study includes a research with the use of quantitative data collection and evaluation techniques which aim to determine the perspectives and perceptions of students on tourism. Also study aimed to determine the perceptions of the students continued to the Tourism Economics course at Department Economics in Trakya University and to analyse the differences according to gender, graduated high school type and having a connection with tourism sector. As a result of the study, four sub-dimensions (factor) were determined by Factor Analysis. Findings; emphasizes that students' perceptions about tourism are positive and their perceptions differ according to the variables of high school graduation and tourism-related situation. There are no differences between the gender in the sub-dimensions of tourism perceptions. The results of the study shows that Tourism Economics course have a significant effect on students' knowledge and sensitivity to tourism. The most important contribution is; understanding the economic impact of the tourism sector significantly and the necessity of tourism for economic growth and development.

Key Words: Tourism, Economics, Student, Perception, Trakya University

¹Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, ebruzboyacioglu@yahoo.com,
ORCID: 0000-0002-5514-340X

1. GİRİŞ

İçerik ve yöntem açısından geniş bir çalışma alanı olan Ekonomi (İktisat); sosyal bilimlere ait pekçok kavramı içermektedir. Turizm de ekonomi ile benzer özellikler taşıması, pekçok sektörle ve farklı bilim alanları ile ilişkili olmasından dolayı multidisipliner bir yapıya sahiptir. Turizm sektörünün; istihdam yaratıcı, dış ödemeler dengesini destekleyici, gelir sağlayıcı ve ihracat etkisi gibi ekonomik yansımalarının yanı sıra, doğal çevre ve kültürel yapı ile sosyal açılarından katkısı da bulunmaktadır. Ülkelerin turizmi desteklemeleri ve teşvik etmeleri turizmin ekonomik ve sosyal açılarından gelişmeyi destekleyerek kalkınmayı hızlandırıcı özelliklerine dayanmaktadır.

Kalkınmanın en önemli dinamiği nitelikli eğitim almış insan gücüdür. 1990'lı yılların başından itibaren, gelişmiş ülkeler eğitim sistemlerini hayat boyu öğrenme yaklaşımı ile yeniden yapılandırarak gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmektedirler. Çağdaş eğitim programlarına yapılandırmacı yaklaşıma dayalı yöntemlerin dünyada uygulaması ülkemiz eğitim sisteminde yeni programların geliştirilmesine neden olmuştur(Yılmaz ve Çolak, 2012:1). Bu gelişmeler ışığında, gerek turizm sektörü, gerekse bilim alanındaki yetişmiş eleman ihtiyacı için farklı düzeylerdeki eğitim kurumlarında eğitimler gerçekleştirilmektedir(Akoğlan Kozak, 2009:2).

Turizm Ekonomisi odaklı çalışmalara duyulan ilgi giderek artmakta ve bireylerin doğru bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri son derece önem kazanmaktadır. Çalışmada, Ekonomi ve Turizm ilişkisini kavrayarak analiz edebilmek için Turizm Ekonomisi dersi alan İktisat bölümü öğrencilerine bir dönem boyunca turizm, turizmin ekonomik ve sosyal boyutu, Türkiye ve dünyadaki ekonomik gelişmeleri kapsayan konularda yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak eğitimler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın öğrencilerin turizm konusundaki ilgi ve bilgi düzeylerine olumlu katkı yapması beklenmektedir.

1.1. Araştırmanın Önemi:

21. yüzyılda turizm, ekonomik öneminin anlaşılması ile en hızlı gelişen sektör konumundadır. Günümüzde, pekçok ülkede turizmin ekonomik büyüme ve kalkınmaya destek veren önemli sektörlerden biri olduğu belirtilmektedir(Bahar & Kozak, 2013: 5). Dünya Turizm Örgütü'ne (WTO) göre, Turizm endüstrisi, dünya genelinde GSYİH'nın % 10'unu, küresel ticaretin% 7'sini, hizmet ihracatının% 30'unu sağlayan dünyadaki en önemli ve hızlı büyüyen endüstrilerden biridir (UNWTO,2018:3). 2017 yılı dünya çapında turizm hareketine dahil olan kişi sayısı 1,326 milyar, uluslararası turizm gelirleri 1,340 milyar ABD Doları (\$) şeklinde gerçekleşmiştir(UNWTO,2018:2).

Tablo 1: Dünya Turizm Örgütü (WTO) Uluslararası Turizm Projeksiyonları

Ülkeler	Uluslararası Turist Sayısı (milyon)				Ortalama Yıllık Büyüme Oranı %			
			Projeksiyon				Projeksiyon	
	1995	2010	2020	2030	1980-1995	1995-2010	2010-2020	2020-2030
Dünya	528	940	1,360	1,809	4.4	3.9	3.8	2.9
Gelişmiş Ülkeler	334	498	772	772	3.7	2.7	2.6	1.8
Gelişmekte olan ülkeler	193	442	717	1,037	5.8	5.7	4.9	3.8

Kaynak: WTO Tourism Towards 2030, UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition, s.15.

Tablo 1 verilerine göre Turizm sektörünün sayısal büyümesi her geçen yıl artarak devam edecektir. Turizm potansiyeli olan ülkelerde turizm sektörü; ekonomik yönden büyüme, döviz kazandırma, yatırım ve gelir getirme yönünden temel bir kaynak olarak ve rekabet gücü sağlayacak bir sektör olarak düşünülebilir.

Gelişmekte olan ülkelerde turizm sektörü, kalkınmanın itici güçlerinden en önemlisi olarak görülmektedir. Emek yoğun yapısı turizm endüstrisinde çalışanların önemi vurgulanmakta, turizm sektöründe sunulan hizmetlerin kalitesi ve sürdürülebilirliği nitelikli insan gücüne dayandırılmaktadır (Solmaz ve Erdoğan, 2013: 558). Türkiye 2017 yılında 37.6 milyon yabancı ziyaretçi dünyada en fazla turist çeken 8. ülke ve 22.5 milyon dolar turizm geliri ile en çok turizm geliri elde eden 14. ülke olarak turizm arenasında yer almaktadır(Kültür ve Turizm Bak., 2018:18). Türkiye, dünya turizm pazarında uluslararası ziyaretçilerde %5,6 lık, uluslararası turizm gelirlerinde % 4,3 lük paya sahiptir(UNWTO,2018:15). Turizm gelirlerinin toplam ihracat gelirlerine oranı % 17.5 düzeyindedir. Ayrıca 2018 yılında turizm sektöründe 1.083.695 kişi istihdam edilmiştir.

Bu noktalardan hareketle Çalışma; ülkeler için önemli ekonomik etkileşimleri olan turizm sektörünün Trakya Üniversitesi İİBF İktisat bölümü öğrencileri açısından nasıl algılandığının belirlenmesini kapsamaktadır. İkinci bölümde kısaca turizm eğitiminin önemine değinilmiş, üçüncü bölümde literatürde turizm eğitimi alan bireylerin algılarını inceleyen akademik çalışmalarla ilgili sonuçlar paylaşılmış ve dördüncü bölümde araştırma bulgularına yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise, araştırmada elde edilen verilere yönelik değerlendirmeler ve öneriler yer almıştır.

2. TURİZM EĞİTİMİ

Turizm sektöründe istihdam edilecek ve sektörün beklentilerine cevap verecek nitelikli personeli yetiştirmek için turizm eğitimi oldukça önemlidir(Olcay ve Düzgün, 2016: 1128). Turizm eğitimi; her seviyedeki öğrencilere turizm bilinci kazandırmak, donanımlı personel ve sektörde uzman yetiştirmek için yapılan çalışmalardır(Işık vd, 2017: 19). Turizm eğitimine ilişkin dünyada öne çıkan

bölümler; seyahat, otelcilik, rehberlik, gastronomi gibi alanları kapsamaktadır(Akyol, 2018: 23). Turizm endüstrisinden optimal fayda sağlayabilmek için tabana yayılmış kaliteli temel ve mesleki turizm eğitim sistemi gereklidir. Türkiye'nin turizm verileri dikkate alındığında, hedefe henüz ulaşamadığı ve bunun en önemli nedeninin, turizm eğitimine yeterli önem verilmemesi, sorunlara etkin ve kalıcı çözümler üretilmemesi görülmektedir(Olcay, 2008: 388).

Turizm eğitimi ile turizm bilincini yerleştirmek, verimliliği artırmak, mesleki bilgi ve davranış biçimi kazandırmak amaçlanmaktadır(Maviş ve Kozak, 1992:169). Turizm eğitiminin; kapsamına uygun ders programı ile genel eğitim içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Turizm eğitiminin genel amaçları şunlardır (Kardeş ve Kındır, 2017: 442):

- Hizmet kalitesinin artırılması,
- Uygun eğitim kadrosu ile nitelikli personel yetiştirilmesi,
- Turizm alanındaki tüm aktörler arasında eşgüdüm ve işbirliği sağlanması,
- Turizm yönetim standartlarının artırılması,
- İnsan kaynakları politikalarının sürdürülebilirliğinin sağlanması.

Turizm sektörünün başarısı için eğitimli personel oldukça önemlidir (Çavuş ve Kaya, 2015: 105). Turizm öğrencileri, turizm işletmecileri kadar sektörün paydaşı ve geleceğin yöneticileri olarak görülmektedir (Erdoğan ve Yılmaz, 2012: 841). Turizm eğitimi alıp mezun olan öğrenciler kendilerine sektörde kariyer hedefleri belirlemektedir. Kariyer; bireyin yaşamı boyunca geliştirdiği bilgi düzeyi, tutumları,, işe ilişkin yetenek ve davranışlarının bütünüdür(Ulama vd, 2015: 344). Turizm işletmelerinde “okullu-alaylı” ayrımı özellikle eğitimli kişiler tarafından kariyerlerine engel olarak görülmektedir.

Turizm sektörünün gelişimi için eğitim son derece önemlidir ve sektörde istihdam edilen insan gücünün daha verimli olması için, değişik eğitim programlarına ihtiyaç vardır(Unur ve Köşker, 2015:46). Avrupa'daki turizm eğitimi veren okullar, nitelikli çalışanlara duyulan ihtiyaç sonucu oluşturulan turizm müfredatı ile mesleki beceri ve donanımlara odaklanarak belirlenmiştir(Inui vd, 2006: 26). Türkiye'de mesleki turizm eğitimi, örgün ve yaygın eğitim olarak iki yönlü faaliyet göstermektedir. Örgün Turizm eğitimi: ortaöğretim, önlisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde verilen mesleki turizm eğitimlerini kapsamaktadır. Yaygın eğitim ise Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ya da özel kuruluşlarca verilen kısa süreli meslek kursları, eğitici ve öğretici programları kapsamaktadır (Ongun vd, 2016: 410).

Türkiye'de yaygın eğitim veren birçok resmi ve özel kurumun varlığının olumlu ve olumsuz yanları olduğu belirtilmektedir. Olumlu yanı, turizm konusunda insanların bilinçlendirilmesi geniş bir alana yayılması, olumsuz yanı ise söz konusu kurumların iyi örgütlenememeleri turizm hakkında ne kadar bilgili oldukları ve ne derece sağlıklı bilgiler verdiklerinin tespit edilememesidir(Aksu ve Bucak, 2012:12).

Turizm mesleki eğitimi; bireyleri sektörün beklentilerine cevap verecek şekilde bilgi ve beceri ile donatarak turizm sektörüne kazandırmaktır(Olcay,2008:384). Türkiye’de mesleki lise ve üniversite düzeyinde turizm eğitimi almış kalifiye iş gücü oldukça yüksektir. Fakat turizm sektörü bu iş gücünden yeteri kadar yararlanamamaktadır (Aymankuy ve Aymankuy, 2013: 3). Meslek yelpazesi oldukça geniş olan turizm sektörüne, düzensiz çalışma koşulları, sosyal güvencenin yetersizliği, düşük ücret ve iş garantisi olmamasından dolayı olumsuz yaklaşmaktadır (Çimen, 2008: 195).

Lisans düzeyindeki eğitim kurumların uygulama olanaklarının yetersizliği Türkiye’de turizm eğitiminin başladığı 1953 yılından beri devam eden bir sorun olduğuna dair literatürde çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır(Olalı 1984: 15-21; Kozak, 1992: 209-211; Okumuş ve Özer 2002: 21-28). Ülkemiz açısından önemi büyük olan turizm sektörünün, turizm eğitimi almış nitelikli çalışan sayısının eksikliği temel sorunlardan biri olarak görülmektedir (Üzümcü vd. 2015: 192). Turizm Fakültesi ve Otel İşletmeciliği programları, içerik ve dersler ile sektöre özgü yüksek uzmanlık eğitimi sunmakta, İşletme Fakültesi veya İİBF ler bünyesindeki Turizm İşletmeciliği bölümleri ise öğrencilerini daha çok yönetsel pozisyonlar için eğiterek, sektöre özgü yönetim ve pazarlama konularına odaklanmaktadır. Sektöre hizmet eden tüm programların farklı ihtiyaçlar ve nitelikler ile müfredatları ve eğitim uygulamalarını buna göre güncellemeleri önerilmektedir(Pırnar,2014:5074). Türkiye’nin uzun vadede turizmden daha fazla faydalanmak için çağdaş turizm yükseköğretim politikaları ve planları geliştirerek eğitimi standartlara uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Ancak bunu başarmak için bazı radikal kültürel ve yapısal reformlara ihtiyaç bulunmaktadır (Okumuş ve Yağcı,2005:89).

3. LİTERATÜRDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN BİREYLERİN TUTUM VE ALGILARINA YÖNELİK ARAŞTIRMALAR

Literatürde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumları ve kariyer planları üzerine birçok araştırmaya rastlamak mümkündür. Konu ile ilgili yapılmış bazı ampirik çalışmalar ve araştırma sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Sektöre Yönelik Tutumları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazar/Yıl	Araştırma Evreni	Yöntem	Bulgular
Kozak ve Kızıllırmak (2001)	Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz Teknik Üniv.	Anket,	Öğrencilerin turizm sektöründe çalışma konusunda olumsuz tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.
Hjalager (2003)	İsveç’teki Lund Üniversitesi Turizm ve Ağırhama Sektörü Yönetimi Yüksek Lisans	Anket,	Erkek öğrenciler sektöre daha isteklidir. Sektörde çalışmak istememe nedenleri; düzensiz çalışma saatleri, düşük ücret ve sosyal güvenlik eksiklikleridir.
Özdemir, Aktaş, Altıntaş,(2005)	Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Konaklama İşletmeciliği	Faktör analizi	Öğrencilerin Yiyecek-içecek bölümüne ilişkin olumsuz görüşleri ve çalışmaya isteksiz oldukları belirlenmiştir.
Duman, Tepeci ve Unur (2006)	Mersin Üniversitesi	Faktör analizi	Sektörde kariyer olanaklarına lisans ve lise öğrencileri, ön lisans öğrencilerine göre daha olumlu tavrı sergilemektedir.

	Konaklama ve Seyahat İşl. Bl., Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi		
Roney ve Öztin (2007)	Boğaziçi , İstanbul, Ankara Bilkent, Eskişehir Anadolu Üniversitesi , Turizm İşl. ve Otel İşl. bölümleri	Anket, Beşli Likert Ölçeği,	Öğrencilerin % 49,2'si turizmde çalışmanın avantajlarının ağır bastığını, % 48,5'i cinsiyet ayrımcılığının belirgin yaşandığını ifade etmektedirler. Çalışma turizm sektörünün geleneksel düşük ücret imajını desteklememektedir.
Çimen (2008)	Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu öğrencileri	Anket, ANOVA, Odak grup	Öğrencilerin staj öncesi ve sonrasında sektöre bakışlarının farklı olduğu görülmüştür.
Pehlivan, (2008)	Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu	Anket, Faktör analizi,	Öğrencilerin turizm eğitimi almayı isteyerek seçmelerine rağmen mezun olduktan sonra turizm sektöründe kariyer istemedikleri tespit edilmiştir
Lu ve Adler (2009)	Çin'de konaklama ve turizm işletmeciliği bölümü öğrencileri	Anket, Frekans analizi,	Öğrencinin % 68,4'ü gelecekte sektöre devam etmek istediğini belirtmiş, %70,6'sı mezun olduktan sonra sektörde iş bulacaklarına inanmaktadırlar.
Gürkan,Dönmez Küçükaltan, (2010)	Trakya , Namık Kemal, Kırklareli, 18 Mart Karaelmas Ün. MYO lar	Anket, Kolayda örnekleme	Katılımcıların % 50,9'u okulda öğrendiklerinin mesleki kariyerlerine olumlu etkisi olduğu belirtmiştir.
Olçay ve Çelik (2010)	Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı	Anket, Faktör analizi,	Öğrencilerin otelcilik mesleğini algılamalarının olumlu olduğu, cinsiyeti ve mezun olunan lise türüne göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.
Avacı (2011)	Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu	Anket, Faktör Analizi	Öğrencilerin % 77,9'u mezun olduktan sonra turizm sektöründe çalışmak istediklerini belirtmişlerdir.
Baltacı, Üngüren, Avsallı ve Demirel (2012)	Akdeniz, Süleyman Demirel ve Balıkesir Üniversitesi, ön lisans, lisans ve yüksek lisans	Anket, Faktör Analizi,	öğrencilerin turizm bölümünü bilinçsiz seçtikleri, üst sınıflardaki öğrencilerin gelecek endişesinin arttığı ve eğitimden memnuniyetin azaldığı belirlenmiştir.
Ayaz, Yeşiltaş ve Türkmen, (2013)	Gaziosmanpaşa ve Cumhuriyet Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği programları	Anket, Faktör Analizi,	Öğrenciler, kırsal turizmi, kültür ve çevre açısından önemli görürken, kırsal turizmle doğal çevrenin bozulacağı kaygıları taşıdıkları ortaya çıkmıştır.
Erdoğan ve Yılmaz (2012)	12 üniversitede 1., 2., 3. ve 4. Sınıf turizm lisans öğrencileri	Kolayda örnekleme yöntemi, Anket,	Katılımcıların % 67,6'sının turizm sektöründe deneyimi olması ve % 55,6'sının bu bölümü okumaktan memnun oldukları tespit edilmiştir.
Aymankuy ve Aymankuy (2013)	Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Kolayda örnekleme, Anket, Faktör analizi	Çalışma saatlerinin düzensizliği, düşük ücret, sosyal güvencenin eksikliği ifade edilmiş, mezuniyet sonrası sektörde çalışmayı düşündüklerini ama sektörün uzun yıllar çalışmak için uygun olmadığı belirtilmiştir.
Erdem ve Kayran (2013)	Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu 3. Ve 4. sınıf öğrencileri	Anket, Faktör analizi,	öğrencinin % 46'sı bölümleri isteyerek seçmişlerdir. % 89'unun sektör deneyimi mevcuttur,% 26,6'sı gelecekte sektörde çalışmayı düşünmektedir.
Solmaz ve Erdoğan (2013)	Sakarya Üniversitesi Turizm İşletmeciliği	Kolayda örnekleme	Sektöre olumlu yaklaştıkları, sektörde kariyer yapabileceklerini fakat tavsiye

Geliş Tarihi:31 Mayıs 2019

Kabul Tarihi:22 Haziran 2019

Araştırma Makalesi

	ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği	yöntemi, Faktör analizi,	etmeyecekleri, Lisans öğrencilerinin çoğunun geleceklerini turizmde gördükleri belirlenmiştir.
Soybalı ve Bayraktaroğlu (2013)	Türkiye'deki 44 üniversitede lisans düzeyinde turizm eğitimi veren öğretim üyeleri	Anket yöntemi, farklılık analizi	Üniversitelerin uygulamada yatırım, strateji ve mevzuat konularında sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir
Yıldız (2013)	Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi	Anket, Faktör analizi, T-testi, ANOVA	Bölümü isteyerek seçen öğrencilerin gelecek kaygılarının daha az olduğu ve çoğunluğun sektörde çalışmak istediği, Staj yapanların sektöre karşı olumsuz tutumları olduğu ortaya konulmuştur.
Gezen ve Koroğlu (2014)	Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Anket, Faktör analizi,	Turizm eğitimi alan öğrenciler için teknik fonksiyonel yetkinlik, hayat tarzı, girişimcilik, özerklik ve otonomi kariyer çapalarının önemi tespit edilmiştir
Güzel, Akdağ, Güler ve Şener (2014)	Çanakkale Onsekiz Mart ve Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi, KKTC Girne Amerikan Üniversitesi Turizm ve Konaklama İşletmeciliği	Anket, ANOVA, T-testi,	Farklı üniversite ve şehirde eğitim görmeleri turizme farklı bakmalarına etken olmaktadır. Sektörde saygınlığının az, cinsiyet ayrımının fazla olduğu, ücret düşüklüğü gibi nedenlerin çalışma niyetlerini etkilediği bulgulanmıştır.
Hanedar, Ünal ve Kızıllar (2015)	Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencileri	Anket,Ki-Kare analizleri	Kırsal turizm dersinin farkındalığı arttıracığı, gelecekte kırsal turizmin gelişimine katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır
Çavuş ve Kaya (2015)	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Turizm ve Otelcilik YO	Anket, Ki-kare testi	Katılımcıların % 86,7'sinin turizm sektöründe kariyer yapmak istedikleri görülmüştür.
Ulama, Batman ve Ulama (2015)	Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümü	Anket, Faktör analizi.	Öğrenciler turizmi olumlu algılamakta ancak turizmin kendine özgü yapısı kaynaklı olumsuzlukların farkındadırlar.
Üzümcü, Alyakut ve Günsel (2015)	Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm MYO öğrencileri	Anket, Faktör analizi, ANOVA,	Öğrencilerin sektörün farkında oldukları ve yüksek ücret ile hızlı yükselme imkânı algılarının bu farkındalık sayesinde oluştuğu tespit edilmiştir.
Boyacıoğlu (2016)	Trakya Üniversitesi İktisat Anabilim dalı lisans üstü öğrencileri	Anket, Odak Grup Veri Analizi	Turizm ekonomisi interaktif eğitimlerin ilgi ve bilgi düzeylerine olumlu yansıdığı, turizmin öneminin anlamlı düzeyde kavrandığı ve sektöre yönelik duyarlılık geliştiği belirlenmiştir
Ongun, Gövdere, Çelik (2016)	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi BHTMYO önlisans turizm eğitimi alan 10 öğrenci	Yarı yapılandırılmış görüşme	Katılımcılar, kırsal turizm ile birlikte yerel halkın refah düzeylerinin yükseleceği, fakat doğal alanların tahrip edileceği ortak görüşü tespit edilmiştir.
Temeloğlu ve Aksu (2016)	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi' önlisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler	Anket, varyans analizi, korelasyon, regresyon	Katılımcının % 70,3'ü turizm eğitimi isteyerek seçmişlerdir. Lisans turizm eğitimi alanların ve sektörde 5 yıl ve fazla çalışanların 1 yıl çalışanlara göre daha fazla kariyer isteği tespit edilmiştir.
Çuhadar ve Çetinyürek (2016)	Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta, Eğirdir ve Yalvaç MYO	Anket, Whitney U ve Kruskall-	Ön lisans programı öğrencilerinin % 45,3'ü staj deneyimlerinin turizm kariyerlerini olumlu etkilediğini, %

		Wallis testi	47,1'i Mezuniyet sonrası şef olarak çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir.
Türker, Uçar ve Ateş (2016)	Karabük Üniversitesi turizm bölümü	Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H	Öğrencilerin; Turizmin çalışma koşullarını olumsuz algıladıkları, Lisans ve önlisans öğrencilerinin sektör algıları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur
Çuhadar, Ünal (2017)	Süleyman Demirel Üniversitesi aşçılık, turizm işletmeciliği ve turizm rehberliği pr.	Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis	Öğrencilerinin kırsal turizmin, bölge ve ülke için olumlu etkileri olduğunu algıladıkları ancak kırsal turizme ilişkin bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir.
Daniel, Costa, Pita, Costa, (2017)	Portekiz. Konaklama ve Turizm programı öğrencileri	Anket	Öğrencilerin geleceğe ilişkin iş planlarında girişimcilik ve turizm eğitiminin etkili olduğu tespit edilmiştir.
Günay ve Akıncı (2017)	Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesinde lisans düzeyinde turizm eğitim alan öğrenciler	Anket, Faktör analizi,	Katılımcının % 68,2'inin lisede staj yaparak deneyimli oldukları için bölümü bilinçli seçtikleri ancak gelecek ile ilgili karamsar oldukları tespit edilmiştir.
Güney. Göller. Çeken. (2017)	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi Kırsal Turizm" dersi alan öğrenciler	Yarı yapılandırılmış görüşme	Öğrencilerin derse öncesi kırsal turizme yönelik bilgi sahibi olmadıkları, kırsal turizme bakış açılarının olumlu olduğu tespit edilmiştir.
Kardeş ve Kındır, 2017	Sakarya Üniversitesi Turizm Fakültesi	Faktör analizi,	Öğrencilerin alternatif turizm türleri konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıklarını tespit edilmiştir.
Keleş (2018)	Afyon Kocatepe, Gazi, Giresun, Gümüşhane, İstanbul, Karabük, 19 Mayıs, Pamukkale Ü.	Anket, Ki-kare testi,	Öğrencilerin turizm bölümlerini istemeden seçtikleri. %70'inin tercihten pişman olmadıkları, % 45,7'si sektörde çalışmak istedikleri belirlenmiştir.

Turizm öğrencilerinin, turizm sektörüne karşı tutumları ve kariyer beklentileri üzerine çeşitli üniversitelerde yapılan araştırmalar incelendiğinde, lisans ve lisansüstü düzeylerde turizm konusunda farklı görüşlerde oldukları, tam bir görüş birliği içinde olmadıkları görülmektedir.

4. ARAŞTIRMA TASARIMI

Araştırmanın Amacı:

Araştırma; Trakya Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Turizm Ekonomisi dersi alan 4. Sınıf öğrencilerinin turizme ilişkin bakış açılarının ve algılarının keşfedilmesi ve değerlendirilmesidir. Araştırmada Öğrencilerin turizme ilişkin algılarının belirlenmesi ve algıların cinsiyete, mezun olunan lise türüne ve turizm sektörü ile bir bağa sahip olma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacına dönük olarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algıları ve bakış açıları olumludur.

H2: Öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algılamaları cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3: Öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algılamaları mezun oldukları lise türüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4: Öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algılamaları ailede turizmle bir bağları olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Evren ve Örneklem:

Araştırma; Trakya Üniversitesi 2018-2019 Eğitim Öğretim yılı Bahar dönemi İİBF İktisat Bölümü Turizm Ekonomisi seçmeli dersini alan 4. Sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırma evrenini Örgün öğretimden 70 ve İkinci öğretimden 57 öğrenci olmak üzere toplam 127 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem belirlemede “tam varsayım yöntemi” kullanılmış ve araştırma evreninin tamamı örneklem hacmi olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın uygulanması dersin sorumlu öğretim üyesi (çalışmanın yazarı) tarafından sınıf ortamında öğrencilerin anketleri cevaplamaları sağlanarak gerçekleştirilmiştir. Nicel veri toplama süreci ve bulguların değerlendirilmesi Mayıs 2019 tarihinde tamamlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi:

Araştırma, Faktör Analizinin yapıldığı nicel bir araştırmadır. Öğrencilerinin görüşlerine ilişkin veriler anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Katılımcı öğrencilerin turizm sektörünün etkilerine ilişkin algılarının belirlenmesi ve değişkenler arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığının saptanmasına çalışılmıştır.

Anket formu oluşturulurken literatür taramasında elde edilen bilgilere ilaveten, Akova (2006), Kuşluvan ve Kuşluvan (2000), Ayaz vd (2012), Ulama vd (2015), Kardeş ve Kındır(2017) araştırmalarından yararlanılmıştır. Araştırmanın amacı ve geliştirilen hipotezler doğrultusunda 26 soruluk anket formu hazırlanmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgilerine (cinsiyetleri, mezun oldukları lise türü ve turizm sektörü ile bağları), ilişkin 3 soru, ikinci bölümde ise öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algılarını ölçen 23 soruluk tutum ifadeleri yer almaktadır. Ankette; “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” ve “Hiç Katılmıyorum” şeklinde Likert tipi 5’li dereceleme yapılmıştır.

Anketten elde edilen kişisel verilere ilişkin frekans ve yüzde tabloları oluşturulmuş, derecelendirilmeli ifadeler çözümlenerek katılım derecelerine ilişkin; frekans, yüzde, standart sapma ile aritmetik ortalama hesaplanmıştır. İfadelerinin İçsel Tutarlılık/Güvenilirlik analizi için, Cronbach Alfa değeri hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile analiz edilmiş, anlamlılık değerlerinin ($p>0,05$) 0.05’ten büyük olması nedeniyle verilerin normal dağılıma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre yapılan fark testlerinde parametrik analiz yöntemleri tercih edilmiştir.

Birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni biraraya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler-alt boyutlar) bulma amacı ile Faktör Analizi yapılmıştır. Faktör analizinden önce verilerin analize uygunluğu KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Bartlett testiyle test edilmiştir. Faktör analizinden elde edilen boyutların demografik özellikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini tespit

etmek için t testi, Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizi ve farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun karşılaştırılması için Post Hoc testlerinden Tukey yöntemi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi %5 olarak alınmıştır.

Araştırmanın Basamakları

Çalışma “Turizm Ekonomisi” Lisans dersi kapsamında ondört haftalık bir program içinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında turizm ekonomisi dersi kapsamında öğrenciler 14 hafta boyunca eğitimlerle bilgilendirilmiş, son aşamasında verilen eğitimin öğrencilerinin ilgi ve bilgi düzeyi ile turizmi algılamaları üzerindeki etkileri anket ile incelenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler ile çeşitli istatistik testler yapılmış, elde edilen sonuçlara dayalı tartışma ve öneriler geliştirilmiştir. Ders kapsamında verilen konular Tablo 3 ‘de belirtilmiştir.

Tablo 3: Turizm Ekonomisi Dersi Haftalık Konuları

Hafta	Konular
1	Turizm Endüstrisine Ait Temel Kavramlar
2	Turizm Endüstrisinin Temel Özellikleri
3	Turizm-Ekonomi İlişkisi
4	Turizm Sektörü ve Piyasalar
5	Turizm Arzı ve Turizm Talebi
6	Turizmin Moneter Etkileri
7	Turizmin Reel Etkileri
8	Turizm Sosyal ve Çevresel Boyutu
9	Uluslararası Turizm Hareketleri
10	Turizmin Sorunları
11	Dünyada ve Türkiye’de Turizmin Gelişimi
12	Turizmde Geleceğe Yönelik Projeksiyonlar
13	Turizm Sektörünün Ekonomik Analizi
14	Öğrenci Sunumları - Anket Uygulaması

4.1 Araştırma Bulguları

Araştırmanın örneklem grubunda yer alan öğrencilerin kişisel özelliklerine ilişkin Frekans ve % dağılım oranları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Kişisel Özellikler (n=127)		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	52	40,9
	Erkek	75	59,1
Mezun Olunan Lise Türü	Anadolu Lisesi	36	28,3
	Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	-	-
	Diğer Meslek Liseleri	19	15,0
	Sosyal Bilimler Lisesi	40	31,5
	Düz Lise	32	25,2
Ailede Turizmle İlgili Bir Bağ Olma Durumu	Var	12	9,4
	Yok	115	90,6

Tablo 4’e göre araştırmaya katılanların % 40,9 u kadın, % 59,1 i erkektir. Mezun olunan lise türü incelendiğinde en yüksek orana %31,5 ile Sosyal Bilimler Lisesi’nin sahip olduğu tespit edilmiştir. Ardından sırası ile % 28,3 Anadolu lisesi, %

25,2 Düz Lise mezunları gelmektedir. Diğer Meslek Lisesi mezunları % 15 oranına sahiptir. Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek lisesinden mezun öğrenci bulunmamaktadır. Ailesinde Turizm Sektörü ile ilgili bir bağı olanların oranı % 9,4 oranındadır. % 90,6 sınıfın turizm ile ilgili bir bağı bulunmamaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin Turizm Sektörüne İlişkin Algılamaları

İFADELER	Katılanlar	Karasızım	Katılmayanlar
	%	%	%
1. Turizm Ekonomik Yaşamını Canlandırmaktadır.	92	6	2
2. Turizm İş İmkanlarında/İstihdamda artışa neden olmaktadır.	87	8	5
3. Turizm bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.	65	21	14
4. Turizm Mal ve Hizmet Fiyatlarının Artmasına Yol Açmaktadır.	61	20	19
5. Turizm Enflasyonist baskı yaratmaktadır.	66	11	23
6. Turizmin görünmeyen ihracat etkisi dış ticaret açığını gidermektedir	85	4	11
7. Turizm milli geliri (GSYİH) miktarını arttırmaktadır.	89	8	3
8. Turizm tarım sektörünü güçlendirmektedir.	71	11	18
9. Turizm sanayi sektörünü güçlendirmektedir.	42	21	37
10. Turizm hizmetler sektörünü güçlendirmektedir.	89	6	5
11. Turizm trafik yoğunluğuna neden olmaktadır.	59	17	25
12. Turizm çevre kirliliğine neden olmaktadır.	62	11	27
13. Turizm Yabancılara Bakış açısını olumlu yönde değiştirmektedir.	78	14	8
14. Doğal kaynak ve çevrenin korunmasını sağlamaktadır.	63	16	12
15. Turizm Ülkenin Tanınmasına Katkıda Bulunmaktadır.	81	12	7
16. Turizm geleneklerimizin yaşatılmasını sağlamaktadır.	59	21	20
17. Turizm kültürel mirasın yaşatılmasını sağlamaktadır	70	11	19
18. Turizm ziyaretçiler ile yerel halk arasında kültür alışverişi sağlar.	77	16	7
19. Turizm kültürel ve tarihi öğelerin korunmasına neden olmaktadır.	82	9	9
20. Kırsal alanlara ekonomik kaynak yaratmaktadır.	64	25	11
21. Turizmin herhangi bir olumsuz etkisi bulunmamaktadır.	91	3	6
22. Gelecekte turizm sektöründe çalışmayı düşünebilirim.	66	17	17
23. Ülkede turizmin geliştirilmesini destekliyorum.	95	4	1
Ölçeğin Genel Ortalaması: 4,11 Ölçeğin Standart Sapması: 0,38			

Tablo 5 de anket formunun ikinci kısmında yer alan Likert ölçekli ifadelerle ilişkin Öğrencilerin turizm sektörüne yönelik algılamalarını belirlemek için katılım yüzdeleri hesaplanmıştır. “Kesinlikle katılıyorum” ve “Katılıyorum” oranları toplamı “Katılanlar”, “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” oranları toplamı “Katılmayanlar” şeklinde sadeleştirilmiştir.

Turizme ilişkin çok yüksek düzeyde (% 85-100) katılım gösterilen ifadeler:

- Ülkede turizmin geliştirilmesini destekliyorum. (%95)
- Turizm Ekonomik Yaşamını Canlandırmaktadır. (%92)
- Turizmin herhangi bir olumsuz etkisi bulunmamaktadır. (%91)
- Turizm hizmetler sektörünü güçlendirmektedir. (%89)
- Turizm milli geliri (GSYİH) miktarını arttırmaktadır. (%89)
- Turizm İş İmkanlarında/istihdamda artışa neden olmaktadır. (%87)
- Turizmin görünmeyen ihracat etkisi dış ticaret açığını gidermektedir.(%85)

Turizme ilişkin yüksek düzeyde (% 65-84) katılım gösterilen ifadeler:

- Turizm kültürel ve tarihi öğelerin korunmasına neden olmaktadır (%82)
- Turizm Ülkenin Tanınmasına Katkıda Bulunmaktadır.(%81)
- Turizm Yabancılara Bakış açısını olumlu yönde değiştirmektedir.(%78)
- Turizm ziyaretçiler ile yerel halk arasında kültür alışverişi sağlar.(%77)
- Turizm tarım sektörünü güçlendirmektedir. (%71)
- Turizm kültürel mirasın yaşatılmasını sağlamaktadır(%70)
- Turizm Enflasyonist baskı yaratmaktadır.(%66)
- Gelecekte turizm sektöründe çalışmayı düşünebilirim.(%66)
- Turizm bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.(%65)

Turizme ilişkin orta düzeyde (% 45-64) katılım gösterilen ifadeler:

- Kırsal alanlara ekonomik kaynak yaratmaktadır.(%64)
- Doğal kaynak ve çevrenin korunmasını sağlamaktadır.(%63)
- Turizm çevre kirliliğine neden olmaktadır.(%62)
- Turizm Mal ve Hizmet Fiyatlarının Artmasına Yol Açmaktadır. (%61)
- Turizm geleneklerimizin yaşatılmasını sağlamaktadır.(%59)
- Turizm trafik yoğunluğuna neden olmaktadır.(%59)

Araştırma sonuçlarına göre en düşük katılım “Turizm sanayi sektörünü güçlendirmektedir.” (%42) ifadesidir. Genel olarak öğrencilerin turizme yönelik algılarında ekonomik etkilerin çok yüksek olduğu söylenebilir. Sosyo-kültürel etkilere yönelik katılımları da yüksektir. Öğrenciler Turizmin sosyo-kültürel düzeyde önemli etkileri olduğunu algılamaktadır. Çevresel etkilerine katılım orta düzeydedir. Öğrencilerin turizmin çevresel etkilerine yönelik net bir algıları bulunmamaktadır. “Çevre kirliliğine neden olmaktadır” ve “Doğal kaynak ve çevrenin korunmasını sağlamaktadır” gibi farklı anlamlar içeren ifadelere benzer katılım göstermişlerdir. İfadelerin tamamı değerlendirildiğinde öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algılarının olumlu olduğu görülmektedir. Buna ilaveten öğrenciler turizmin bazı olumsuz etkilerinin (çevre kirliliği, mal ve hizmet fiyatlarının artması, trafik yoğunluğu gibi) de olduğunu farkındadırlar.

Tablo 6: Faktör Analizi Sonuçları

Özdeğer	3,424	2,714	2,312	1,843
Varyansı Açıklama Oranı (%)	%12,5	%9,47	%7,56	%6,23
Faktör 1-Ekonomik Etki				
Turizm Ekonomik Yaşamını canlandırmaktadır.	,797			
Turizm milli geliri (GSYİH) miktarını artırmaktadır.	,645			
Turizm görünmeyen ihracat etkisi ile dış ticaret açığını gidermektedir.	,672			
Turizm İş İmkanlarında/istihdamda artışa neden olmaktadır.	,622			
Turizm Mal-hizmet Fiyatlarının Artmasına Yol Açmaktadır.	,619			
Turizm Enflasyonist baskı yaratmaktadır.	,607			
Turizm bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.	,592			
Faktör 2: Sosyo-Kültürel Etki				
Turizm Yabancılara Bakış açısını olumlu yönde değiştirmektedir.		,763		
Turizm kültürel ve tarihi öğelerin korunmasına neden olmaktadır.		,678		
Turizm ziyaretçiler ve yerel halk arasında kültür alışverişi sağlamaktadır		,639		
Turizmin herhangi bir olumsuz etkisi bulunmamaktadır.		,633		
Turizm geleneklerimizin yaşatılmasını sağlamaktadır.		,632		
Kültürel mirasın yaşatılmasını sağlamaktadır.		,541		
Faktör 3: Çevresel Etki				
Turizm trafik yoğunluğuna neden olmaktadır.			,657	
Turizm çevre kirliliğine neden olmaktadır.			,601	
Doğal kaynak ve çevrenin korunmasını sağlamaktadır.			,549	
Kırsal alanlara ekonomik kaynak yaratmaktadır.			,507	
Faktör 4: Sektörel Etkileşim				
Turizm hizmetler sektörünü güçlendirmektedir.				,722
Ülkede turizmin geliştirilmesini destekliyorum.				,681
Turizmin herhangi bir olumsuz etkisi bulunmamaktadır.				,672
Gelecekte turizm sektöründe çalışmayı düşünebilirim				,529
Turizm tarım sektörünü güçlendirmektedir.				,505
Turizm ülkenin daha fazla tanınmasına katkı sağlamaktadır.				,502
Toplam Varyansı Açıklama Oranı	% 59,27			
KMO(Kaiser Meyer Olkin) Örneklem Yeterliliği Testi	,808			
Bartlett Küresellik Testi (p=0,000)	2254,3			
Cronbach Alfa (Güvenirlilik Katsayısı)	,722			

Tablo 6 da sunulan veriler araştırmaya katılan öğrencilerin turizmin etkilerine ilişkin algılarını ve görüşlerini belirlemek amacı ile yapılan Faktör Analizi sonuçlarıdır. Ölçekte bulunan 23 ifadeye Faktör Analizi uygulanmış ve 4 farklı faktör (boyut) saptanmıştır. Faktörlerin hesaplanmasında Özdeğer istatistiği kullanılmış ve Varimax eksen döndürmesi uygulanmıştır. Analize dahil edilen değişken sayısı 20 ile 50 arasında olduğunda Özdeğeri 1 den büyük faktörler anlamlı kabul edilmekte ve

güvenilir sonuçlar vermektedir(Albayrak, 2006:144). Araştırmada Özdeğeri 1'den büyük olan faktörler anlamlı kabul edilmiştir. Ölçekteki ifadelerin hangi faktörle ilişkili olduğunu gösteren faktör yük değerleri hesaplanmış ve tabloda belirtilmiştir. Faktör yük değeri; maddelerin faktörler ile olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır ve örneklem sayısı anlamlı kabul edilebilecek yük değerini belirlemektedir. Örneklem sayısı 120 civarında ise değer 0.50 olarak önerilmektedir(Yaşlıoğlu,2017:78). Araştırmada örneklem sayısı 127 olduğu için faktör yükleri en az 0,50 olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre özdeğeri 1 in üzerinde olan dört faktörün toplam varyansı açıklama oranı %59,27 olarak tespit edilmiştir.

KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi değişkenler arasındaki korelasyonları ve faktör analizinin uygunluğunu ölçmektedir. KMO değerinin 0,8 üstü değer alması analizin uygunluğunun yüksek olduğunu göstergesi sayılabilir. (Büyüköztürk,2002:470-483). Faktör analizine uygunluk konusundaki testlerden bir diğeri de Bartlett Küresellik Testi'dir. Araştırmadaki faktörlerin istatistiki olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir ve Bartlett Testinin 2254,3 değeri ile 0,000 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Güvenilirlik analizinde kullanılan Cronbach Alfa değeri bir araya getirilmiş ifadelerin kendi içerisinde tutarlı olup olmadığını ölçmektedir(Yaşlıoğlu,2017:78). 23 maddelik ölçeğinin güvenilirlik katsayısı $\alpha=0.722$ olarak hesaplanmıştır. Anketteki ifadeler için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı istatistiksel anlamda yeterli düzeydedir. Yapılan testlerde elde edilen tüm değerler; örneklem büyüklüğünün yeterli, verilerin faktör analizi için uygun ve ölçeğin tutarlı/güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.1.1 Kişisel Özellikler Açısından Algılama Farklılık Testleri Sonuçları

Araştırmaya katılan öğrencilerin Cinsiyet ve Turizmle İlgili Bir Bağlı Olma Durumuna göre faktör analizi sonucunda turizme yönelik algılama boyutlarının (faktörlerin) istatistiksel açıdan farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları Tablo 7 ve Tablo 8 de sunulmuştur.

Tablo 7: Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Turizm Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Faktör	Cinsiyet	n	\bar{X}	s.s.	T testi	P değeri
Ekonomik Etki	Kadın	52	4,64	0,32	0,72	0,215
	Erkek	75	4,27	0,39		
Sosyo-Kültürel Etki	Kadın	52	4,01	0,35	1,46	0,521
	Erkek	75	4,23	0,27		
Çevresel Etki	Kadın	52	3,97	0,32	0,89	0,379
	Erkek	75	3,72	0,38		
Sektörel Etkileşim	Kadın	52	3,84	0,47	1,31	0,297
	Erkek	75	3,93	0,49		

Öğrencilerin cinsiyetine göre turizmin etkilerine ilişkin algılarının karşılaştırılmasına yönelik t testi sonuçları incelendiğinde $p<0,05$ anlamlılık

düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır. Turizm algılarını oluşturan alt boyutlarda (faktörlerde) cinsiyetler arası (kadın veya erkek olması) farklılık yoktur.

Tablo 8: Öğrencilerin Turizmle İlgili Bir Bağ Olması Durumuna Göre Turizm Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Faktör	Turizmle İlgili Bir Bağ Durumu	n	\bar{X}	s.s.	T testi	P değeri
Ekonomik Etki	Var	12	4,09	0,59	5,64	0,000*
	Yok	115	4,15	0,52		
Sosyo-Kültürel Etki	Var	12	3,95	0,51	4,22	0,001*
	Yok	115	4,21	0,53		
Çevresel Etki	Var	12	3,51	0,57	3,48	0,003*
	Yok	115	3,71	0,67		
Sektörel Etkileşim	Var	12	3,68	0,68	4,67	0,000*
	Yok	115	3,23	0,56		

*p<0,05

Öğrencilerin turizmle ilgili bir bağı olma durumu değişkenine göre turizmi algılamalarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçlarına göre p<0,05 anlamlılık düzeyinde tüm faktörlerde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (p<0.00). Turizmle ilgili bir bağı olanların tüm faktörlerde, bağı olmayanlara göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ailesinde turizm sektöründe çalışan birinin olması ile turizmle hiçbir ilişkisi olmayan birinin algılamalarında farklılık olması doğaldır ve beklenen bir sonuçtur.

Tablo 9: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Turizm Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Faktörler	Mezun Olunan Lise Türü	n	\bar{X}	s.s.	F	P değeri
Ekonomik Etki	a. Anadolu Lisesi	36	4,71		4,251	0,000*
	b. Otelcilik ve Turizm Meslek L.	-	4,56			
	c. Diğer Meslek Liseleri	19	4,22			
	d. Sosyal Bilimler Lisesi	40	4,01			
	e. Düz Lise	32	3,97			
Sosyo-Kültürel Etki	a. Anadolu Lisesi	36	4,12		5,456	0,002*
	b. Otelcilik ve Turizm Meslek L.	-	4,02			
	c. Diğer Meslek Liseleri	19	3,79			
	d. Sosyal Bilimler Lisesi	40	3,45			
	e. Düz Lise	32	3,22			
Çevresel Etki	a. Anadolu Lisesi	36	3,52		4,987	0,003*
	b. Otelcilik ve Turizm Meslek L.	-	3,48			
	c. Diğer Meslek Liseleri	19	3,14			
	d. Sosyal Bilimler Lisesi	40	2,66			

	e. Düz Lise	32	2,41			
Sektörel Etkileşim	a. Anadolu Lisesi	36	3,53		6,541	0,000*
	b. Otelcilik ve Turizm Meslek L.	-	3,27			
	c. Diğer Meslek Liseleri	19	2,91			
	d. Sosyal Bilimler Lisesi	40	2,27			
	e. Düz Lise	32	2,16			

*p<0,05

Faktör analizi sonucu saptanan algı boyutlarının (faktörlerin) mezun olunan lise türüne göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile ANOVA (tek yönlü varyans) Analizi yapılmıştır. Tablo 9’da Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Turizm Sektörünü Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin Anova (Tek Yönlü Varyans Analizi) Testi Sonuçları incelendiğinde $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde tüm faktörlerde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur($p=0,00$). Algılama farklılıklarının hangi gruplar arasında olduğunun karşılaştırılması için Post Hoc testlerinden Tukey yöntemi uygulanmıştır. Algılama farklılıkları sonuçlarına “Ekonomik Etkiler” faktörünü Sosyal Bilimler Lisesi mezunları, Anadolu Lisesi mezunlarına ve Düz Lise mezunlarına göre daha olumlu algılamaktadır. Sosyo-kültürel, Çevresel Etkiler ve Sektörel Etkileşim Faktörlerin tamamına Meslek Lisesi mezunlarının; Düz Lise ve Anadolu Lisesi mezunlarına göre turizmin etkilerini algılamada daha fazla katılım gösterdikleri ve daha olumlu bakış açısı içinde oldukları belirlenmiştir. Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi mezunu bulunmaması nedeni ile algı karşılaştırması yapılamamıştır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Kalkınmanın temelini oluşturan eğitime verilen önemin bir göstergesi olan bu çalışma; Trakya Üniversitesinde İİBF İktisat bölümü 4. Sınıf öğrencilerine yönelik gerçekleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, sadece bu katılımcılar ile kısıtlı olup geneli temsil etmede yeterli olmasa dahi, alan yazınında yapılmış olan çalışmalara katkı sağlaması açısından fayda sağlaması hedeflenmiştir.

Araştırmada bir dönem boyunca aldıkları Turizm Ekonomisi dersi kapsamındaki eğitimler sonucu turizme yönelik algılarının ve algıların değişkenler bazında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Eğitimler sonrası öğrencilerinin turizm ekonomisi konusunda nasıl bir değişim/gelişim gösterdikleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışmada gerçekleştirilen araştırmanın anket kısmında uygulanan ifadelerin tamamı değerlendirildiğinde; çoğunlukla turizmin etkilerine ilişkin algılamaların olumlu olduğu söylenebilir. Turizmin herhangi bir olumsuz etkisi bulunmadığına katılım yüksektir. Öğrenciler turizmin yarattığı olumsuzlukların da (mal ve hizmet fiyatlarında artış-enflasyonist baskı, çevre kirliliği, trafik yoğunluğu) farkındadırlar. Öğrencilerin gelecekte turizm sektöründe çalışmayı düşünmeleri de turizmin olumlu

algılandığının bir göstergesidir. Turizm sektörünün yarattığı bazı olumsuzlukların algılanmasına rağmen, öğrencilerin genel olarak turizmin etkilerini olumlu algıladıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçekteki 23 ifadeye Faktör Analizi uygulanmış ve 4 farklı faktör saptanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre öğrencilerin turizme yönelik algılarında ekonomik etkilerin çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sosyo-kültürel etkilere yönelik katılımları da yüksektir. Çevresel etkilerine katılım orta düzeydedir. “Çevre kirliliğine neden olmaktadır” ve “Doğal kaynak ve çevrenin korunmasını sağlamaktadır” gibi farklı anlamlar içeren ifadelere benzer katılım göstermiş olmaları öğrencilerin turizmin çevresel etkilerine yönelik net bir algıları bulunmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Araştırmadaki ifadelerin tamamı değerlendirildiğinde öğrencilerin turizm sektörüne ilişkin algılarının olumlu olduğu görülmektedir.

Araştırmada demografik değişkenler (kişisel özellikler) ile alt boyutlar arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını gözlemlemek amacı ile öğrencilerin cinsiyetine göre turizmin etkilerine ilişkin algılarının karşılaştırılmış ve istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıştır. Turizm algılarını oluşturan alt boyutlarda cinsiyetler arası farklılık yoktur. Öğrencilerin turizmle ilgili bir bağı olma durumu değişkenine göre turizmi algılamalarının karşılaştırıldığında tüm faktörlerde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Turizmle ilgili bir bağı olanların, bağı olmayanlara göre algılarında anlamlı farklılık gösteriyor olması doğaldır ve beklenen bir sonuçtur. Faktör analizi sonucu saptanan algı boyutlarının (faktörlerin) mezun olunan lise türüne göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde tüm faktörlerde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur. Algılama farklılıkları sonuçlarına “Ekonomik Etkiler” faktörünü Sosyal Bilimler Lisesi mezunları, Anadolu Lisesi mezunlarına ve Düz Lise mezunlarına göre turizmin daha olumlu algılamaktadır. Sosyo-kültürel, Çevresel Etkiler ve Sektörel Etkileşim Faktörlerinin tamamına Meslek Lisesi mezunlarının; Düz Lise ve Anadolu Lisesi mezunlarına göre turizmin etkilerini algılamada daha fazla katılım gösterdikleri ve daha olumlu bakış açısı içinde oldukları belirlenmiştir. Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi mezunu bulunmaması nedeni ile algı karşılaştırması yapılamamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre Turizm Ekonomisi dersi eğitimleri öğrencilerin bilgi birikimlerine ve turizm konusundaki duyarlılıklarına anlamlı düzeyde etki etmiştir. Öğrencilerin turizm ekonomisi ile turizm/kalkınma ilişkisi konularında önemli kazanımlar elde ettikleri tespit edilmiştir. Elde edilen en önemli kazanım; turizm sektörünün ekonomik etkisinin yüksek düzeyde kavranması, ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekliliğinin anlaşılmasıdır. Buna ilaveten turizm ve ekonomide yaşanan güncel gelişmeler konusunda bir farkındalık oluştuğu tespit edilmiştir.

Turizm Fakültelerinde ve Turizm İşletmeciliği bölümlerinde Turizm ve Ekonomi odaklı derslerin verildiği bilinmektedir. Ancak turizm sektörünün ülkeye optimal ölçekte fayda sağlayabilmesi için özellikle İİBF’lerde İktisat bölümü olmak

üzere diğer lisans ve lisansüstü programlara Turizm Ekonomisi ve benzeri derslerin dahil edilmesi çalışmanın önerisidir. Sektöre yönelik güçlenmenin sağlanabilmesi için özellikle İİBF öğrencilerinin eğitim süreçlerinde Turizm Ekonomisi konularını içeren dersler ile donatılmaları önemlidir. Elde edilen sonuçlar ışığında lisans ve lisansüstü düzeyde görev yapan akademisyenlerce söz konusu bölümlerde Turizm Ekonomisi, Turizm İşletmeciliği, Girişimcilik, Finans ve benzeri derslerin verilmesi öğrencilerin Turizm sektörüne yönelik bilgi birikimlerine, duyarlılıklarına ve sektörün önemini kavramalarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Albayrak, A.S. (2006), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayıncılık, Ankara.

Akoğlan Kozak M. (2009). Akademik Turizm Eğitimi Üzerine Bir Durum Analizi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Bahar 2009 Sayı 22, s.2-20.

Akova O.(2006). “Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma”, Akademik İncelemeler Dergisi, Sayı:2, Cilt: 1.

Akyol, C. (2018). Turizm Eğitimi ile İlgili Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt.2, Sayı.3, ss.21-33.

Ayaz, N., Yeşiltaş, M., Türkmen, F.(2012), “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kırsal Turizme Bakış Açıları ve Algıları Üzerine Bir Araştırma”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22), 103-112.

Aymankuy, Y.,Aymankuy, Ş., (2013), “Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdamla İlgili Görüşleri ve Sektördeki Kariyer Beklentileri (Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği)”,*Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:35, ss.1-21.

Avcı, N., (2011), “Turizm Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin İş Değerleri: Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt:22, Sayı:1, ss.7-18.

Bahar O., Kozak M., (2013) Turizm Ekonomisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2908 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1865, ISBN 978-975-06-1570-2, Eskişehir.

Baltacı, F.,Üngüren, E., Avsallı, H., Demirel, N. O., (2012), “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:4 Sayı:1, ss.17-25.

Boyacıoğlu E.Z., “Turizm Ekonomisi Odaklı Eğitimlerin Katılımcıların İlgi ve Bilgi Düzeylerine Etkisinin Odak Grup Görüşmesi İle İncelenmesi” 17. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, , s.1119-1128, Detay Yayıncılık, Ankara.

Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32(32), 470-483.

Çavuş, Ş., Kaya, A., (2015), “Turizm Lisans Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Planları ve Turizm Sektörüne Yönelik Tutumu”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:5, ss.101-117.

Çimen, H., (2008), “Turizm Lisans Öğrencilerinin Mesleki Yönelimleri: Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt:19, Sayı:2, ss.194-202.

Çuhadar, M.,Çetinyürek, İ., (2016), “Ön Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyere Yönelik Algıları: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:8, Sayı:17, ss.51-69.

Çuhadar M. Ünal İ. (2017). Ön Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kırsal Turizm Algıları Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 3 - Sayı/No.: 2 - Haziran/Jun 2017, S1-16:

Daniel A.D., Costa R.A., Pita M. Costa C. (2017). Tourism Education: What About Entrepreneurial Skills?, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 30 (2017) 65-72.

Duman T. Tepeci M. Unur K. (2006), “Mersin’de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), s. 51-69.

Erdem, B., Kayran, F. M., (2013), “Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, ss.81-106.

Erdinç, B. S., Yılmaz, G., (2012), “Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilere Yönelik Betimleyici bir Araştırma: Turizmi Turist, ve Antalya İle İlgili Görüşleri”, *13. Ulusal Turizm Kongresi, Antalya, 6-9 Aralık*, ss.833-844.

Gezen, T., Köroğlu, Ö., (2014), “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Seçimine Etki Eden Kariyer Çapalarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, ss.213-234.

Günay, İ., Akıncı, Z., (2017), “Turizmde Sürdürülebilirlik Açısından Öğrencilerin Sektöre Karşı Tutumlarının Mezuniyet Sonrası Kariyer Planlaması ve Seçimine Etkisi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:20, ss.1-19.

Güney D. & Göller V. Çeken H. (2017). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kırsal Turizm Algıları, *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 19-27.

Gürkan, Çetin, G., Dönmez, D., Küçükaltan, D., (2010), “Turizm Alanında Eğitim Gören Öğrencilerin Kariyer Hedefleri: Ön Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *11. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası, 2-5 Aralık*, ss.351-363.

Güzel, T., Akdağ, G., Güler, O., Şener, S., (2014). “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizmde Kariyer Algılamaları: Çanakkale, Mersin ve Kıbrıs'ta Bir Araştırma”, *Doğu Akdeniz Sempozyumu*, 13 Nisan 2014, ss.176-187.

Hanedar, C. Ünal, T.Kızılaslan, N. (2015), “GOÜ Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Kırsal Turizm”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 32 (2), (86-99).

Hjalager, M.A., (2003), “Global Tourism Careers? Opportunities and Dilemmas Facing Higher Education in Tourism”, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, Vol:2, No:2, ISSN:1473-8376.

Inui Y.,Wheeler D.,Lankford S. (2006). Rethinking Tourism Education: What Should Schools Teach?, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, Vol. 5, No.2.,s.25-35.

Işık, C., Tırak, L., Çapan, O., (2017), “TurizmMeslek Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçimlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, *Mesleki Bilimler Dergisi*, 6(1):16-26.

İstanbullu Dinçer F. Akova O.Kaya F. (2013), “Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı Öğrencilerinin Kariyer Planlaması Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi Örneği”, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 1, ss.42-56.

Kardeş N. , Kındır S. (2017). Sakarya Üniversitesinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kış Turizmine Bakış Açıları: Bir Araştırma, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4 (Special Issue 1), 441-449.

Keleş, Y., (2018), “Neden Turizm Eğitimi? Lisans Düzeyinde Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/4, ss.219-236.

Kozak, A. M., Kızılırmak, İ., (2001), “Türkiye’de Meslek Yüksekokulu Turizm-Otelcilik Programı Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlere Göre Değişimi: Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”,*Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, ss.9-16.

Kuşluvan S. Kuşluvan Z. (2000), "Perceptions and Attitudes of Undergraduate Tourism Students Towards Working in the Tourism Industry in Turkey", *Tourism Management*, 21(3), s. 251-269.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018). *Turizm İstatistikleri Genel Değerlendirme, Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Lu, Ying, T., Adler, H., (2009), "Career Goals and Expectations of Hospitality and Tourism Students in China", *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 9:63-80.

Maviş, F. , Kozak S. (1992). *Meslek Yüksekokullarında Turizm Programı ve Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu Turizm Otelcilik Ders Programı. Turizm Eğitimi Konferansı-Workshop. Yorum Basım Yayın*, Ankara, ss.169-172.

Olçay A. (2008). *Türk Turizmde Eğitimin Önemi*, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2): s.383-390.

Olçay, A., Çelik, Z., (2010), "Turizm ve Otel İşletmeciliği Programında Öğrenim Gören Öğrencilerin Otelcilik Mesleğine İlişkin Algıları", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2):279-301.

Olçay, A., Düzgün, M., (2016), "Turizm Eğitimi Gören Öğrencilerin Meslek Seçimlerinin Kariyer Çapaları İle Uygunluğunun Değerlendirilmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:24, No:3, ss.1127-1148.

Okumuş F. & Yağcı Ö. (2005) *Tourism Higher Education in Turkey*, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 5:1-2, 89-116.

Ongun U., Gövdere B. Çelik T.(2016), *Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kırsal Turizme Bakış Açılarının Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.8 Sayı.17. 2016- Aralık* s. 406-423.

Özdemir B. Aktaş A. Altıntaş V. (2005). *Turizm ve Otelcilik Eğitimi Görmekte Olan Lisans Düzeyindeki Öğrencilerin Otel İşletmelerinin Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumları*, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, Bahar: 46-58.

Pehlivan R.(2008). *Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektör İle İlgili Tutumlarının Mezuniyet Sonrası Kariyer Seçimine Etkisi*, *Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*.

Pınar İ. (2014). *Tourism Education Universities in Turkey: Comparison of Different Structures and Related Effects on Education Quality*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 116 s.5070 – 5074.

Roney, Akış, S., Öztin, P., (2007), “Career Perceptions of Undergraduate Tourism Students: A Case Study in Turkey”, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport&Tourism Education*, Vol:6, No:1, ss.4-17.

Solmaz, A. S., Erdoğan, Ç., (2013), “ Turizm Eğitimi Alan Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Turizm Endüstrisine Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *14. Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri, 5-8 Aralık*, ss.557-573.

Soybalı H, Bayrakyaroğlu E. (2013). Türkiye’de Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Veren Kurumların Uygulama Olanaklarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, Güz: 185 – 199.

Türker N., Uçar M., Ateş M. A. (2016). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektörü Algıları: Karabük Üniversitesi Öğrencileri Üzerine bir Araştırma, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, 6 (2), 311-333.

UNWTO, 2018, Tourism Highlights 2018 Edition Madrid,Spain, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>.

Ulama, Ş., Batman, O., Ulama, H., (2015), “Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Algılamalarına Yönelik Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği”, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt:6, Sayı:12, ss.339-366.

Unur K, Köşker H. (2015). Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizme Bakış Açıklarına Yönelik Araştırmaların İncelenmesi, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s.44-71.

Üzümcü, Polat, T.,Alyakut, Ö., Günsel, A., (2015), “Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Mesleğin Geleceğine İlişkin Bakış Açıkları”,*Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:18, Sayı:33, ss.179-199.

WTO Tourism Towards 2030, UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition.

WTO, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/>, ErişimTarihi: 25.11.2018.

Yaşhoğlu M. M. (2017). “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması” *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* Vol/Cilt: 46, Özel Sayı 2017, 74-85.

Yıldız, B. S., (2013), “Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Sektörde Çalışmaya Yönelik Bakış Açıkları, *14. Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri, 5-8 Aralık*, ss.595-614.

ÇİN MİLLİYETÇİ PARTİSİ TARAFINDAN JAPON İŞGALI'NE KARŞI YÜRÜTÜLEN ULUSAL SEFERBERLİK PROPAGANDASI

Caner ÇAKI¹
Gül ÇAKI²
Mustafa AKSOĞAN³
Mehmet Ozan GÜLADA⁴

ÖZ

7 Temmuz 1937 tarihinde Japonya ve Çin arasında dünya tarihinin en kanlı savaşlarından biri başlamıştı. Japonya, 1937 yılından itibaren Çin'in topraklarını işgale girişmiş ve ülkenin doğu bölgesindeki toprakların önemli bir bölümünü ele geçirmeyi başarmıştı. Çin'de o dönemde etkin olan Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang, KMT), ulusal seferberlik ilan ederek, Japonya'ya karşı Çin halkının tüm gücüyle savaşmasını istemişti. Bu aşamada KMT tarafından tarihteki en etkili ulusal seferberlik propagandalarından biri gerçekleştirilmiş ve yüz binlerce Çin vatandaşının Japonya'ya karşı verilen mücadelede aktif olarak rol alması sağlanmıştı. KMT ulusal seferberlik propagandasında posterleri etkili bir şekilde kullanmıştı. Çalışma kapsamında KMT tarafından kullanılan propaganda posterlerinde ulusal seferberlik propagandası bağlamında hangi mesajların verildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışma kapsamında Şanghay Propaganda Posterleri Sanat Müzesi'nden (SPPAC) amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen altı propaganda posterleri, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada belirlenen KMT'nin propaganda posterleri, ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in göstergebilim ışığında analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular kapsamında, KMT'nin posterler üzerinden Japonya'nın yenilebilmesi için mutlaka Çin halkının birlikte hareket etmesi gerektiğini vurguladığı ve diğer yandan Çin halkının Japonya'ya karşı verilen mücadelede kararlı bir şekilde savaştığı algısını oluşturduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, Çin İşgali, Propaganda, Poster, Göstergebilim

¹ Arş. Gör., İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Malatya, caner.caki@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1523-4649

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, gulcaki06@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5501-0191

³ Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Programcılığı Bölümü, mustafa.aksogan@ozal.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8233-2321

⁴ Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, mehmet.gulada@ozal.edu.tr, 0000-0002-6826-3902

THE NATIONAL MOBILIZATION PROPAGANDA MADE BY CHINESE NATIONALIST PARTY AGAINST THE JAPANESE OCCUPATION

ABSTRACT

One of the bloodiest wars in the history of the world started between Japan and China on July 7, 1937. In the war, Japan occupied China's territory and managed to conquer a significant part of the territory in the eastern part of the country. The Chinese Nationalist Party (Kuomintang, KMT), which was active in China at that time, called for national mobilization and wanted to fight against Japan with the Chinese people's all power. At this stage, one of the most effective national mobilization propaganda in history was realized by KMT and hundreds of thousands of Chinese citizens actively involved in the struggle against Japan. KMT effectively used posters in national mobilization propaganda. The aim of the study was to determine which messages were given in the context of national mobilization propaganda in the posters used by KMT. For this purpose, six propaganda posters, which were determined using the sampling method from the Shanghai Propaganda Posters Art Museum (SPPAC), were examined using semiotic analysis method in qualitative research methods. Propaganda posters of the KMT, which were determined in the study, were analyzed in the light of USA linguist Charles Sanders Peirce's semiotics. According to the findings, it was revealed that the KMT emphasized that the Chinese people should act together against Japan and on the other hand, the perception that Chinese people fought against Japan determinedly was built through the posters

Keywords: Japan, China Invasion, Propaganda, Poster, Semiotics

GİRİŞ

1937 yılında İkinci Çin-Japon Savaşı başladığında, Çin'de Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang, KMT) ile Çinli komünistler arasında dünya tarihindeki en büyük iç savaşlardan biri yaşanmaktaydı. Japonya'nın Çin işgalinden önce, KMT lideri Çan Kay Şek ülkede önemli ölçüde kontrolü sağlamıştı. Buna karşın Çan Kay Şek, Japon saldırısından ülkeyi kurtarabilmek için ulusal seferberlik ilan ederek ülkedeki milliyetçiler ile komünistleri ortak düşman Japonya'ya karşı topyekun bir savaşta birleşmeye çağırmıştı. Bu amaçla ülkede KMT tarafından yoğun bir şekilde ulusal seferberlik propagandası yapılarak, Çin halkının KMT çatısı altında Japonya'ya karşı savaşması telkin edilmişti. Bu şekilde Çin halkının iç savaşı bırakarak, doğrudan Japon ordusuna karşı birlik olması istenmişti. KMT'nin ulusal seferberlik propagandası, dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'de pek çok farklı grubu bir araya

getirmek için yoğun bir faaliyet göstermişti. Bu aşamada ucuz maliyeti nedeniyle posterler KMT'nin ulusal seferberlik propagandasında en etkili kullanılan kitle iletişim araçlarından biri haline gelmişti.

Türkiye'de son yıllarda göstergebilimsel analiz metodu içerisindeki farklı yöntemlerden yararlanılarak propaganda posterleri üzerine önemli akademik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bunlar içerisinde; Çakı (2018a), "Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada Nazi Almanyası lideri Adolf Hitler'in Alman propagandası tarafından kült lider olarak nasıl inşa edildiğini ve Alman halkının Hitler'in çevresinde nasıl seferber edildiğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu amaçla çalışma kapsamında belirlenen propaganda posterleri Fransız dilbilimci Roland Barthes'in göstergebilim kavramları üzerinden analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda, posterler üzerinden Almanya'yı yönetebilecek tek kişinin Hitler olduğu mesajının verildiği, bu yolla Alman halkının Hitler'in alacağı her karara tartışmasız uymasının amaçlandığı ortaya konulmuştur. Yine Çakı (2018b), "İran-İrak Savaşı'nda Kullanılan İran Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada 1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşı'nda kullanılan İran propaganda posterlerini ele almıştır. Çalışmada Barthes'in mit kavramı üzerinden analiz yapılmıştır. Çalışma sonucunda İran propagandasının Irak'a yönelik nefret söylemi içerisine girdiği ve bu yolla İran halkını Irak'a karşı seferber etmeye çalıştığı ortaya çıkarılmıştır. Çakı ve Gülada (2018), "2. Dünya Savaşı'ndaki Sovyet Propaganda Posterlerinin Öfke Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet propagandası tarafından Nazi Almanyası'na karşı kitleleri harekete geçirebilmek için öfke çekiciliği tekniğinin ne amaçla kullanıldığı incelenmiştir. Çalışmada İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli kullanılmıştır. Elde edilen bulgularda, posterler üzerinden Nazilerin işlediği iddia edilen insanlık suçları ön plana çıkarılarak, Sovyet halkının öç almak için Nazilere karşı harekete geçmesinin amaçlandığı ortaya çıkarılmıştır. Çetin vd. (2018), "İran Devrimi'ndeki ABD Karşıtı Propaganda Afişlerinin Claude Lévi-Strauss'un İkili Karşıtlıklar Modeli Üzerinden İncelenmesi" adlı çalışmada 1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi'nde kullanılan propaganda afişlerinde ABD karşıtı söylemlerin ne şekilde kullanıldığı incelenmiştir. Çalışmada Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss'un İkili Karşıtlıklar Modeli kullanılmıştır. Çalışma bulgularında, Lévi-Strauss'un ABD'ye yönelik doğrudan nefret söylemine yöneldiği, böylece İran halkının yeni rejimin çatısı altında toplanmasının amaçladığı sonucuna ulaşılmıştır. Gazi vd. (2018a), "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Kült Lider Propagandasında Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'in Sunumu" adlı çalışmada ise Sovyet liderler Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'in propaganda posterlerinde kült lider olarak nasıl inşa edildiğini incelemiştir. Çalışmada göstergebilimsel analiz Peirce'in

göstergebilim kavramları üzerinden yapılmıştır. Çalışma sonucunda posterlerde inşa edilen liderler kültü üzerinden, kitlelerin Komünizm ideolojisi altında birlik olmasının amaçlandığı ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada KMT'nin posterlerinde doğrudan ulusal seferberlik propagandasında kullanılan mesajların göstergebilimsel analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Böylece çalışmanın temel problemi olan "Ulusal seferberlik propagandasında hangi konular ön plana çıkmaktadır?" sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

1. Ulusal Seferberlik Propagandası

Seferlik kavramı, "*Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü*" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Ulusal seferberlik ise bir ulusun sahip olduğu tüm kaynakları ihtiyaç durumunda savaşta kullanmasını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, ulusal seferberlikte ülkedeki tüm kaynakların hazırlanması, toplanması ve kullanılması iktidardaki egemen gücün kontrolüne girmektedir. Ülkedeki yöneticiler gerektiğinde kanunlar yoluyla sıkı yönetim ilan edebilmekte, vatandaşlarının temel hak ve hürriyetleri üzerinde sınırlamalara gidebilmektedir. 20. yüzyılda yaşanan savaşlarda ülkeler düşmanlarına karşı başarı elde edebilmek için ulusal seferberlikten sıklıkla yararlanmışlardır. Savaşta ulusal seferberlik ilan eden ülkeler, kitleleri topyekun harekete geçirebilmek için yoğun bir şekilde propaganda disiplininin faydalanmaktadır (Çakı, 2018c: 33). Propaganda kavramı kitlelerin fikirlerini şekillendirmek, algılarını kimi zaman manipüle etmek ve propagandacının niyetlerine yönelik bir tepki elde etmek için yapılan sistematik bir iletişim tekniği olarak tanımlanabilmektedir (Jowett ve O'donnell, 2014: 7). Nitekim propaganda ulusal seferberlikte savaşın meşruiyeti konusunda kitleleri ikna etmek ve savaşta düşmana karşı ulus nezdinde genel bir hareket oluşturmak için kullanılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nda gerek İttifak Devletleri gerekse İtilaf Devletleri savaşta birbirlerine üstün gelebilmek için ulusal seferberlik ilan etmiştir. (Welch, 2014). Bu dönemde savaşan tarafların ulusal seferberlik propagandasında, gazete, dergi, poster ve broşür en etkili kitle iletişim araçları olmuştur. 20. yüzyılda ulusal seferberlik propagandasının en etkili kullanıldığı ülkelerden biri ise Sovyetler Birliği olmuştur. Bolşevikler, Rusya'da çarlık rejimini yıktıktan sonra milliyetçilerden oluşan Beyaz orduya karşı iç savaş vermiş, bu süreçte Kızıl Ordu ulusal iç savaş sonlandırmak ve ülkede yönetimi tek elde toplayabilmek için Sovyet ülkesinde

yaşayan herkesin birlik içerisinde olduğunu vurgulayan propaganda faaliyetlerine girişmişti (Kenez, 1985: 11). Sovyetler Birliği, 22 Haziran 1941 tarihinde Alman orduları tarafından saldırıya uğradığında, Nazi Almanyası'nın kayıtsız şartsız teslim olacağı 7 Mayıs 1945 tarihine kadar tarihteki en kapsamlı ulusal seferberlik propagandasını gerçekleştirmiştir. Diğer yandan Sovyet propagandası, ilan edilen Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında da kitleleri üretim odaklı ulusal seferberliğe çağırıyordu (Çakı, 2018e: 272).

İkinci Dünya Savaşı süresince savaşa katılan pek çok ülkede ulusal seferberlik propagandası yapılmıştır. Bunlar içerisinde ulusal seferberliğin en etkili olduğu ülkelerin başında Nazi Almanyası gelmiştir (Rupp, 2015: 82). Nazi Almanyası 1943 yılından itibaren ağır yenilgiler almış ve cephelerde asker sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Aynı yıl içerisinde Nazi Almanyası'nda ulusal seferberlik bağlamında Müttefik Devletleri'ne karşı topyekun savaş (Totaler Krieg) ilan edilmiştir. Böylece Naziler, Alman halkının var güçleri ile savaşa katkı sağlamasını amaçlamıştı. İlerleyen süreçte Halk Fırtınası (Volkssturm) adı verilen birlikler kurularak savaşabilecek durumda olan tüm Alman erkekler cephelelere gönderilmeye başlanmıştır (Kershaw, 2009: 818). Naziler, dönemin modern kitle iletişim araçlarını propaganda faaliyetlerinde etkili bir şekilde kullanmıştı (Çakı, 2018d: 1569). Nazi Almanyası gibi savaşa katılan ülkeler de savaş için tüm kaynaklarını seferber etmişti.

İkinci Dünya Savaşı'nda ulusal seferberlik propagandasına pek çok farklı kitle iletişim aracından yararlanılmıştır. Bunlar içerisinde en önde gelen araçlardan biri radyo olmuştur. Özellikle bu dönemde radyonun yaygın bir kullanım ağına kavuşması, propaganda amaçlı kullanılmasında önemli bir etken olmuştur (Holbrook, 1985: 347). Radyoların okuma yazma bilmeyen kitleler için ideal bir kitle iletişim aracı olması ulusal seferberlik propagandasında savaşan tarafların çok daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Radyo üzerinden savaş ilanı, hava bombardımanı gibi olağanüstü durumlarda kitlelere anında bilgi aktarımı sağlanabilmekte ve aktarılan bilgi üzerinden propaganda faaliyeti yürütülebilmekteydi. Diğer yandan sinema filmleri de ulusal seferberlik propagandasında kullanılmıştı. Çekilen propaganda filmleriyle kitlelerin coşku, öfke, hüznü ve korku duygularına hitap edilmesi, bu yolla kitlelerin harekete geçirilmesi amaçlanmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde, İkinci Dünya Savaşı'nın aksine ulusal seferberlik kavramı yaygın kullanımını kaybetmiş, daha çok Batılı devletler tarafından müdahaleye uğrayan Kore, Vietnam, Afganistan ve Irak gibi sınırlı sayıda ülkede ulusal seferberliğin uygulandığı görülmüştür. Bu süreçte ulusal seferberlik

propandasında televizyon önemli bir kitle iletişim aracı olarak hizmet görmeye başlamıştır.

2. Çin Milliyetçi Partisi'nin İkinci Çin-Japon Savaşı'ndaki Ulusal Seferberlik Propandası

Çin'de gerçekleşen devrimden sonra Çin'in son hanedanlığı olan Çing Hanedanı yıkılmış ve yerine 1 Ocak 1912 tarihinde Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin Cumhuriyeti'nin kurulması ülkede siyasi istikrarın kurulmasını sağlamamıştır. Ülkede merkezi otoritenin sağlanamaması, yerel yöneticilerin güç kazanmasına neden olmuştur. Diğer yandan ülkede Çin Milliyetçi Partisi (KMT) ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) arasında iktidar mücadelesi de yaşanmaya başlanmıştır. Nihayetinde 1 Ağustos 1927 tarihinde iki grup arasındaki çatışmalar iç savaşa dönüşmüştür. Bu aşamada Çan Kay Şek liderliğindeki KMT ülkede etkili olmaya başlamış, buna karşı ÇKP, KMT'nin liderliğine karşı mücadelesini sürdürmüştür. Bu süreçte ÇKP'nin en önemli destekçisi Sovyetler Birliği olurken, KMT'nin en önemli destekçisi ABD olmuştur. Nitekim Japon işgalinden sonra tekrar başlayan Çin İç Savaşı'nda komünistlerin ülkede güçlenmesini istemeyen ABD, doğrudan Çan Kay Şek liderliğindeki Tayvan'ı destekleme kararı almıştı (Kissinger, 2010: 460). Japon işgali öncesinde Çin'de KMT önemli bir güç haline gelmiş ve otoritesini kurmayı başarmıştı (Seng, 1961: 24). Bu nedenle Çin'de yürütülen propaganda faaliyetlerinde KMT çok daha etkili olmuştur.

Japonya, 18 Eylül 1931 tarihinde Çin'in Mançurya bölgesini işgale girişmişti. Bölgede yapılan mücadeleden sonra 27 Şubat 1932 tarihinde Japonya bölgenin tamamında kontrol kurmayı başarmıştı (Hart, 2015: 275). Japonya, Mançurya'da işgal edilen bölgede Mançuko Devleti adında bir devlet kurmuştu. 1945 yılında yıkılıncaya dek Mançu tamamen Japonya'nın denetiminde hareket eden bir devlet olmuştur. Japonya'nın Mançurya'yı işgali Çin İç Savaşı'nın geçici olarak durmasına ve iç savaşa katılan her iki tarafın da ortak düşmana karşı harekete geçmesine yol açmıştı. 1937 yılında başlayan Japon işgalinden, 1945 yılında Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan yenildiği döneme kadar Çin-Japon ilişkileri en olumsuz dönemlerinden birini yaşamıştı (Coble, 2007: 394). Özellikle 7 Temmuz 1937 tarihinde başlayan İkinci Çin-Japon Savaşı'nda, Çin'deki milliyetçi ve komünist gruplar Japonya'ya karşı ortak hareket etmeye başlamıştı. Çan Kay Şek bu süreçte temkinli davranarak, hem Çin Cumhuriyeti'nin Japonya ile mücadelesini kararlı bir şekilde sürdürmüş hem de ÇKP ile geçici olarak yapılan işbirliğine mesafeli yaklaşmıştı. Çan Kay Şek, KMT'nin Japonya ile mücadelesi sürerken, ÇKP'nin güçlenmesinden endişelenmekteydi. Çinli komünistlerin rejimini yıkmak ve kendi etkilerini genişletmek için savaş şartlarından yararlanacaklarından korkmuştu (Hsiung ve Levine, 2016: 6). Tüm bu düşünceler

Çin'de KMT ve ÇKP'nin tam olarak bir araya gelmesini önlemişti. KMT'nin ulusal seferberlik propagandasında her ne kadar milliyetçi ve komünist tüm Çin halkının bir araya gelmesini telkin edilmiş olsa da doğrudan propagandasında ÇKP'yi etkili bir şekilde yansıtmaktan kaçınmıştı.

Çin ve Japonya arasından cephede yaşandığı gibi propaganda alanında da büyük bir savaş yaşanmıştı (Nish, 1993: 8). İkinci Çin-Japon Savaşı'nda, Çin Cumhuriyeti'nin propaganda çalışmalarında genel olarak KMT'nin etkili olduğu söylenebilmektedir. Buna karşın ÇKP de imkanları doğrultusunda Japonya'ya karşı kitleleri seferber etmeye çalışmıştır. KMT'nin propaganda faaliyetlerinde doğrudan Japon ordusuna karşı nefret söylemi inşa edilmekte ve ulusal birlik sağlandığı taktirde Çin halkının Japonya'yı er geç yenilgiye uğratacağı bildirilmekteydi. KMT propagandası, Japonya'yı Çin halkına tehlikeli bir işgalci olarak yansıtmaktaydı. Bu süreçte KMT'nin temel amacı Çin halkının ulusal seferberlikten koparak Japon hakimiyetine geçmesini önlemektir (Morton, 1937: 305). Nitekim propaganda, Japonya tarafından etkili bir şekilde kullanılmaktaydı (Kushner, 2007: 21). Bu süreçte KMT'nin propaganda faaliyetlerine yönelik Japonya da karşı propaganda faaliyetine yönelmişti. Bu aşamada Japon uçakları tarafından Çin'deki yerleşim yerlerine propaganda içerikli materyaller atılmaktaydı. Benzer şekilde işgal altındaki topraklarda Japon askeri kamyonları üzerinden de propaganda materyalleri dağıtılmaktaydı (Rowe, 1939: 564). Bu aşamada Japon işgal propagandasının, KMT propagandasının etkisini azaltmayı, işgal altındaki halkın destek ve rızasını elde etmeyi, ülke içerisinde girişilen düzenlemelerde iş birlikçilerinin sayısını artırabilmeyi hedeflediği söylenebilmektedir.

3. Metodoloji

İkinci Çin-Japon Savaşı sırasında KMT tarafından Japonya'ya karşı hazırlanan posterler üzerinden ulusal seferberlik propagandası ele alınmıştır. Böylece KMT özelinde ulusal seferberlik propagandasında hangi konuların ön plana çıkarıldığı ve rakip tarafa yönelik hangi söylemlerin kullanıldığına ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma çerçevesinde yapılan kapsamlı literatür taraması sonucunda, Türkiye'de akademik çalışmalar içerisinde doğrudan ulusal seferberlik propagandasını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu açıdan çalışma, gerek ulusal seferberlik propagandası bağlamında literatüre katkı sağlaması, gerekse KMT özelinde elde edilen bulgular ile ulusal seferberlik propagandasının kullanımını örnekler üzerinden açıklaması bakımından alanda önem taşımaktadır.

İkinci Çin-Japon Savaşı'nda KMT tarafından ulusal seferberlik boyutunda Japonya'ya karşı kullanılan tüm propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın tüm posterlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılma yoluna gidilmiştir. Bu amaçla çalışma kapsamında, Şanghay Propaganda Posterleri Sanat Müzesi'nden (SPPAC) amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen altı propaganda posterleri örneklem olarak analiz edilmiştir (SPPAC, 2019).

Çalışmanın altı propaganda posterleri üzerinden incelenmesi ve elde edilen bulgular kapsamında genellemelerde bulunulması da çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır.

Çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranması amaçlanmıştır;

KMT'nin İkinci Çin-Japon Savaşı sırasında kullandığı Japonya karşıtı propaganda posterlerinde;

- Japonya nasıl ve ne şekilde sunulmuştur?
- Çin halkının ulusal seferberliğe destek vermesi amacıyla hangi konular ön plana çıkarılmıştır?
- görsel ve yazılı kodlar üzerinden hangi propaganda mesajları verilmiştir?

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında belirlenen KMT'nin altı posterleri ulusal seferberlik propagandası boyutunda ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in göstergebilim kavramları ışığında analiz edilmiştir.

Gösterge somut bir kavramın soyut bir kavramı temsil etmesi, onun yerine kullanılması ve kitlelerin zihninde belirli bir imaj oluşturmasını ifade etmektedir (Çetin ve Eşiyok Sönmez, 2015: 199). Göstergebilim de, göstergeler aracılığıyla insanların inşa ettikleri anlamları inceleyen bir bilim dalıdır. Göstergebilim sayesinde mesaj içerisinde gizlenen kodlar çözümlenebilmekte, böylece verilmek istenen asıl mesaj kitleler tarafından anlaşılabilir (Tanyeri Mazıcı ve Çakı, 2018: 295). Günlük hayatta insanlar pek çok gösterge ile karşı karşıya gelmektedir. Bu açıdan göstergebilimin incelediği alan oldukça geniş bir olguyu temsil etmektedir. Göstergebilim, 20. yüzyılda ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce ve İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün dilbilimi alanındaki çalışmaları ile ön plana

çıkıştır (Gazi vd., 2018b: 15). Saussure, göstergebilimi gösteren ve gösterilen olmak üzere iki (Gazi ve Çakı, 2018: 53), Peirce ise göstergebilimi gösterge, nesne ve yorumlayıcı olarak üç kavram üzerinden temellendirmiştir (Kalkan Kocabay, 2008: 19). Peirce'e göre gösterge, nesneye göndermede bulunmaktadır. Bu aşamada yorumlayıcının zihninde beliren göstergeyi algılandığında zihinde beliren olgu göstergebilimden ortaya çıkan mesajı ya da temsili ortaya çıkarmaktadır. Bu aşamada gösterge, yorumlayıcının deneyimleri doğrultusunda şekillenmektedir.

Peirce göstergebilimsel incelemesinde görüntüsel gösterge, simge, belirtisel gösterge olmak üzere üç temel kavram üzerinde durmaktadır. *Görüntüsel gösterge*, göstergenin temsil ettiği nesneye benzemesi durumunu ifade etmektedir. Bir kişinin fotoğrafı basit bir görüntüsel göstergedir. *Belirtisel gösterge* ise gösterge ve nesne arasındaki bağlantıyı temsil etmektedir. Bir yerde dumanın görülmesinin ateş ile ilişkilendirilmesi belirtisel göstergeyi örneklemektedir. Simge, gösterge ve kavram arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı, buna karşın insanların uzlaşısı sonucunda oluşan bir bağın kurulduğu durumları ifade etmektedir. Sözcük en bilinen simgelerden biridir (Fiske, 2017: 131). Çalışma kapsamında KMT'nin propaganda posterleri bu üç kavram üzerinden detaylı şekilde analiz edilmiştir.

4. Analiz

Çalışmanın bu bölümünde "Yemin", "Düşman", "Emperyalizm", "Seferberlik", "Mücadele" ve "Güç" konulu altı propaganda posterleri göstergebilimsel açıdan ele alınmıştır.

4.1. "Yemin" Konulu Propaganda Posterleri

"Yemin" konulu propaganda posterleri 1937 yılına aittir. Poster görüntüsel gösterge açısından analiz edildiğinde, elinde tüfeği ve süngüsü bulunan devasa boyutta bir asker görselinin posterin merkezine konumlandırıldığı görülmektedir. Posterin hemen önünde duvar yıkıntıları bulunmaktadır. Posterin arka fonu olarak siyah renk kullanılmıştır. Askerin çevresinde ise kanı andıran kırmızı lekeler bulunmaktadır. Görsel kodlarda asker kırmızı tonlarda sunulmakta, aynı zamanda posterdeki yazılı ton içinde kırmızı tonlar kullanılmaktadır. Posterin altında "Milleti ölümüne savunmak için yemin ederim" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 1. "Yemin" Konulu Propaganda Posterini

(Kaynak: SPPAC, 2019)

Tablo 1. "Yemin" Konulu Propaganda Posterinin Peirce'in Modeli Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Yıkıntılar içerisinde tüfeğini doğrultmuş bir asker
Belirtisel Gösterge	Çin halkının vatanlarını Japonya'ya karşı savunmak için kararlı oldukları ve bunun için gerektiğinde ölümü göze aldıkları düşüncesi
Simge	Posterde yer alan asker görseli, Japonya'ya karşı mücadele veren Çin ordusunu simgelemektedir

Belirtisel gösterge açısından propaganda posterini incelendiğinde, posterde asker görselinin devasa boyutta büyük aktarılması, Çin halkının tüm fertlerinin savaşa katılması durumunda Çin ordusunda oluşabilecek gücü yansıtılmaktadır. Çin halkı ve ordusu doğrudan asker görseli üzerinden simgeleştirilmektedir. Böylece asker görseli Çin halkının birliğinin somut bir göstergesi olarak ön plana çıkarılmaktadır. Posterde elindeki tüfek ve süngü ile askerinin Japon ordusuna karşı savaşmaya gittiği aktarılmaktadır. Görsel kodlar içerisinde askerinin hemen önünde resmedilen yıkıntılar ise Japonya'nın saldırısı sonucu zarar gören Çin şehirlerini temsil etmektedir. Posterdeki yazılı kodlarda ise Çin askerlerinin vatanlarını savunmak için fanatikleştikleri ve Japonya'ya karşı topraklarını canları pahasına koruyacakları mesajları verilmektedir. Posterin arka fonunun karanlık olarak yansıtılması ile Japon

işgali altındaki Çin'de zor günlerin geçtiği algısı oluşturulmaktadır. Askerin siyah arka fonda kırmızı renkte sunulması ile de doğrudan dikkatlerin askere odaklanması sağlanmaktadır. Posterde Çin halkının Japon ordusuna karşı savaşı kazanabilmesi için mutlaka birlik olması gerektiği mesajı iletilmektedir. KMT propagandası, Çin'de siyasi ve ideolojik çekişmelerin bir yana bırakılarak doğrudan Çin halkının Çin ordusuna destek vermesi istenmektedir.

4. 2. "Düşman" Konulu Propaganda Posterleri

"Düşman" konulu propaganda posterleri 1937 yılına aittir. Poster görüntüsel gösterge boyutunda ele alındığında, posterin merkezinde devasa büyüklükte bir kalp görseline yer verildiği görülmektedir. Kalp görselinin içerisinde yumruk şeklinde ellerin çıktığı yansıtılmaktadır. Görsel kodlar içerisinde ellerden kan damladığı aktarılmaktadır. Kalbin hemen altında da yere yığılmış bir asker görseline yer verilmiştir. Sunum kodları içerisinde askerin hareketsiz yatması öldüğü algısını vermektedir. Diğer yandan kalbin içerisinden çıkan yumruk yapılmış ellerin doğrudan askeri hedef aldığı görülmektedir. Posterin üstünde "Milyonlarca insanın aklında Japon düşmanı yok etme sözü var" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 2. "Düşman" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: SPPAC, 2019)

Tablo 2. "Düşman" Konulu Propaganda Posterinin Peirce'in Modeli Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Bir kalp görselinin içerisinde çıkan kanlı eller ve yere yıkılmış bir asker
Belirtisel Gösterge	Çin halkının Japon ordusuna karşı duyduğu öfke Çin halkını Japonya'ya karşı bir araya getirmektedir. Çin halkının birlikte hareket etmesi ile Japonya'nın savaşı kaybedeceği düşüncesi
Simge	Posterde yer alan kan içerisindeki eller, Japonya'ya karşı mücadele veren Çin halkını simgelemektedir

Propaganda posterini belirtisel gösterge açısından incelendiğinde, posterde yer alan kalbin doğrudan Çin halkının vatan sevgisini yansıttığı ortaya çıkmaktadır. Posterin içerisinde çıkan kanlı eller, Çin halkının Japon işgali sırasında yaşadığı acıları simgelemektedir. Posterde yerde yatan asker Japon ordusunun bir temsili olarak yansıtılmaktadır. Görsel kodlar içerisinde ellerin yumruk yaparak yerde yatan askere yönelmesi, Çin halkının Japonya'ya karşı verdiği mücadeleyi resmetmektedir. Posterdeki yazılı kodlar Çin'in kalabalık nüfusuna vurgu yapmakta, aynı zamanda Çin içerisindeki milyonlarca kişinin Japonya'ya karşı mücadeleye hazır olduğu mesajını vermektedir. Kanlı yumruklar ile bu mücadelenin en zor şartlarda bile süreceği algısı oluşturulmaktadır. Diğer yandan posterdeki yumrukların sayılarının çokluğu, Çin halkının ulusal seferberlikte birlikte olması mesajını güçlendirmektedir. Nitekim ulusal seferberlikte birlik olan Çin halkının düşmanı ortak mücadelesi ile yenebileceği belirtilmektedir.

4.3. "Emperyalizm" Konulu Propaganda Posterini

"Emperyalizm" konulu propaganda posterini 1937 yılına aittir. Poster görüntüsel gösterge açısından ele alındığında, posterde bir su birikintisi içerisinde can çekişmekte olan asker görseline yer verildiği görülmektedir. Askerin hemen üstünde de iki çizmenin, askere doğru yöneldiği yansıtılmaktadır. Sunum kodları içerisinde askerin hüzün içerisinde olduğu aktarılmıştır. Posterin arka fonu siyah olarak belirtilmektedir. Posterin üzerinde "Japon emperyalizmini yenilgiye uğrat" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 3. "Emperyalizm" Konulu Propaganda Posterini

(Kaynak: SPPAC, 2019)

Tablo 3. "Emperyalizm" Konulu Propaganda Posterinin Peirce'in Modeli Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Suda çırpınan bir asker ve üzerinde iki çizme görseli
Belirtisel Gösterge	Çin halkı hep birlikte Japonya'ya karşı mücadele verdiğinde, Japonya'nın mutlaka savaşı kaybedeceği düşüncesi
Simge	Posterde yer alan çizmeler, Japonya'ya karşı savaşan Çin ordusunu simgelemektedir

Belirtisel gösterge boyutunda analiz edildiğinde, posterde Japonya'ya yönelik doğrudan nefret söylemi içerisine girildiği görülmektedir. KMT propagandası, Çin'i işgal eden Japon ordusunun emperyalist olduğu vurgusunu yapmakta, bu yolla Çin ordusunun mücadelesinin doğrudan emperyalizme karşı yapıldığı mesajını vermektedir. KMT, Japonya üzerinden inşa ettiği olumsuz algıdan yararlanarak Çin halkının ortak düşmana karşı hareket etmesini planlamıştır. Görsel kodlarda suda can çekişen Japon askeri görseli, Çin halkının birlik olduğunda Japon ordusuna karşı elde edeceği zaferi temsil etmektedir. Diğer yandan posterde yer alan çizme görselleri, doğrudan Çin ordusunun Japonya'ya karşı verdiği mücadeleyi simgelemektedir. Posterde iki farklı açıdan çizme görselinin sunulması, farklı görüşlerdeki Çin halkının ortak düşmana karşı ulusal seferberlikte bir araya geldiği ve savaştığı mesajını vermektedir.

4.4. "Seferberlik" Konulu Propaganda Posterleri

"Seferberlik" konulu propaganda posterleri 1937 yılına aittir. Poster görsel gösterge boyutunda analiz edildiğinde, posterde devasa büyüklükte bir miğferin olduğu, miğferin üzerinde de insanların bulunduğu aktarılmaktadır. Görsel kodlarda miğferin üstündeki insanların ellerinde tüfek ve tarım araçlarının olduğu yansıtılmaktadır. Posterde miğfer ve arka fon yeşil tonda sunulmaktadır. Miğferin üzerinde de KMT'nin logosu yer almaktadır. Posterin üstünde "Topyekun savaş için genel seferberliği artırın" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 4. "Seferberlik" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: SPPAC, 2019)

Tablo 4. "Seferberlik" Konulu Propaganda Posterinin Peirce'in Modeli Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Devasa büyük bir asker miğferinin üzerine toplanan halk
Belirtisel Gösterge	Japonya'yı yenebilmek için Çin ordusunun haricinde Çin halkının da savaşta topyekun seferber olması düşüncesi
Simge	Miğferin üzerinde yer alan KMT logosu, Çin ordusunu simgelemektedir

Propaganda posterleri belirtisel gösterge boyutunda analiz edildiğinde, posterde yer alan asker miğferinin doğrudan KMT liderliğindeki Çin ordusunu temsil ettiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim miğferin üzerinde yer alan KMT logosu ile miğfer doğrudan Çin ordusu ile simgeleştirilmektedir. Görsel kodlarda miğferin devasa boyutta sunulması, Çin ordusunun gücünü yansıtmaktadır. Miğferin üzerinde toplanan insanlar ise farklı toplumsal sınıflardan Çin halkını temsil etmektedir. Çin halkının miğferin üzerinde toplanması, Çin ordusuna verilen desteği ortaya koymaktadır. Diğer yandan KMT liderliğindeki Çin ordusunun Çin'in koruyucusu olduğu mesajı verilmektedir. Posterdeki yazılı kod üzerinden doğrudan Çin halkının ulusal seferberliğe var güçleri ile katılmaları istenmektedir. Bu şekilde Çin ordusunun daha da güçleneceği algısı oluşturulmaktadır. Posterde kullanılan devasa büyüklükteki miğfer de Çin halkının ulusal seferberliğe yapmış olduğu etkinin somut bir göstergesi olarak yansıtılmaktadır.

4. 5. "Mücadele" Konulu Propaganda Posterleri

"Mücadele" konulu propaganda posterleri 1937 yılına aittir. Poster görüntüsel gösterge açısından incelendiğinde, posterde dünya görselinin üzerinden ellerini havaya kaldırmış askerlere yer verildiği görülmektedir. Görsel kodlarla da askerlerin KMT'nin bayrağını taşıdığı aktarılmaktadır. Posterde askerlerin çok kalabalık olduğu ve kalabalığın bir ucundan diğer ucunun görülmediği yansıtılmaktadır. Askerler ellerini yumruk yapmış olarak sunulmaktadır. Asker görselleri kırmızı tonda, vurgulu bir şekilde resmedilmektedir. Posterin solunda "Ulus için mücadele etmek için yaşıyoruz!" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 5. "Mücadele" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: SPPAC, 2019)

Belirtisel gösterge boyutunda ele alındığında, posterde dünya görselinin üzerinde yer alan askerler, Japonya'ya karşı savaş veren KMT liderliğindeki Çin askerlerini temsil etmektedir. Posterde askerlerin ellerinde taşıdıkları KMT'nin bayrağı doğrudan Çin halkını temsil etmektedir. Posterde Çinli askerlerin dünya görselinin üzerinde yer alması ile Çin ordusunun büyüklüğü konusunda mesaj verilmektedir. Nitekim posterde Çinli askerlerin dünyanın bir ucundan diğer ucuna doğru sıralanması, Japon ordusunun ne kadar kalabalık bir ordu ile mücadele içerisine girdiği algısını vermektedir. Diğer yandan posterde Çinli askerlerin devasa boyutta gösterilmesi, Çin ordusunun gücünü temsil etmektedir. Askerlerin diğer posterlerde olduğu gibi kırmızı tonda resmedilmesi doğrudan dikkatlerin Çinli askerlerin üzerinde toplanmasını sağlamaktadır. Yazılı kodlarda Çin ordusunun fanatik bir şekilde Çin topraklarını sonuna kadar Japonya'ya karşı savunacağı mesajı verilmektedir. KMT propagandası, Çin askerlerini kalabalık göstererek Çin halkının birlik olduğunda ne kadar güçlü olabileceği mesajını vermektedir.

Tablo 5. "Mücadele" Konulu Propaganda Posterinin Peirce'in Modeli Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Dünya görselinin üzerinde sağ ellerini havaya kaldırmış ve KMT'nin bayrağını tutan askerler
Belirtisel Gösterge	Çin ordusundaki her bir askerin ülkeleri için savaşmaya istekli olduğu ve gerektiğinde canlarını severek feda edecekleri
Simge	Askerlerin elinde taşıdıkları KMT'nin bayrağı Çin halkını simgelemektedir

4. 6. "Güç" Konulu Propaganda Posterleri

"Güç" konulu propaganda posterleri 1938 yılına aittir. Görüntüsel gösterge açısından ele alındığında, posterde ateşler içerisinde iki askerin kaçmakta olduğu yansıtılmaktadır. Askerlerin hemen arkasında devasa boyutta bir asker görselinin olduğu aktarılmaktadır. Asker görselinin hemen arkasında da fabrika ve uçak görsellerine yer verildiği görülmektedir. Sunum kodlarında posterin solunda büyük boyutta resmedilen askerin kararlı bir şekilde baktığı yansıtılmaktadır. Posterde "Ne kadar çok savaşsam o kadar güçlenirim - Düşman daha çok savaşır, o kadar zayıflar" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 6. "Güç" Konulu Propaganda Poster

(Kaynak: SPPAC, 2019)

Propaganda posterini belirtisel gösterge açısından analiz edildiğinde, posterde devasa boyutta bir Çinli askerinin olduğu görülmektedir. Nitekim askerinin miğferinde yer alan KMT logosu Çin halkını temsil etmektedir. Görselde Çinli askerinin devasa boyutta gösterilmesi ile Çin halkının ulusal seferberlikte birlik olduğunda Çin ordusunun ulaşacağı güç somut bir şekilde yansıtılmaktadır. Çin askerinin arkasında resmedilen fabrika, Japonya'ya karşı silah üreten Çin fabrikalarının, yine askerinin arkasında resmedilen uçaklarda Japon ordusuna karşı savaşan Çin uçaklarının bir temsili olarak posterde resmedilmektedir. Japon askerlerinin posterde ateşler içerisinde yansıtılması, Çin ordusunun Japonya'ya karşı ulusal seferberlikte vereceği mücadeleyi temsil etmektedir. KMT propagandası bu yolla Japon ordusunun yenilebilmesi için mutlaka Çin halkının topyekun seferberliğe katılması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan posterdeki yazılı kodlarda Çin ordusunun sayısal üstünlüğü ön plana çıkarılarak, Japonya'ya karşı seferberlikte Çin halkından ne kadar çok destek alınırsa Çin ordusunun o kadar güçleneceği mesajı verilmektedir.

Tablo 6. "Güç" Konulu Propaganda Posterinin Peirce'in Modeli Üzerinden Analizi

Görüntüsel Gösterge	Ateşler içerisinde kalan Japon askerleri ve arka planda devasa boyutta bir KMT'ye bağlı Çinli asker
Belirtisel Gösterge	Japon ordusuna karşı mücadele veren Çin askerlerinin savaşı sürdürmeleri halinde zafere daha çok yaklaşacakları ve Japon ordusunun Çin askerlerinin kararlılığı karşısında en sonunda yenileceği
Simge	Askerin başında yer alan KMT logosu, Çin halkının simgesi olarak kullanılmıştır

Sonuç

Çalışmada incelenen propaganda posterlerinde KMT, Çin halkının birlik olduğunda ne kadar güçlü olabileceğini ulusal seferberlik propagandasında kitlelere somut bir şekilde yansıtmayı amaçlamıştır. Bu amaçla genel olarak görsel kodlar üzerinden kitlelerin etkilenmesi hedeflenmiştir. Nitekim posterlerde Japon ordusunun kalabalık Çinli gruplar tarafından bozguna uğratıldığı mesajı verilmiştir. Posterlerde bulunan yazılı kodlar ise yalnızca görsel kodlar üzerinden verilen mesajların etkisini arttırmak için kullanılmıştır. Çin'i işgale girişen Japon ordusunun yenilebilmesi için Çin halkının bir araya gelmesi gerektiğinin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca posterlerde KMT propagandası doğrudan Japonya'ya karşı nefret söylemi inşa etmeye çalışmıştır. Posterler içerisinde Japon askerleri olumsuz bir imajla yansıtılarak Çin için önemli bir tehlike olarak sunulmuş, bu yolla KMT tarafından Çin halkının ortak düşman karşısında bir araya gelmesi amaçlanmıştır. KMT, Japonya'nın Çin halkının bir araya gelmesi durumunda işgal ettiği yerlerde tutunamayacağı algısını oluşturmuş ve büyük bir yenilgiye uğrayarak geri çekileceği mesajını kitlelere aktarmıştır.

Çin propagandası, Çin halkını ülkesinin savunması için canlarını vermeye hazır milliyetçi kitleler olarak yansıtmıştır. Posterlerde KMT'nin Çin milliyetçilik söylemlerini Japonya'ya karşı etkili bir şekilde kullandığı görülmüştür. Bu yolla KMT, vatan savunması için Çin halkının güçlü bir fanatizm içerisine girdiğini savunmuştur. KMT'nin propaganda posterlerinde savaş sırasında geçici olarak işbirliğine girilen ÇKP'ye yer verilmediği görülmüştür. Posterlerde yalnızca KMT'nin simgelerinin kullanıldığı, buna karşın ÇKP'yi veya Komünizm ideolojisini içeren herhangi bir isim, görsel veya simgenin kullanılmadığı görülmüştür. Bu sonuç Çin Kay Şek'in ÇKP üzerindeki olumsuz kaygılarının propaganda posterlerine de

doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Her ne kadar KMT propaganda posterlerinde doğrudan ÇKP'yi hedef alan veya düşmanca gösteren herhangi bir görsel ve yazılı koda yer vermese de, titizlikle ÇKP'nin propaganda posterlerinin dışında tutulmasına çalıştığı ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular, İkinci Çin-Japon Savaşı'nda KMT ve ÇKP arasındaki derin görüş ayrılıklarının propaganda posterlerine de yansıdığını göstermektedir. Diğer yandan KMT propagandasının posterlerde kendisini doğrudan Çin halkının kurtarıcısı olarak sunduğu saptanmıştır. Bu yolla Çin'in mutlak zaferi elde edebilmesi için Çin halkının KMT çatısı altında toplanması gerektiği algısının oluşturulduğu ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma kapsamında KMT'nin İkinci Çin-Japon Savaşı sırasında Japonya'ya karşı ulusal seferberlik propagandası bağlamında kullandığı posterler analiz edilerek, ulusal seferberlik propagandasında hangi konuların ön plana çıkarıldığı ve kitlelere nasıl ve ne yönde sunulduklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma ulusal çalışmalar içerisinde incelediği konu bakımından özgün olma niteliği taşımaktadır. Gelecek çalışmaların farklı dönem ve ülkelerde kullanılan ulusal seferberlik propagandasını mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı olarak analiz etmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Coble, Parks M. (2007). China's "New Remembering" of the Anti-Japanese War of Resistance, 1937–1945. *The China Quarterly*, 190, 394-410.

Çakı, Caner (2018a). Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 24-38.

Çakı, Caner (2018b). İran-İrak Savaşı'nda Kullanılan İran Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. *İran Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 11-39.

Çakı, Caner (2018c). *Propaganda*. Ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, İletişim ve Propaganda, 13-44, Konya: Eğitim Yayınevi.

Çakı, Caner (2018d). Nazi Almanyası Döneminde Basılan Posta Pullarının Propaganda Amaçlı Kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1568-1595.

Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi Cilt:8 Sayı:1 (43-64)

Geliş Tarihi:27 Mart 2019
Kabul Tarihi:10 Haziran 2019
Araştırma Makalesi

Çakı, Caner (2018e). Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Joseph Stalin Döneminde Kullanılan Sovyet Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme, *Ermeni Araştırmaları*, 61, 271-296.

Çakı, Caner, Gülada, Mehmet Ozan (2018). 2. Dünya Savaşı'ndaki Sovyet Propaganda Posterlerinin Öfke Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi. *İnönü University International Journal of Social Sciences (INJOSS)*, 7 (2 (14)), 165-180.

Çetin, Muharrem, Çakı, Caner & Gazi, Mehmet Ali (2018). The Examination of The Anti-Usa Propaganda Posters in The Iran Revolution According to Claude Lévi-Strauss'binary Opposition. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 31-51.

Çetin, Muharrem, & Eşiyok Sönmez, Elif (2015). Sosyal Temsil Kuramı Bağlamında Kurumsal Reklamlar: Türk Hava Yolları Örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(39), 191-207.

Fiske, John (2017). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev: Süleyman İrvan. 5. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gazi, Mehmet Ali, & Çakı, Caner (2018). Siyahi Ayrımcılığa Karşı Hazırlanan Kamu Spotu Reklamları. *International Journal of Labour Life and Social Policy*, 1(2), 48-62.

Gazi, Mehmet Ali, Çakı, Caner, & Gülada, Mehmet Ozan (2018a). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Kült Lider Propagandasında Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'in Sunumu. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(2), 25-42.

Gazi, Mehmet Ali, Çakı, Caner, & Gülada, Mehmet Ozan (2018b). İspanya 2000 Partisi'nin Göçmen Karştı Propaganda Faaliyetleri Üzerine İnceleme. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 11-22.

Hart, Basil Liddell (2015). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. Çev: Kerim Bağrıaçık. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Holbrook, Wendell P. (1985). British Propaganda and the Mobilization of the Gold Coast War Effort, 1939–1945. *The Journal of African History*, 26(4), 347-361.

Hsiung, James C., & Levine, Steven I. (2016). *China's Bitter Victory: War with Japan, 1937-45: War with Japan, 1937-45*. The Great Britain: Routledge.

Jowett, Garth S. & O'Donnell, Victoria (2014). *Propaganda & Persuasion*. USA: Sage.

Kalkan Kocabay, Hasibe (2008). *Tiyatroda Göstergebilim*. İstanbul: E Yayınları.

Kershaw, Ian (2009). *Hitler, 1936-1945: Nemesis*. Çev: Zarife Biliz. 2. Cilt, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kenez, Peter (1985). *The Birth of The Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*. The United Kingdom: Cambridge University Press.

Kissinger, Henry (2010). *Diplomasi*. (Çev. İbrahim H.Kurt). 9. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kushner, Barak (2007). *The Thought War: Japanese Imperial Propaganda*. The United States of America: University of Hawaii Press.

Morton, Robert S. (1937). Japan and China: a War of Minds. *Pacific Affairs*, 10(3), 305-314.

Nish, Ian Hill (1993). *Japan's Struggle with Internationalism: Japan, China, and the League of Nations, 1931-3*. The Great Britain: Routledge.

Rowe, David Nelson (1939). Japanese Propaganda in North China, 1937-1938. *Public Opinion Quarterly*, 3(4), 564-580.

Rupp, Leila J. (2015). *Mobilizing Women for War: German and American Propaganda, 1939-1945*. The United States of America: Princeton University Press.

Seng, Png Poh (1961). The Kuomintang in Malaya, 1912-1941. *Journal of Southeast Asian History*, 2(1), 1-32.

SPPAC (2019). "Mao Kült Lider Propaganda Posterleri", [http:// www.shanghai-propaganda-art.com/for_4.asp?class=Postcards](http://www.shanghai-propaganda-art.com/for_4.asp?class=Postcards), Erişim Tarihi: 21.03.2019.

Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi Cilt:8 Sayı:1 (43-64)

Geliş Tarihi:27 Mart 2019
Kabul Tarihi:10 Haziran 2019
Araştırma Makalesi

Tanyeri Mazıcı, Emel, & Çakı, Caner (2018). Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(3), 290-306.

TDK (2019). "Seferberlik", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c9a043804b835.09419740, Erişim Tarihi: 26.03.2019.

Welch, David (2014). *Germany and Propaganda in World War I: Pacifism, Mobilization and Total War*. The United Kingdom: IB Tauris.

İSLAM'IN İLK DÖNEMİNDE VERGİ UYGULAMALARININ TOPLUMA YANSIMASI

Ahmet YURTSEVEN*

ÖZ

İnsanlık tarihi boyunca var olan aşamalardan birisi tarım toplumuna geçişle birlikte ortaya çıkan örgütlenmiş şehir devletleridir. Sonraki aşamada ise merkezi krallıkların ortaya çıktığını görmekteyiz. Gerek şehir devletlerinin ve gerekse merkezi krallıkların en önemli gelir kaynakları ise vergiler olmuştur.

Bu bağlamda İslam'ın ortaya çıkışı ve arkasından Medine'de bir devlete dönüşmesiyle birlikte Hz. Muhammed de vergi politikaları üzerinde durmuş ve (zekât gibi) toplanan vergilerin önemli bir kısmının da fakir ve yoksullara doğrudan aktarılması, Kur'an ve hadiste işaret edildiği gibi temel düstur olmuştur. Hz. Muhammed'i takip eden idareciler de, O'nun uygulamaları doğrultusunda günün şartlarına uygun ihtiyaçları karşılayabilecek mali politikaları oluşturmuşlardır. Mali politikaların temelini de vergiler oluşturmaktadır. İslam'ın temel vergilerini, öncelikle Müslümanlara yönelik olarak zekât, öşür; gayr-i Müslim vatandaşlara yönelik olarak da harac ve cizye olarak sıralamak mümkündür.

Bu çalışma da, İslam hukuku çerçevesinde, başta Medine uygulaması olmak üzere, İslam devletlerinde vergi konusu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam'da Vergi, İslam'da Vergi Uygulamaları, İslam'da Sosyal Politika Uygulamaları, Verginin Ortaya Çıkışı,

*Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, ahmetyurtseven59@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7751-3486

THE REFLECTION OF TAX PRACTICES ON SOCIETY IN THE FIRST PERIOD OF ISLAM

ABSTRACT

One of the stages that existed during the history of humanity is the organized city states that emerged with the transition to agricultural society. In the next stage, we see the emergence of central kingdoms. The most important sources of income of both the city states and the central kingdoms weretaxes.

In this context, with the emergence of Islam and then turned into a state in Medina, Hz. Muhammed's emphasis on tax policies and the transfer of a significant part of the collected taxes (such as zakat) to the poor has been the main motto as pointed out in the Qur'an and Hadith. The administrators who follow the Prophet Mohammad have established fiscal policies that can meet the needs of the day in accordance with his practices. Taxes form the basis of fiscal policies. It is possible to expressthe basic taxes of Islamare primarily zakat for Muslims; for non – Muslim citizens as tribute and jizye.

In this study, in the frame work of Islamic law, the issue of tax in the Islamic states, especially the application of Medina, is discussed.

Keyword: Tax in Islam, Tax Applications in Islam, Social Policy Applications in Islam, Emerge of Tax

1.GİRİŞ

Devletler birer canlı organizma gibidirler. Her canlı gibi varlığını devam ettirebilmesi ve yapacağı harcamaları karşılayabilmesi için gelire ihtiyaç duyarlar. Bu gelirleri ise farklı birçok kaynaktan temin ederler. Bunların başında ise vatandaşlarından tahsil edilen vergiler gelmektedir. Dolayısıyla devletlerin ihtiyaç duyduğu gelir kaynakları arasında her zaman vergiler ilk sırayı alır. Vergi denen kavram, tarihte kurulmuş olan her devlette vardır ve tarihi süreç içerisinde çeşitli ad ve aşamalardan geçerek sosyo-ekonomik şartlara tabi olarak bugünkü şekline kavuşmuştur.

Devletlerin ihtiyaç duyduğu finansman kaynakları arasında önemli yere sahip olan vergi uygulaması, İslam tarihi boyunca kurulan devletlerde de önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

İslam hukukuna göre, vatandaşlar dine göre tasnif edilerek, Müslüman ve Gayr-i Müslim olarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan vatandaşlara vergi mükellefiyeti yüklenirken bu ayırım göz önünde bulundurulmuş ve her iki kesime farklı vergi politikası uygulanmıştır. Kur'an'da pek çok ayette vergi emredilmekte, fakat bu vergiye tabi olan malların matrah ve nispetleri yani ayrıntıları hadislerde yer almaktadır. Bir başka ifade ile Kur'an'da yer almayan vergiye ait meseleler Hz. Muhammed'in uygulamalarında açıklanmıştır. Bu uygulamalar, İslam'ın devletleşme sürecine girdiği Medine Dönemi'nin başlangıcından itibaren ortaya çıkmış ve İslam tarihi boyunca uygulanmaya gelmiştir. Bu bağlamda ilk ortaya çıkan İslami vergi uygulaması ise "zekât" olmuştur. Günümüzde ticari, zirai, sınaî vs her türlü ekonomik faaliyet, faiz sisteminin herhangi bir versiyonu kullanılarak yürütülmektedir. İslam ekonomik sisteminde ise kesinlikle faize ve sömürüye yer verilmez. Fakat alın teri kutsal kabul edilir. Bilhassa farklı yeteneklere sahip olduğu için birileri kazançta öne çıktığı zaman, mesela zekât bağlamında "fakirleri hatırlamak" ve "komşusu açken tok yatmamak" gibi esaslar temel alınmıştır.

Bu bağlamda öncelikle; İslam öncesi diğer vergi uygulamaları kısaca ele alınmaya çalışılacaktır. Daha sonra İslam'da vergi uygulamalarına geçiş süreci ele alınarak, bu bağlamda İslam'da vergi uygulamalarının ortaya çıkışı, İslam devletinde Müslüman vatandaşlara yönelik vergi uygulamaları ve İslam devletinde Gayr-i Müslim vatandaşlara yönelik vergi uygulamaları ayrı başlıklar altında incelenmektedir.

2. İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE VERGİ UYGULAMALARI

İnsanoğlunun göçebe olarak hayatını geçirdiği "toplayıcılık" ve "çobanlık" evrelerinden sonra, bitki yetiştiriciliğinin yoğun olduğu yerleşik hayata geçmiştir. Zirai faaliyete geçişle birlikte, kendisini toprakların sahibi olarak gören merkezi otorite, zirai faaliyette bulunanların hasadından pay almaya başlamıştır (Kuyucuklu, 1985: 2). Zira insanlar toplum halinde yaşamaya başladıkları andan itibaren, devletin ilk şeklini almaya başlamasıyla birlikte ortak ihtiyaçların karşılanabilmesi için,

toplumdaki fertlerden fedakârlık yapmaları beklenmiştir. Bu süreç, başkan ya da reis durumundaki kişiye hediye sunulması şeklinde başlamış ve toplumun büyümesine paralel olarak da siyasi, sosyo-ekonomik ilişkiler neticesinde, savaş ganimetleri şeklinde gelişerek, zamanla sosyo-ekonomik hayatı düzenleyen bir takım mecburi ve kanuni düzenlemeler halini almıştır (Akdoğan, 2011: 125).

Düzenleme adı altında ortaya konulan bu kurallar ise hukuk sistemi içerisinde kamu hukukunun altında vergi hukuku içerisinde ele alınmıştır. Vergi hukuku; kamu gelirlerinin toplanmasını, harcamaların yapılmasına ilişkin hukuk kurallarını ve bunlardan doğan sorunlarla meşgul olan “Mali Hukuk”un gelirlere ilişkin yönünü inceleyen alt bölümünü oluşturmaktadır (Uluatam-Methibay, 2000: 4). Bir taraftan dini ve ahlaki duygularla hediye şeklinde başlayan verginin ilkel şekilleri zamanla gerçek vergiye dönüşmüş; diğer taraftan da siyasi ve sosyo-ekonomik ilişkilerin ilerlemesiyle, mağlupların galiplere ödemesi gereken “borç” ya da zamanla “harac” adını almıştır (Akdoğan, 2011: 125). Tarihin en eski dönemlerinden itibaren devlet sayılabilecek örgütlenmelerde, değişik adlardaki vergi uygulamalarının, sosyal örgütlenmeye bağlı olarak sınırlı şekillerde ortaya çıkmaya başladığı, zamanla yaygınlaştığı ve çeşitlendiği bilinmektedir (Uluatam-Methibay, 2000: 17). Mesela Mısır ve Babil’de, kamuya ait taşınmazları kullanan kişilerden aynı vergiler (belirli yerlerde bedeni mükellefiyetleri yerine getirme), özel topraklardan elde edilen üründen “aşar” vergisi ve “baş vergisi” devlete gelir sağlayan önemli birer gelir kaynağı olarak kullanılmıştır.

Milattan önceki dönemlerde vergi uygulamaları, medeniyetler arasında bu şekilde yayılmıştır. Sonunda toprağın rakabesi üzerine konulan harac vergisi, Antik Mısır’dan beri uygulanmaktadır. Antik Mısır, Mezopotamya vb yerlerde ilk sosyal ayrışmanın başladığı bilinir. Ülkede yaşayan halk, genel olarak askeri, ruhban, köy toplulukları şeklinde üç sınıfa ayrılan Mısır’da, toprakların mülkiyeti devletin başındaki en yüksek egemen güç Firavun’a aitti. Zirai faaliyet için önemli olan toprakların bir kısmını kendine ayıran Firavun, kalan toprakların bir bölümünü görev karşılığı olarak askeri ve ruhban sınıfının istifadesine; kalan son bölümü de yarı özgür olan köy topluluklarının/cemaatin istifadesine bırakıyorlardı (Kuyucuklu, 1985: 6).

Antik Yunan’da ise değişik bir vergi yapısı uygulanmaktaydı. Hür vatandaşlara genelde vergi muafiyeti getirilmekte, gelir ve servetten vergi

alınmamakta fakat eski Yunan kültürü içinde geleneksel hale gelmiş gönüllü katkılarla kamusal ihtiyaçlar ifa edilmekteydi. İltizam sisteminin uygulandığı Antik Yunan'da genelde satış vergileriyle gümrük vergileri öne çıkmaktaydı. Gönüllülük esasının dışında tutulan toplumun büyük kesimini oluşturan hür olmayanlar ise, angaryalar ve çeşitli ayni-nakdi vergi yükümlülükleriyle karşı karşıya bulunuyorlardı (Turhan, 1998: 5; Pakalın, 1983: I, 299; Uluatam-Methibay, 2000: 18). Milattan önce beşinci asır sıralarında Küçük Asya-Ege sahillerinde bulunan İyonya şehirlerinde farklı bir uygulama vardı. Sık sık Pers Devleti'nin saldırısına uğrayan İyonyalılar, her hücumu uğradıklarında kendilerini himaye eden Atina'dan yardım istiyorlardı. Atina da onları, “cizye” adıyla bilinen bir vergi karşılığında koruyordu. Fenikeliler ise Perslerin himayesi altındaydı ve Perslilere vergi vermekteydiler (Pakalın, 1983: I, 299; Turhan, 1998: 3-4).

Yine iyi bir hukuk düzeni oluşturan Roma şehir devleti, yayılma politikası izleyerek, M.Ö. ilk yüzyılda bir imparatorluk haline gelmiş ve yapılan değişikliklerle mükelleflerinin şahsi ve mali durumlarını düzenli sayımlarla tespit ederek arşivlemiştir. Roma, yaptığı düzenlemelerle Roma İmparatorluğu'nda vergiye açıklık kazandırmaya çalışmıştır. Hukuki temelini imparatorluk emirnamelerinin oluşturduğu dolaylı ve dolaysız vergiler yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Oluşan vergi sisteminin ağırlığı yavaş yavaş Roma vatandaşlarına doğru kaymaya başlamıştır. Romalılar cizye vergisini kendi egemenlikleri altındaki beldelerden alıyorlardı. Ayrıca Romalılar Fransa'yı (Galya - Gol) fethettiklerinde kişi başına yılda 9 ila 15 dinar arasında değişen bir baş vergisi (cizye) alıyorlardı (Turhan, 1998: 6; Eskicioğlu, 1996: 36). Ayrıca “tributa” ya da “munera” denen dolaysız vergiler arasında “tributacapitus (baş vergisi)” ile “tributumsoli (arazi vergisi)”; “vectigolia” denen dolaylı vergiler arasında da iç ve dış gümrük vergileri, tuz vergisi, ulaştırma ve satış vergileri ile çeşitli harçlar dikkati çekmektedir (Demircioğlu, 2011: 57-101; Uluatam-Methibay, 2000: 19). Romalılar Devri'nde Mısır, Roma'nın bir vilayeti idi. Mısır'da yapılan değişikliklerden maliyede payını almış; vergiler ağırlaştırılmış ve zirai topraklardan elde edilen mahsule konan harac vergisi % 20'ye çıkarılmıştır (Giray, 2015: 11-12; Demircioğlu, 2011: 406-417).

Romalılar Devri'nde başlayan cizye uygulaması, M.S. IV. asır boyunca Bizanslılar Dönemi'nde de aynen devam etmiştir. Bütün halka yönelik uygulanan cizyenin miktarı sabit olmadığı gibi, himaye eden devletin durumuna göre azalır

çoğalmıştır. Mesela bir köye toptan konan cizye miktarını; köy sakinleri kendi aralarında paylaşarak ödemekteydiler. Daha sonra bu vergi uygulamasından kişi başına uygulanan vergi esasına geçilmiş, Arapların Mısır'ı fethetmelerine kadar devam etmiştir (Giray, 2015: 11-12; Eskicioğlu, 1996: 23). Zengin doğu eyaletlerini kaybeden Roma, IV. yüzyılın sonunda aynı vergi uygulamasına geçerek, vergileri aynı olarak toplanmaya başlamıştır (Güran, 2009: 23-28).

Milattan önceki dönemlerde Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinde çeşitli uygulamaları görülen vergilerin niteliği zaman içinde değişerek, orta çağda olağanüstü bir gelir şekline dönüşmüştür (Akdoğan, 2011: 125). Yani ihtiyaçlarının büyük kısmını kendi gelirleriyle karşılamakta olan Orta Çağ kralları, sadece istisnai durumlarda vergiye müracaat etmişlerdir. Roma İmparatorluğunun yıkılışından sonra ise, verginin özü değişerek bir malikâne geliri haline gelmiştir. Bu dönemdeki hükümdarlar ülkeyi yönetirken, ihtiyaç duydukları geliri kendi arazilerinden, yönetimlerindeki kuruluşlardan ve mülkiyetindeki topraklardan aldıkları paylarla karşılamaktaydılar. Savaşta mağlup taraftan alınan “harac” niteliği ile bir tür bedel olan eski Roma Dönemi’ndeki vergi alınması, ortaçağda kamusal niteliğini kaybederek, gönüllülük esasına dayanan bir malikâne gelirine dönüşmüştür. XVII. asırdan itibaren ise yeniden kamusallaşma sürecine girmiştir (Oktar, 2001: 9; Akdoğan, 2011: 126).

Kısacası İslam öncesi dönemde, dönemin Roma, Bizans, Pers ve Habeşistan gibi büyük devletleriyle siyasi ve ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan Arap Yarımadasının, Akdeniz havzasında görülen muhtelif vergi uygulamalarını etkilemiş olduğu görülmektedir. Mesela verginin ilk şekillerinden olan adaklar, Arap Yarımadasında da putlara sunulma şeklinde ifa edilmekteydi (Çağatay, 1957: 89; Pakalın, 1983: I, 299). Yine Yarımada’da periodik olarak kurulan pazarlara getirilen mallardan alınan ve Romalılar’ın “Centesimarum venalium” dediği öşür vergisi ise Arap Yarımadasının muhtelif limanlarına getirilen ticari emtia üzerinden alınan gümrük öşrü ki bu da Roma ve Bizans’ta aynı mahiyette olan ve “Portoria” ve “Telonea” adlı gümrük vergileri mahiyetindeydi. Ayrıca Yarımada’da mağlup devletin galip olan devlete ödediği Romalılarda bilinen “tribut” vergisine benzeyen “harac” vergisine de rastlanılmaktadır (Tuğ, 1963: 180-181).

3.İSLAM'A GEÇİŞ DÖNEMİNDE VERGİ UYGULAMALARI

İslam öncesi Arap Yarımadasında merkezi bir otorite bulunmadığı için, merkezi otoritenin tahsil ettiği anlamda bir vergi çeşidine rastlanmamaktadır. Bu dönemde Mekke'de Kâbe'nin yönetimine sahip olan Huzaalıların başkanı Amr b. Luhay'ın Suriye'den örnek aldığı bir vergi uygulaması vardı. Buna göre, putperestliğin yaygın olduğu Arap Yarımadasında alışageldikleri şekliyle arazi sahipleri mahsullerinden fakirlere, ilaha ve adakta bulunmak için putlara paylar ayırmaktaydı (Çağatay, 1957: 172; Tuğ, 1984: 14). Ayrıca Arap Yarımadasında da bulunan birçok şehir devletinde siyasi ve iktisadi açıdan etkileşim içerisinde bulunduğu devletlerin vergi uygulamalarının benzerlerinin olduğu da görülmektedir. Mesela Arap Yarımadasında yaşayan kabile ve şehir devletlerinden getirilen ticari emtiadan Mekke'de bir 1/10 oranında vergi tahsil edilirdi (Tuğ, 1963: 13). Galip olanın mağlup olandan tahsil ettiği "tribut" adlı Romalılar'a ait vergi Arap Yarımadasındaki şehir-devletleri ve kabile organizmalarında da bilinmektedir. Söz konusu mağlup olanın galibe ödemek mecburiyetinde bulunduğu baş vergisinin oranı yıllık 1, ½, 2 dinar arasında değiştiği kaydedilmekteydi (Tuğ, 1984: 13).

Tarihin her döneminde haklı bir şöhrete sahip olan "Kâbe"nin bulunduğu Mekke'nin dini merkez olmasının yanı sıra, Yemen limanları ve Oman ile Bizans ve İran ülkeleri arasında işleyen ticaret yollarının üzerinde bulunması, şehrin beynelmilel sahada tanınmasını sağlamıştır. Yerine göre mallarını 2500 devenin taşıdığı ticaret kervanlarından ve hac için Kabeyi ziyarete gelenler dolayısıyla hasıl olan gelir Mekke yönetimi için çok önemliydi (Çağatay, 1957: 191). Dini, siyasi ve ticari avantajlar sayesinde gelişen ticaret sayesinde Mekke ahalisi zenginleşmiştir. Mekke'nin ticari ve iktisadi seviyesini üst seviyelere çıkartan Hz. Muhammed'in dedesinin babası 567 senelerinde Haşim b. Abdülmenaf, civar ülkelerle (Bizans, İran ve Habeşistan ile) bir dizi siyasi ve iktisadi ilişkiler kurmuş, yaptığı ticari anlaşmalarla ticareti bütün bir yıl boyunca yaz ve kış sürekli hale getirmiştir (Sarıçam, 2004: 47; Tuğ, 1984: 11).

Arabistan'ın çeşitli yerlerinde, muayyen ay ve mevsimlerde kurulan ve belli şehirlerde süreleri 5 ila 30 gün arasında değişen panayırlar (Ukaz, Zü'l-Mecaz ve Mecenne panayırları gibi), sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel hayatı canlı tutmaktaydı (Sarıçam, 2004: 47). Mesela Mekke'nin yakınında senede bir defa kurulan Ukaz panayırına gelen çeşitli kabilelere mensup Araplar, ticari faaliyetlerinin yanı sıra

Mekke’de kendi kabilelerine ait putlarını da ziyaret eder ve Kâbe’ye adaklarını ve dini takdimlerini bırakmak suretiyle, hacı olarak geldikleri kabilelerine dönerlerdi (Tuğ, 1963: 182). Kısaca Arap Yarımadası’nda yaşayan kabilelere mensup Araplar kurulan panayırıları takip ederek siyasi birlikten yoksun olsalar da ekonomik birliklerini zinde tutmaktaydılar.

Arabistan’ın tarihinde öşür vergisi ilk defa Mekke’nin ilk sakinlerinden olan Amalika’lılar tarafından şehre giren kervanların getirdiği ticari emtiaya uygulanmış ve daha sonra bu vergi Curhum ve Katura kabileleri tarafından da benimsenerek devam ettirilmiştir (Tuğ, 1963: 183). Huzaalıların 207’de Curhumlulardan ele geçirdikleri Mekke’nin idaresi, daha sonra Kureyş’e geçmiştir (Sarıçam, 2004: 29). İdareyi ele alır almaz hemen Mekke-şehir devletinde siyasi ıslahat yapan liderlerinden birisi, Hz. Muhammed’in dedesinin büyük dedesi olan Kusayy ibn Kilab (ö. M. 480) şehir halkına amme hizmetlerinde sarf edilmek üzere yıllık “Refade” adlı aynı bir vergi yürürlüğe koyarak söz konusu hizmetlerin devamını sağlamıştır (Çağatay, 1957: 107).

Mekke şehir-devleti, tarıma elverişli olmaması ve “haram” hudutları dâhilinde ziraat yasağı sebebiyle Mekke şehir-devletinde arazi vergisinin uygulanmadığı görülmektedir. Harem sınırlarının tespit edilmesi ise, Hz. İbrahim zamanında haccın farz kılınıp, Mekke’nin güvenli bir belde olmasından itibaren gerçekleşmiştir (Çağatay, 1957: 72-73, 90). Ancak tevhid inancı, Curhumlular’ın Mekke’den uzaklaştırılıp, Mekke’nin idaresinin Huzaa kabilesinin yönetimine 207 yılında geçene kadar devam etti. Huzaa kabilesinin lideri Amr İbn Luhay el-Huzai, tevhid inancının temellerini sarsmış ve puta tapıcılığı getirmiştir. Böylece Kâbe’ye ilk putu koymuş ve zamanla her bir kabileyi temsilen konan putların adedi 360’a çıkmıştır (Sarıçam, 2004: 27-28).

4. İSLAM’DA VERGİ UYGULAMALARI

4.1. İSLAM’DA VERGİ UYGULAMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI

“Oku” emriyle ilk ayeti Miladi 610 yılından itibaren Mekke’de nazil olmaya başlayan İslam dininin inanç, ibadet, muamelat ve ahlaki temel prensipleri 23 yılda tamamlanmıştır. Bu sebeple Hz. Muhammed’e gönderilen İslam’ın bütün boyutlarıyla

anlaşılabilmesi için, Hz. Muhammed'in Mekke ve Medine dönemlerine kısaca göz atmak gerekmektedir.

Hicrete kadar geçen 12 yıllık Mekke döneminde şirk ve sapıklıkla mücadele eden Hz. Muhammed, insanların kalbine Tevhidi, yardımlaşmayı ve fazilet duygusunu yerleştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde nazil olan ayetler ve hadislerde verilmeye çalışılan mesajla; insanlar bir taraftan çarpıcı misallerle yeryüzündeki canlı ve cansız tüm yaratılmışlar üzerinde düşünmeye sevk edilerek; paylaşma, yardımlaşma ve merhamet duyguları öne çıkarılmakta, diğer taraftan da somut misallerle dünyanın geçiciliği ve asıl olan ahiret hayatına hazırlanmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda önceki dönemlerde yaşamış milletlerin hayatları ve akıbetleri insanlarda hayret uyandıracak şekilde anlatılmaktadır.

Akabe biatlerinden itibaren Müslümanların hayatlarında başlayan değişiklikler Medine'ye hicretle ivme kazanmıştır. Zulüm ve baskı ortamından kurtulan Müslümanlar farklı bir ortama taşınarak, huzur ortamında hayatlarını sürdürme imkânına kavuşmuşlardır. İslam'ı her tarafa ulaştırmayı hedefleyen Hz. Muhammed, Müslüman olmayan Arap ve Museviler olmak üzere Medine'de yaşayan tüm halka da danışarak ve onları da içine alacak şekilde bir site devletini kurmak üzere sözleşme hazırlanmıştır. Böylece Medine'de inanç ve ahlak temelleri üzerinde yükselen ve dünya ile ahiret hayatını dengeli olarak yaşatacak bir sistem kurulmuştur. Dolayısıyla Medine'de yepyeni bir siyasi, iktisadi, hukuki, ticari, sosyo-kültürel hayat yaşanmaya başlanmıştır. Bu hayatın temelini oluşturan değerler, taşınacak mükellefiyetler ve sorumluluklar, Kur'an ayetleri ve Hz. Muhammed'in uygulamalarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Medine İslam devletinin coğrafi sınırları süratle genişlerken nüfusu da o nispetle artmıştır. Hz. Muhammed her tarafa valiler atamaya başlamıştır. Zamanla Müslümanların karşılaştığı meseleler doğrudan Hz. Muhammed'e sorular yöneltilerek çözülmüştür. Ancak Hz. Muhammed bununla sınırlı kalmamış, yetiştirdiği sahabelere de bu görevi vermiştir. Nitekim Hz. Muhammed, Muaz bin Cebel'i bu amaçla Yemen'e kadı olarak göndermiştir. Bunların da aralarında geçen şu konuşma ise konunun özünü oluşturmaktadır:

Hz. Muhammed: “Sana bir dava geldiği zaman nasıl hükmedersin? Muaz: “Allah’ın kitabı ile hükmederim”. Hz. Muhammed: “(Onda hükmü) bulamazsan ?” Muaz: “Allah’ın Rasulünün sünneti ile hüküm veririm”. Rasulullah: “Allah’ın kitabında ve Allah’ın Rasulünün sünnetinde de (hükmü) bulamazsan?”. Muaz: Reyimle (fikir, görüş ve düşüncemle) icthad eder, kusur yapmam (ağa çalışırım), deyince Rasulullah Muaz’ın göğsüne vurarak: “ Allah Rasulünün rasulünü (elçisini), Allah Rasulünün razı olduğu şeye muvaffak kılan Allah’a hamd olsun, der” (Tirmizi, “Ahkâm”, 3). Hz. Muhammed’in bu ve benzer uygulamalarıyla naslarda bulunmayan yeni meseleleri icthad ederek ve yöneticilerin de şura meclisi oluşturmak suretiyle çözümleri gerektiğini göstermiştir.

Hz. Muhammed’in vefatından sonra dört halife döneminde İslam devleti her bakımdan büyümeye ve yücelmeye devam etmiştir. Ancak fethedilen yeni coğrafyalarla birlikte yeni kültürler, yeni sosyo-ekonomik ve yeni siyasi meseleler ortaya çıkmış ve bu meseleler uzman İslam âlimleri tarafından İslam hukuku çerçevesinde çözüme ulaştırılmıştır. Bilhassa Hz. Ömer, farklı görüş ve uygulamalarıyla Müslümanların önünü açmış ve pek çok meseleleri çözüme kavuşturmuştur.

En son sahabenin (Çolak, 2008/1: 92) hicri I. asrın sonlarında vefat etmesiyle (Ebu’t-Tufeyl Amir b. Vasıla el-Leysi el-Kinani’nin vefatı Hicri 100’dür) başlayan tabiin dönemiyle yani yeni asırla birlikte Şam, Mısır, Irak ve İran fethedilerek, İslam medeniyetine yeni medeniyetler katılmış ve Müslümanlar daha önce hiç karşılaşmadığı meselelerle karşılaşmışlardır. İslam âlimleri ortaya çıkan yeni meseleler karşısında ayet ve hadisten sonra genellikle ashabin o konudaki görüşlerinden istifade etmişlerdir. Bu düzende sahabenin fihri ile tabiin fetvaları derlenmeye, Kur’an tefsir edilmeye, kelimeler tasnif edilmeye çalışılmıştır.

İslam dünyasında Müslümanların ikinci nesli olan tabiin ve üçüncü nesli olan tebeu’t-tabiin dönemlerinde sahabeler değişik coğrafyalara dağılarak tebliğ vazifesi yanında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürdüler. Siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmelere paralel olarak İslami ilimler de gelişti. Emeviler sonu ile Abbasiler devrinin başlarında iki farklı fıkıh ekolünden biri İ. Malik (93-179 /712-795) tarafından hadis ekolü Medine’de ve diğeri de Ebu Hanife (80-150/699-767) tarafından icthada önem veren rey ekolü Kufe’de ortaya çıktı. Hicri II. asrın ortalarından itibaren İslam dünyasında oldukça etkili olan bu iki ana temayül

arasındaki farkın ayet ve hadis metinlerini anlamada ve yorumlamada olduğunu söyleyebiliriz. İslam medeniyetinin sağladığı hürriyetçi ve hoşgörülü bir içtihad ortamında fikhî ekollerin devam ederek, kısa zamanda mezhep olarak şekillenecek yeni fikhî/hukukî oluşumlara zemin hazırladı (Bilmen, 1985: I,302-326).

İslam bir din olmakla birlikte, aynı zamanda bir hukuk sistemidir. İslam âlimlerinin Kur'an ve sünnete dayanarak dine, devlete ve özel hayata ait ortaya koydukları kuralları kapsayan düzenlemeye İslam hukuku denilmektedir (Karaman, 1984: 23). İslam'a göre, herhangi bir konunun açıklığa kavuşturulması hakkında müracaat edilmesi gereken temel kaynaklara asli deliller (edile-i Erbaa) denilmektedir (Bilmen, 1985: I, 38-39,373-374; Abdülkerim Zeydan, 1993: 140). İslam'ın bu temel kaynaklar öncelik sırasına göre; Hz. Muhammed'e gelen ilahî mesajların bütünü olan Kitap/ Kur'an, Hz. Muhammed'in, Kur'an dışında söz, fiil ve onayları olan sünnet, İslam âlimlerinin ittifak ettikleri konular olan icma, var olduğu halde açığa çıkmamış bir meselenin İslam âlimlerince açığa çıkarılması olan kıyas olarak sıralanmaktadır. İslam'da dini bilgileri elde edebileceğimiz bu kaynaklar, aynı zamanda İslam vergi hukukunun da dayandığı temel kaynaklardır.

4.2. İSLAM HUKUKUNDA VERGİLER

Hayatta kalabilmeyi umut eden her devlet, önemli bir gelir kaynağı olan vergileri toplayabilmek için hukukî alt yapısını oluşturarak bir vergi sistemi oluşturmaktadır. Oluşturulan bu sistem, söz konusu devletin hukukuna uygun olarak düzenlendiği için temel vergi uygulamalarında göz önünde bulundurulur. Bu cümleden olarak İslam'da vergi uygulamaları da İslam hukukuna dayandırılmış ve İslam vergi sistemiyle ilgili tüm kurallar İslam hukukuna göre şekillenmiştir. Gerek İslam hukukuna ve gerekse uygulamalarına bakıldığında, Müslüman ve gayr-i Müslim vatandaşlarına yönelik olarak oldukça farklı mükellefiyet ve düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İslam tarihinde ilk defa Medine İslam devletinin her iki kesime yönelik vergi uygulamaları daha sonraki dönemler için emsal teşkil etmektedir.

Bu sebeple İslam'da vergi hukukunun temellerini Mekke'de ve uygulamasını Medine'de arayabiliriz. Çünkü İslam bidayetten beri siyasi, sosyo-ekonomik yönden ezilen, sıkıntı çeken insanların yanında olmuş ve onların felahı yönünde projeler

üreterek refah seviyelerini yükseltmeye çalışmıştır. Mekke döneminde inen pek çok ayetlerde fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmasının sürekli işlendiğini görüyoruz. Bu bakımdan kimi ilgili Mekki ayetlerde (En'am, 6/ 136; Nahl, 16/ 56; Zariyat, 51/ 19; Mearic, 70/ 24-25) açıkça görüldüğü gibi Müslümanlar için bazı vergi mefhumlarının ortaya konulması, Mekke döneminde başlamıştır, diyebiliriz. Mesela Bakara suresinin 267. ayetinde topraktan sağlanan ürünlere genel olarak temas edilmekte, En'am suresinin 141. ayetinde ise vergiye tabi zirai mahsuller sayılarak (üzümler, hurmalar, ekinler, zeytinler, narlar), hasat zamanı geldiğinde de vergisinin verilmesi istenmektedir. Bu çerçevede Hicretle birlikte hummalı bir çalışmaya giren Hz. Muhammed, çeşitli kabilelere ve yerel başkanlarla gerçekleştirdiği sulhnamelerde ve çeşitli yerlere gönderdiği yöneticilere verdiği talimatlarda vergi konularına dikkat çekilmektedir. Yani Hz. Muhammed muhataplara bölgede bol olan ve kolay sağlanan zirai mahsulleri ve ticari mevzuları hatırlatarak, mükelleflere vergi uygulamalarında kolaylık sağlanmasına dikkat çekmektedir. Yine Medine döneminde kaleme alınan kurucu anayasasında (Medine Sözleşmesi) tüm şehir mensuplarının bir şekilde bazı mali mükellefiyetlere tabi tutulduğu görülmektedir (Tuğ, 1984: 111-112). Mesela Medine Anayasasının 1 ila 23. Maddelerine göre Yahudi cemaatine mensup fertlerinin karşılaşılabilecekleri a) Fidyeye-i necat, b) Kan diyeti ve c) Ağır mali mes'uliyetler gibi ödemeleri, diğer fertler, oluşturacakları fondan karşılayacaklar ve her fert bu fona belli oranda katılacaktır.

Öte yandan İslam'ın ortaya koyduğu hükümler vaz edilirken tedrici bir yol izlenmiş veya meseleler zuhur ettikçe söz konusu meselelere çözüm üretilmiş ve bunun yolu da uygulamalı olarak gösterilmiştir. Konumuz bağlamında İslam'da vergi politikasının oluşturulmasında da aynı yolun izlendiği görülmektedir.

İslam hukukunun temel kaynaklarında İslam devletinde uygulanmış olan vergilere ayrıntılı olarak değinilmektedir. Genel olarak İslam hukukunda vergiler "şer'i vergiler" ve "örfi vergiler" olarak iki kısma ayrılmaktadır. İslam hukukunun asli kaynaklarında yer alan temel vergilerin bir kısmı zekât, öşür olarak Müslüman mükelleflerden tahsil edilmekte; diğer bir kısmı harac ve cizye olarak Gayr-i Müslimler mükelleflerden tahsil edilmektedir.

4.2. 1. İSLAM DEVLETİNDE MÜSLÜMAN VATANDAŞLARA YÖNELİK VERGİ UYGULAMALARI

Zekât: İslam inancına göre nisab miktarına ulaşan mükelleflerin sahip oldukları mal ve paranın manevi temizliğini sağlamak üzere yılda kırkta birinin fakirlere dağıtılmasıdır (Parlatır, 2006: 1862). Hicretin ikinci yılında Medine’de Müslüman mükelleflere emredilen zekât emri Kur’an’ının muhtelif ayetlerinde genelde namazla birlikte “namazı kılınız ve zekâtı veriniz” (Mücadele 58/13; Nur 24/56) şeklinde tekrarlanmaktadır. Böylelikle zekâtın mali fedakârlıktan öte mutlaka ödenmesi gereken bir vergi olduğunun altı çizilmektedir. Altın, gümüş ile sair ticaret mallarından nisab miktarı mala sahip olan akıl-baliğ olan Müslümanlar bu emval-i batinenin yüzde 2, 1/2 oranında yılda bir defa zekâtını vermekle mükelleftirler (Bilmen, 1985: IV, 100).

Çocukların, mecnunların, ma’tuhlar (akli dengesini kaybedenler)ın haricinde Müslüman mükelleflerin ödemesi gereken zekâtın kimden, ne kadar, nasıl, ne zaman alınacağı ve verilmesi gerekli sınıfların ayrıntılarını hadislerde buluyoruz. Mesela zekâtın verileceği yerler (Tevbe 9/60) ayetinde sıralanmış fakat bunların ayrıntısını ve bulunması gereken özellikleri hadislerde açıklanmıştır.

Hür, akıllı ve buluğa ermiş olan Müslümanların mükellef bulunduğu zekât vergisini, Ebu Hanife namaz gibi ibadet olarak görmektedir. Ancak diğer İslam hukukçularına göre, fakirlerin hakkının/ hissesinin bulunduğu mali bir ibadet olan zekât, cemiyetin yapısıyla ilgili ve sosyal dayanışmayı sağladığı için kul hakkı söz konusudur (Yavuz, 1977: 446); dolayısıyla akli dengesi bulunmayan ve çocuğun malından da zekât alınır (Bilmen, 1985: I, 109), derler. Mükellef olan Müslüman’ın mülkiyetinde ve tasarrufunda bulunan malın, büyümeye müsait olması, zaruri ihtiyaçlarından artması, üzerinden bir yıl geçmesi, nisaba baliğ olması, borçlu bulunmaması (Yavuz, 1977: 447-454) zekât verilecek malın malla ilgili şartları olarak sıralanmaktadır. Zekâtın konusu olan mallar genel olarak altın ve gümüş (nakit, külçe veya ziynet eşyası), hayvanlar (cinslerine göre koyun, sığır, deve), toprak mahsulleri, meyveler, baklagiller, sebzeler, madenler, defîne-petro ve ürünleri, ticaret mallarıdır (Yavuz, 1977: 168).

Nisab, zekât verebilmek için yeterli zenginlik seviyesidir. Zekât nisabını tespit ederken Hz. Muhammed, zekâta konu olan bütün malların taşıdığı ekonomik değerleri göz önünde bulundurmuştur. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde bir aile reisinin normal bir aileyi bir sene geçindirebilmesi için 200 dirhem gümüş veya 20 miskal altın yeterliydi. Asr-ı saadette bir kişi 200 dirhem (595 gr.) gümüş veya 20 miskal altın karşılığında 40 koyun veya 30 sığır veya 5 deve veya 5 vesk/ yaklaşık bir ton toprak mahsulü alabiliyordu. Zekâtın oranları ise altın, gümüş ve ticari mallarda 1/40, zirai ürünlerde 1/10 (masrafla elde edilirse 1/20), ticaret malı ve sermayede % 2.5 olarak tespit edilmiştir (Bilmen, 1985: I, 72-119).

Mükellef bulunduğu zekâtı veren Müslüman karşılıksız iyilik yapmış (Bakara 2/ 195), iyilik ve sakinmada yardımlaşmış (Maide 5/ 2), malını ve vicdanını temizlemiş (Tevbe 9/ 103), muhtaç ve yoksulun hakkını ödemiş (Zariyat 51/ 19), isteyen ve isteyemeyen fakirin hakkını teslim etmiş (Mearic 70/ 24-25), Allah ve Resulüne itaat etmiş (Nur 24/ 56) olurken; bu mali ibadeti ihmal eden mükellef Müslüman'ı da acıklı bir azabın beklediği (Tevbe 9/ 34) haber verilmektedir.

İslam'da Zekât Vergisinin Ortaya Çıkışı: Hz. Muhammed'in peygamberlik devresinin uzun bir kısmını geçirdiği Mekke döneminde Müslümanların yeterli sayıya ulaşmadığı ve İslam devleti teşekkül etmediği için sadece fakirlere yardım yapılmasını tavsiye ediliyordu.

Müslüman topluluk inançları ile ters düşen Mekke devletinin kanunlarıyla kendilerini bağlı saymıyorlardı. Hz. Muhammed'in çağrısı doğrultusunda hayatlarını tanzime çalışıyorlar. Mekke döneminde Müslümanların sayıları yetersiz, ekonomik ve siyasi yönden alınması gereken mesafeler kat edilmemişti. Mamafih böyle bir ortamda sadece ihtiyaç sahibi olan fakirlere yardım yapılmasının tavsiyesinin sürekli tekrarlanmasıyla söz konusu sınıfla mutlaka ilgilenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Tuğ, 1963, 184).

Medine döneminde zekâtın tekâmülü: Hz. Muhammed, Medine'de ilk konuşmalarından itibaren Müslümanları sosyo-ekonomik gayeler için harcamaya teşvik ediyor. Bu ara hicretin ikinci yılından itibaren zekât mecburi ilk vergi oluyor. Zekâtla mükelleflerin devlete katkı yapmaları hedefleniyor. Zekât konusunda önemli bir merhale zekât vergisinin Hz. Muhammed tarafından toplanmasıdır (Tevbe 9/103).

Bu gelişmeyle de “beyt-ül-mal” kuruluyor. Hicretin VIII. yılından itibaren de zekât bütün vecibeleriyle bir devlet vergisi haline dönüşüyor. Uhrevi ve dünyevi müeyyidelerle desteklenen devlet vergisi merkezi otorite tarafından tayin edilen “amil”lerce toplanarak merkeze gönderiliyor. Zekât vergisinin oranları, matrah/vergiye esas kazanç, tahsil devreleri, teşkilat, gibi Kur’an’da karz, sadaka, zekât, hak, nafaka adlarıyla ödenmesi teşvik edilerek ayrıntılarına girilmeyen hususları ortaya konularak zekât mükemmel bir devlet vergisi haline geliyordu (Tuğ, 1963, 186). Asr-ı saadette ve halifeler döneminde devletin ağırlıklı vergisini zekât oluşturmaktadır. Tevbe süresinde geçen vergi ayetinde “Onların mallarından bir sadaka (vergi) al” (Tevbe 9/ 103), şeklindeki net ifadeye göre, zekâtın sebebinin mal olduğu anlaşılmaktadır.

Zekât Hz. Muhammed ve ilk halifeler dönemlerinde bizzat idare tarafından toplanıp sarf edilmesi gereken yerlere sarf edilen zekât, Hz. Osman halife olunca İslam ülkesinin genişlemesi, Müslümanların nüfuslarının ve zenginliklerinin artmasıyla zekâtın amiller/memurlar tarafından tahsil edilmesi muhtelif meşakkat ve yolsuzları da beraberinde getirmesiyle bu konuda yöntem değişikliğine gidilmesine yol açtı. Durumu değerlendiren Hz. Osman mükelleflerin Bâtini malların zekâtlarını bizzat kendilerinin vermeleri gerektiğini "bu ay, zekât verme ayıdır. Kimin üzerinde zekât borcu varsa, borcunu ödesin" (Yavuz, 1977: 420; Bilmen, 1985: I, 78), şeklinde bir Ramazan günü hutbesinde açıklar. Oldukça kalabalık bir sahabe topluluğunun huzurunda yapılan Hz. Osman’ın bu beyanı itiraz edilmeyerek tüm Müslümanlar tarafından onaylanır.

Hz. Ebu Bekir’in hilafeti zamanında kimi Arap kabileleri “namazı kılarız, oruç tutarız ama zekât vermeyiz” diyerek açıkça zekâtı hazineye ödemeyi reddedince, namazla zekât arasında bir fark gözetmeyen Hz. Ebu Bekir’in bunlara savaş ilan etmesiyle problem çözülmüştür. Çünkü Hz. Ebu Bekir namazı, Müslümanlar üzerinde Allah’ın hakkı ve zekât da şahısların serveti üzerinde bütün bir topluluğun hakkı olarak görüyordu. Bu da İslam’ın ilk dönemlerinde uygulanan sosyal politikaların etkinliğini göstermektedir. Ayrıca Hz. Ebu Bekir’in bu kararlı tutumuyla mükelleflerin vazifelerinin şüpheye mahal bırakmayacak şekilde netleştiği, zekâtın mükelleflerin ödemekle mecbur oldukları kanuni bir vergi olduğu bir kere daha tescillenmiş oldu (Ünlü, 1984: 57).

Öşür: İslam'a göre yeryüzünün ve göklerin asıl sahibi Allah'tır (Hadid, 57/2). İnsan da Allah'ın mülkünde rızkını aramakla mükelleftir. Ekonomik faaliyette bulunan kişilerin nisaba ulaşmaları halinde nisaba ulaşamayanların paylarını vermeleri gerekmektedir. Ekonomik faaliyetlerden birisi de zirai faaliyette bulunmaktadır. İslam devleti kurulduğu sıra topraklar tarh olunan vergiler açısından arazi-i öşriyye ve arazi-i haraciyye olarak başlıca iki statüde değerlendirilmişti. Her iki arazi de arazi-i memlukenin bir çeşididir. İslam devletinde araziler, fetihle tabi tutulduğu muameleye göre sınıflandırılmaktadır. Arazi-i öşriyye/ öşür toprakları mahsullerinden öşür vergisi alınan topraklardır. Arazi-i haraciyye/harac toprakları da mahsullerinden harac vergisi alınan topraklardır.

Öşür, toprak ürünlerinden alınan vergidir. Kelime olarak onda bir demek olan öşr/öşür, âşirin/zekât memurunun muhtelif miktarlarda tahsil ettiği vergiler manasına bir neviden olan şeylerdir (Bilmen, 1985: IV, 72). İslam devletinde Müslümanların temlik ettiği/mülk edindiği arazi olan arazi-i öşriyyede yetişen “buğday, arpa, yulaf, darı, mısır, pirinç gibi hububat; ceviz, fındık, fıstık, badem, zeytin, palamut, keten, keten tohumu, dut yaprağı, pamuk, nohut, mercimek, purçak, susam, soğan, sarmısak, biber, kimyon, hardal, bakla, patlıcan, zağferan, fesleğen, şeker kamışı, kudret helvası, kavun, karpuz ve hıyar gibi” toprak ürünlerine ve arının ürünü olan bala onda bir nispetinde vergi uygulanır (Bilmen, 1985: IV, 79-80; Ebu Yusuf, 1973: 96).

Kur'anda öşr ile ilgili ayetten birinde tüm kazançların ve araziden çıkan mahsullerin vergiye tabi olacağını bildirilirken (Bakara 2/ 267), diğer ayette ise ekinlere ve çeşitli meyvelerden söz edildikten sonra yetişen her bir ürünün mahsulünden yiyebileceğimizi; hasad edilince de öşrünün verilmesi gerektiği açıkça bildirilmektedir (En'am 6/ 141). Toprak ürünlerine uygulanacak olan verginin oranı bizzat Hz. Muhammed tarafından, verilen emeği ve yapılan masrafı dikkate alarak tespit edilmiştir. Nitekim Hz. Muhammed, "Yağmur ve kaynak suları ile sulananlarda öşür 1/10 vergi, aletle sulama suretiyle yetiştirilen mahsulde ise yarı öşür 1/20 vergi vardır ", demektedir (İbnMace, Zekât, 17, Hadis No: 1816; Buhari, Zekât, 56).

“5 veska ulaşmayan şeylerde zekât yoktur” (Buhari, zekât, 57; Zebidi, 1982: V, 32), hadisinden hareketle İslam hukukçularının çoğunluğuna göre arazi-i öşriyyede yetişen mahsulâtın nisab miktarı beş vesak=üç yüz sa' =312 000 dirhemdir. Bu da yaklaşık olarak 1 ton kadardır. Fakat Ebu Hanife nisab miktarını aramamaktadır (Bilmen, 1985: IV, 81).

İslam ekonomisinde temel toprak vergileri olan gerek öşür ve gerekse harac insanla ilgili olsalar da, genelde toprakla ilgilidir. Mahsulden veya doğrudan araziden alınmaktadır. İslam devletinde kendisine öşür arazisinden kullanmak üzere kendisine verilen çiftçi, öşür arazisini kullanmasının karşılığı olarak hasad ettiği ürünün onda bir kısmını devlete vergi olarak vermesidir. Her ikisi de İslam devletinin sahip olduğu işlenen arazilerinin geliridir. Ancak öşür Müslüman çiftçilere dağıtılan arazinin işlenmesine karşılık olarak ödenmesi gereken bir toprak vergisi, harac ise İslam ülkesindeki gayr-i Müslim çiftçilere işlemleri için bırakılan arazinin hasad edilmesinde ödemesi gereken bir toprak vergisidir. İslam, arazilerin boş bırakılmamasını, üzerinde üretim faaliyetinin yapılmasını teşvik etmektedir. Hatta kullanılan atıl arazilerin de ihya edilerek üretim faaliyetine hazır hale getiren çiftçileri de ödüllendirmektedir. Nitekim Hz. Muhammed, “Kim ölü bir araziye ihya ederse o yer onunundur. Gelip geçenlerin o yerden yedikleri ihya eden için sadakadır”(Muhammed Ebu Zehra, 1981: 234; Yeniçeri, 1980: 53), buyurması her dönem Müslüman yöneticiler tarafından göz önünde bulundurulmuştur.

Öşür ve zekât Müslüman mükelleflere has birer ibadet çeşididir. Toprağa bağlı mali bir yükümlülük olduğu için öşür, zekât gibi tam bir ibadet sayılmamaktadır. Buna karşılık olarak zekât ise tam bir mali ibadet olduğu için mükellefler açısından değişik hükümler ortaya çıkarması tabiidir. O halde toprak vergilerinde mal sahibi değil, arazi/toprak dikkate alınmaktadır. Binaen aleyh arazi sahibi çocuk veya akli yeterliliği bulunmayan da olsa vergiyle mükelleftir (Bilmen, 1985: IV, 79; Sıddıki, 1980: 71).

4. 2. 2. İSLAM DEVLETİNDE GAYR-İ MÜSLİM VATANDAŞLARA YÖNELİK VERGİ UYGULAMALARI

İslam devletinde Gayr-i Müslim vatandaşlardan tahsil edilen vergiler temelde biri zirai faaliyet yapanların ödemesi gereken “harac” vergisi ve diğeri de meslek ve sanat sahibi olan gayr-i Müslim vatandaşların ödemesi gereken “cizye”dir.

Harac: Medine İslam devletinin ortaya koyduğu önemli sosyal siyaset uygulamalarından birisi ziraatla meşgul olmaları için gayr-i Müslim vatandaşlara arazi tahsisi ve bu bırakılan arazi üzerinden alınacak olan toprak vergisidir. Değişik

adlar altında eski Yunanlılar zamanından beri Akdeniz civarında hükümler olmuş devletlerde uygulana gelen toprak vergisi, daha sonra Romalılara ve İranlılara ve intikal ederek yaygınlaşmıştır (Pakalın, 1983: I, 735). İslam'da ise Hz. Muhammed zamanında temelleri atılan harac vergisinin, O'nun vefatından sonra uygulamalar devam ettikçe bilhassa Hz. Ömer'in hilafeti zamanında müphem noktalar aydınlatılarak son şeklini almıştır (Tuğ, 1984: 115).

Müslümanların fethederek düşmanın elinde bıraktığı arazi olan harac arazisinden ve ihya edilen bir kısım ölü arazilerden belli alanlara göre hazine adına alınan vergidir (Bilmen, 1985: IV, 75). O halde harac vergisine mülkiyeti devletin olan ve üzerindeki halka sadece faydalanma ve kullanma haklarının bağışlandığı yerler ile mülkiyeti gayrimüslim halka bırakılan yerler tabidir.

Harac kelimesi Kur'an'da "harcen" (Kehf 18/94) ve "harac" (Müminun 23/ 72) olarak iki yerde geçmekte ve bu ayetler tercüme edilirken söz konusu kelimeye "bedel/ karşılık, ücret" manası verilmektedir. Harac kelimesinin geçtiği Kehf süresinde Allah, Hz. Zülkarnayn'e yeryüzünde bozgunculuk yapmakta olan Ye'cüc ve Me'cüc adlı kavimlerle kendisi (Allah) arasına bir engel yapman karşılığı olarak bir vergi vermeyi teklif ediyor (Kehf 18/ 94). Harac kelimesinin geçtiği Müminun süresinde Allah, Hz. Muhammed'e insanlara yaptığın çağrı hizmeti karşılığında sakın bir vergi /ücret isteme; insanların verebileceğinden daha iyi bir vergiyi/ücreti vereceğini bildirmektedir (Müminun 23/ 72).

"Harc" ve "harac" kelimeleri hadislerde genelde yapılan bir iş veya satılan bir şey mukabili verilmesi gerekli "karşılık, ücret" manalarında kullanılmıştır (Nesai, zekât, I İman 45; Tirmizi, Ahkâm, 42; Buhari, Hars 10; İbnMace, Ticarat, Harac babı; Ebu Davud, Büyü', 38; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, No:1136, 3457).

"Harac-ı arazide mükellef arazi olduğu için sahibinin İslam'ı kabul etmesiyle şekil değişmez, haraciye olarak tesbit olunan arazi haraciyelikte ve itibarla mükellefiyette eski şekilde devam eder" (Pakalın, 1983: I, 734). Harac vergisinin oranı genelde anlaşmalara göre belirlenmekte ve bunda arazinin produktivitesi ve sulama şekli de etkili olmaktadır. Hayber vadisi, Vadiy-ül-kura, Fedek hicretin yedinci yılda fethedince Hz. Muhammed bu yerleşim yerlerinde oturan halkla mahsulün yarısının verilmesi şartıyla antlaşmalar yaptı. Çünkü Hz. Muhammed,

Yahudilerin, ziraat işlerinde daha tecrübeli olduklarını söylemelerini dikkate almıştı (Ebu Yusuf, 1970: 41, 55-62).

Hz. Muhammed'in Harac vergisiyle ilgili olarak sadece hicretin yedinci yılında gerçekleştirdiği Hayber arazisi uygulaması bulunmaktadır. Bundan başka söz konusu verginin devrelerini ve nispetlerini tahsil tarz ve usullerini gösteren teferruatlı vesikalar yoktur. Ancak Hz. Muhammed tarafından kayıt altına alınan arazi vergisiyle ilgili değerli bilgileri hicretin 10. yılının sonlarında kayda geçen sulhname ve çeşitli idari mektuplarda yer verilmektedir (Tuğ, 1963: 192-193). Mesela el-Hasa/Bahreyn bölgesine devlet başkanı sıfatıyla, mahalli vali Munzir ibn Sava'ya gönderdiği bu resmi mektupta şöyle demektedir:

“Sana vergi memuru ve elçi olarak Kudame ve Ebu Hureyre'yi gönderiyorum. Onlara arazi vergisi (Cizyet-ül-arz) olarak senin tahsil etmiş olduğun vergileri teslim et. Selam olsun”.

Genelde gayr-i Müslimlerden alınan vergi olan Harac, toprağın azami vergi taşıyabilme kapasitesi dikkate alınarak mükelleflerden iki şekilde alınır: Harac-ı muvazzaf ve harac-ı mukaseme. Her hangi bir gayr-i Müslim arazisinden hem harac-ı mukaseme ve hem de harac-ı muvazzaf alınması mümkün değildir. Ayrıca harac-ı muvazzaf mukasemeye, harac-ı mukaseme de harac-ı muvazzafa tebdil olunamazdır. (Pakalın, 1983: I, 736; Bilmen, 1985: IV, 82).

a) Orantılı Harac/harac-ı mukaseme: Harac arazisinin gelirini bölüşmek demek harac-ı mukaseme, “arazinin hâsılatından alakadar memurla bölüşerek, yerin tahammülüne göre öşür, hums, rubu', sülüs, nısf gibi tayin olunmuş olan resimdi” (Pakalın, 1983: I, 736). Bu bakımdan araziden elde edilen ürünlerden toprağın verimine ve tahammül sınırına göre 1/10, 1/8, 1/7 gibi oranlarda alınacak bir vergidir. Hâsılatla ilgili olduğu için aynı yıl içerisinde topraktan ürün kaldırma işi tekrar ettikçe harac da tekrar eder. Ancak harac arazisi ne kadar mümbit ve mahsuldar olursa olsun harac-ı mukaseme nihayet yarısına kadar tayin olunabilir, kesinlikle yarısından fazla tayin olunmazdır. Diğer taraftan herhangi bir şekilde ürün alınmazsa, verginin alınması söz konusu olamaz (Bilmen, 1985: IV, 75, 82).

Hayber ve civarı İslam topraklarına katılınca Hz. Peygamber'in buralara % 50 oranında harac vergisi uyguladığı, diğer taraftan da Hz. Ömer'in fethedilen

topraklardan farklı oranlarda harac vergisi uyguladığı bilinmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki devleti idarecisinin mevcut şartlara harac oranını tespit etme yetkisi bulunmaktadır. Mamafih belirlenen harac vergisi oranı tahammülün son noktası olarak görülen Hz. Peygamber'in koyduğu ve % 50 sınırını kesinlikle geçmemelidir.

b) Sabit Harac/harac-ı muvazzaf: “Arazi-i haraciyye üzerine yerin tahammülüne göre, maktuiyet veçhile tayin olunan vergiye verilen addır. Mukataa, icare-i zemin ve bedel-i öşür namıyla istihsal olunamayan araziye tarh edilen muayyen miktardaki nakit vergi bu kabildendi.” (Pakalın, 1983: I, 736).

Sabit harac, arazi üzerine her dönüm başına yıllık götürü/ sabit olarak belli bir miktar meblağ olarak alınacak bir vergi olduğu için buna "harac-ı vazife" adı da verilir. Zimmetle ilgili olan bu vergi araziden yalnız bilfiil faydalanılmakla değil, aynı zamanda faydalanmaya imkân vermek suretiyle de gerçekleşir. Bunun için, böyle bir araziye sahibi kasden işlemeyip boş bırakacak olursa harac vergisini yine öder (Bilmen, 1985: IV, 75).

İslam'ın gayrimüslimlerle tabi-metbu münasebetine giriştiği devirde ortaya çıkan harac vergisi daha çok fetihlerin ilerlediği “dört Halife” zamanında gelişti ve bilhassa Hz. Ömer'in katkılarıyla son şeklini aldı. Bu ara vilayetlerden çok fazla gelirin merkeze gönderilmesi üzerine Halife Ömer divan teşkilatını kurmuş; gelen vergilerin tahakkuk, tahsil ve sarf yerlerinin tespiti ile ilgili çalışmalarda gayrimüslim mütihazlardan faydalanmıştır (Yeniçeri, 1980: 444-445).

Kısaca on yıllık hilafet döneminde Halife Ömer'in devletin arazi hukukunun tesisinde ve askeri zaferlerde çok katkısı olmuştur. Yukarıda değinildiği gibi, Hz. Ömer, İslam ordularının fethettiği Irak ve Suriye topraklarına, ekin ve meyve bahçelerinin cinsine, arazinin verimlilik ve sulama durumuna göre adil bir vergi politikası oluşturmuş ve uygulamıştır. Daha sonraki dönemlerde de Hz. Ömer'in tespit ettiği bu uygulamalar temel teşkil etmiş ve genellikle artırılması yönüne gidilmemiştir (Ebu Yusuf, 1970: 126-131).

Hz. Ömer, fethedilen Irak ve Suriye topraklarını Müslümanlara taksim etmedi. Hz. Ömer, bu meselenin müzakeresi için şura meclisinin asil üyelerinden başka beşi Evs, beşi de Hazreç'in eşrafı ve büyüklerinden olmak üzere Ensardan 10 kişiyi toplantıya çağırarak üç gün süren müzakereler yapıldı. Daha sonra Hz. Ömer,

"Arazinin taksim edilmeyip, olduğu gibi bırakılmasına dair bir hüccet buldum" diyerek Haşr süresinin yedinci ayetini okur ve fethedilen toprakların ordu komutanlarına değil, devlete ait olduğu kararlaştırıldı (Ebu Yusuf, 1973: 57-61). Kısaca İslam tarihinde ilk uygulamasını hicretin yedinci yılında Hz. Muhammed'in yaptığı harac vergisinin sistemli bir devlet vergisi haline getirilmesi Hz. Ömer döneminde olmuştur.

Haracın tarh ve taksiminde nisap arazinin takati ve produktivitesidir. Nisabın teşkil ve tadiline vasıta "gelir" olduğu gibi, hesabın tayin ve takririne vasıta da "dirhem"dir. Herhangi bir harac arazisi üzerine harac konulacağı zaman önce o arazi ölçülür, sonra da takati göz önüne alınmak suretiyle söz konusu araziye harac vergisi tarh olunur (Pakalın, 1983: I, 736).

Harac, toprak üzerine konulan bir yükümlülük olduğu için, toprak sahibinin küçük veya reşit, hür veya köle, Müslüman veya münkir olup olmaması bu yükümlülüğü değiştirmez (Sıddıki, 1980: 83).

Cizye: Cizye, İslam devletinde gayr-i Müslim erkeklerin ödemekle mükellef buldukları şahsi bir vergidir (Bilmen, 1985: IV, 74). Tarihin eski dönemlerinden itibaren galip olan devletin mağlup olan devletin vatandaşlarına belli oranlarda uyguladığı bir vergidir. Akdeniz civarında devlet kurmuş kimi devletlerde MÖ.'den itibaren uygulama alanı bulmuş olan cizye vergisi cahiliye döneminden itibaren de Arap yarımadasında uygulandığı bilinmektedir. İslam'dan evvel yarımada da "Civar", "Mücavara", "Eman" gibi adlarla bilinen cizye vergisi (Tuğ, 1984: 125), Medine İslam devletinin kurulmasından sonra, Medine Dönemi'nin ileriki senelerinde Tebuk seferinden sonra bölge halkına iman etmezlerse siyasi bir himaye/zimmet ve zekâttan muafiyet karşılığında bazı zümrelerden alınmaya başladığı bilinmektedir (Sarıçam, 2004: 243). Hz. Muhammed, Hudeybiye antlaşmasından sonra hicretin altıncı yılının son ayı olan Zilhiccede veya yedinci yılının ilk ayı olan Muharremde çevre ülkelerin hükümdarlarına davet mektupları göndererek İslam'a girmelerini ve kendi dininde kalmak isterlerse cizye vermelerini yazmıştır (Sarıçam, 2004: 248-253).

Müslümanların gayr-i Müslimlerden üstün olduklarını sembolize eden cizye vergisi, Tevbe suresinde, "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resulü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşım"(Tevbe

9/29), şeklinde ifade edilmektedir. Alış şekli ve miktarı hakkında ayette bilgi verilmeyen cizye hakkında teferruatlı bilgi hadislerde ve Hz. Muhammed'in yapmış olduğu antlaşma metinlerinde ve devlet başkanı olarak yazmış olduğu İslam'a davet mektuplarında bulunmaktadır. Mesela Kimi bölge kabileleri (Necran bölgesi Hıristiyanları, Bahreyn Mecusileri ve sair) ile yapılan sulhnamelerde bu konuda detaylı bilgiler bulunmaktadır(Tuğ, 1984: 126-127). Mesela Hz. Muhammed'in Gubran halkıyla ahd-i musalaha ettiği halka her sene, her takım elbisenin kıymeti bir ukiye/40 dirhem olmak üzere tespit edilerek Sefer ayında iki bin ve Recep'te bin takım elbise cizye vaz ettiği bilinmektedir. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in Ezreh halkıyla her sene Recep ayında ödenmek üzere 100 dinar cizye akd-i sulh yapmış olduğu çeşitli kayıtlarda zikredilmektedir. Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde de bu şekilde uygulanan cizye vergisi, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde miktarı tayin ve tespit olunarak, belli şekle büründü (Pakalın, 1983: I, 299-300).

Cizye himaye edilmeleri, mal ve can güvenlikleri karşılığında yönetime yılda bir kere ödemekle mükellef gayr-i Müslim erkeklerde aranan şartları; akıl-baliğ olmak, zihnen ve bedenen sağlıklı, şahsi gelire sahip/ din dışı faaliyet yapan rahip, fakir ve yaşlı olmamak şeklinde sıralayabiliriz (Bilmen, 1985: IV, 98).

Aynı veya nakdi olarak ödenebilme imkânı olan cizye, İslam hukukunda belli kaide ve kurallara bağlanmıştır. Gayr-i Müslim erkeklerden seneden seneye alınan cizye iki kısma ayrılmaktadır.

1- Sulh yoluyla konulan cizye, bunun şartları, sulh şartlarına tabidir. Hz. Peygamber'in Necran halkı ile yaptığı cizye sözleşmesini misal gösterebiliriz. Bilindiği gibi Hz. Muhammed, Necran Hıristiyanları ile senelik 2000 kat elbise vermeleri üzerine (cizye) antlaşma yapmıştı (Ebu Yusuf, 1973: 126-128).

2- Veliyyül'emr tarafından konulan cizyedir. Silah gücüyle fethedilerek, İslam devletinin yurtlarında bırakılan gayr-i Müslim tebaaya konulan cizyenin miktarını veliyyül'emr tayin eder. Bu tür cizyenin miktarını tespit etmekte iktisadi ve siyasi gücün etkisi bulunmaktadır.

İslam hükümeti tarafından doğrudan konulan cizyelerin miktarı, şahıslara göre edna, evsat ve ala olmak üzere üç derecedir. Mükelleflerin durumlarına göre yıllık olarak cizye, zenginlere 48 dirhem, orta halli olanlara 24 dirhem, çalışabilen fakir

kimselere de 12 dirhem olarak uygulanır (Bilmen, 1985: IV, 99; Ebu Yusuf, 1973: 74, 202-203).

Nisab miktarı olan 200 dirhem veya onun değeri kadar bir ekonomik güce sahip olmayanlar fakir, 200 dirheme sahip olanlar orta halli, 400 dirhem ve daha fazla dirheme sahip olanlar da zengin sayılırlar (Bilmen, 1985: IV, 99).

Kur'an'da, açık bir hüküm bulunmayan cizyenin sarf yerleri, hadislerden çıkarılan hükme göre devlet başkanının takdirine bırakılmıştır (Ebu Yusuf, 1973: 204-206).

Cizyeler senenin başlangıcından itibaren müstakbele doğru konulur. Ancak söz konusu cizyenin tahsili kolaylık sağlamak üzere on iki taksit halinde uygulanabilir. Konulan cizyenin ödeme zamanı Hanefilere göre senenin başlangıcıdır. Ancak yılbaşında cizye ile mükellef olmayanların yıl ortasında şartları oluşsa bile mükellef tutulmayacaklarını belirtirler. Yine bu hukukçulara göre cizyenin sadece tahakkuk değil, tahsil vakti de yılbaşındır. Ancak ödemede kolaylık sağlamak üzere cizyenin on iki taksitte alınmasında da bir sakınca yoktur. (Bilmen, 1985:IV, 99-101; Erkal, 1993: 45). Hz. Muhammed'in cizye vergisine taksit uyguladığı bilinmektedir. Mesela Necranlılar'dan ilki Receb, diğeri de Safer ayında olmak üzere iki taksit halinde ödemeyi kabul etmiştir (Pakalın, 1983: I, 299; Ebu Yusuf, 1970: 127; Belâzurî, 2013: 74).

Cizye, İslam'ın getirdiği vergilerden biri olmayıp, kadim medeniyetlerin ilk dönemlerinden itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Tarihi seyri içinde Yunan, Roma, Pers ve Bizans gibi devletlerin her birinde cizye vergisi dağılması, toplanması ve miktarının tespit edilmesi farklı şekillerde uygulanmışlardır (Pakalın, 1983: I, 300).

4.2. 3. DİĞER VERGİLER

Gümrük Vergisi: Gümrük resmi, İslam serbest ticaret ekonomisini destekler. Ülkeler arasında insan ve maddi kaynakların serbest olarak geçebilmesi taraftarıdır. Kaynakların belirttiğine göre gümrük ve geçiş resimleri, İslam devletinin ticari faaliyet içerisinde bulunduğu ülkenin (Daru'l-harb), Müslüman tüccarlardan ısrarla gümrük vergisi alması karşısında İslam devleti yetkilileri de aynı şekilde misilleme olarak uygulamaya başlamıştır (Sıddıki, 1980: 104). Böyle bir durumla karşılaşan

İslam devletinin valilerinden Ebu Musa'l-Eş'ari'nin durumu yazıyla bildirerek Hz. Ömer'den aldığı yazılı talimata göre, Müslümanlardan 1/40, azınlıklardan 1/20, harbilere (yabancılardan) 1/10 gümrük vergisi uyguladığı bilinmektedir (Ebu Yusuf, 1973: 219). Ancak Sayın Tuğ, gümrük resminin Hz. Muhammed zamanında yürürlükte olduğunu ve bu görevin Hz. Ömer'in sorumluluğunda yürütüldüğünü ve halifeliği zamanında da yaptığı değişikliklerle vazıh bir hukuki şekle getirdiğini ifade etmektedir (Tuğ, 1984: 132).

Fidyetü'n-necat: Arızı olarak konmuş vergilerdendir. Harplerde esir alınanların serbest bırakılmaları karşılığında uygulanan bu verginin ilk tatbikatı Bedir harbi neticesinde gerçekleşti. Hz. Muhammed, ashabın görüşlerini de alarak aynı, nakdi ve hatta emek şeklinde tahsili şeklinde tatbik edildi (Sarıçam, 2004: 162).

5. İSLAMDA VERGİ UYGULAMALARININ TOPLUMA YANSIMASI

Hz. Muhammed'in uygulamalarıyla tedrici olarak kurumsallaşmış olan İslam'da vergi sistemi, İslam devletinde tebaanın Müslüman ve Gayr-i Müslim oluşuna ve arazisinin durumuna göre hukuki mahiyet kazanmıştır. Hz. Ömer'in "arazisi olup üç yıl işlemediği takdirde başkası gelip işlerse, onu almaya daha çok hak sahibi olur" (Salih, 1999: 217), uygulamasıyla, halk ölü arazileri işlemeye, ağaç dikmeye ve diğer imar şekillerine teşvik edilmiştir.

Fetihlerle İslam devletinin sınırlarına yeni coğrafyalar katılarak, yeni bir toprak sistemi oluşturulur ve bu yeni toprak sistemi öşriyye ve haraciyye arazileri olarak uygulamaya konulur. Bu da devletin zenginleşmesine katkı yapmaktadır.

İslam devletinde mükelleflerin ödemekle yükümlü olduğu kimi vergilerin sadece Müslüman mükelleflere yönelik olması ve aynı zamanda mali bir ibadet özelliği taşıması, Müslüman mükelleflere yönelik vergilerin en önemli özelliğidir. Bu sebeple "zekât", öşür ve "sadaka-i fitr" gibi vergilerden Gayr-i Müslimler sorumlu tutulamaz.

Gayri Müslim mükelleflerden himaye ve askerlik bedeli karşılığında alınan cizye vergisi, mükellefin Müslüman olmasıyla ortadan kalkması, İslam'a yönelişte etkili olmuştur. Ayrıca İslam'da Gayri Müslim mükelleflere yönelik vergi uygulamalarında vatandaşların ödeme gücü dikkate alınmış, mükelleflerin ödeme

şekline göre ala, evsat ve edna olarak üç sınıfa ayrılmış; hatta taksitlendirilmiştir. Aynı şekilde toprak vergisi olan haracın da miktarı toprağın cinsine, sulanışına ve ekilen mahsule göre farklılaştırılmıştır.

İslam'da vergiler başlangıçta mecburi olmayan sadakalar şeklinde başlamış; zamanla ihtiyaca göre değişik adlarla devam etmiş ve Medine döneminde de her biri mali birer müessese haline gelmiştir. İslam devletinin sınırları içerisinde uygulamaya başladığı İslam vergi sistemi, yeni coğrafyaların sınırlara dâhil edilmesiyle de söz konusu yerlerde de hiç tereddüt edilmeden uygulamaya konulmuştur.

Hz. Muhammed, Mekke'den Medine'ye hicret ederken dinlenmek maksadıyla kısa bir süre kaldığı Kuba'da inşa ettirdiği ilk mescidinde irad ettiği ilk hitabesinde mali mükellefiyetlere de temas ederek “yarım hurma ile bile olsa kendinizi ateşten koruyun” demişti (Buhari, Zekât, 10). Medine döneminin ilk yılından itibaren anayasayı hazırladıktan sonra Hz. Muhammed'in kurduğu ilk kurumlardan olan beytülmalin başlıca gelir kaynakları vergilerdir. İlk zamanları genelde zekât ve gönüllü yardımlarla ihtiyaçları karşılanan beytülmalin fetih sürecine girilmesiyle de finansman kaynakları artar. Söz konusu kaynaklar içerisinde fethedilmiş bölgelerin ahalisinin ödediği cizye ve harac vergileri öne çıkmaktadır.

Cizye, ilgili ayetinin indiği hicretin 9. yılından itibaren İslami bir vergi olarak uygulamaya konmuştur (Erkal, 1993: 42-45). Zekât gibi yerinde dağıtılması gereken bir vergi olmadığı için Cizye, hükümet merkezince kamu menfaatine uygun olarak sarf edilmeye ve zekât amillerinin dışında kalan devlet görevlilerinin ücretleri de cizye fonundan ödenmeye geçilmiştir. Cizye mükellefleri, merkezi idare tarafından görevlendirilen cizye memurlarına ödeme yaptığı andan itibaren askerlik hizmetinden muaf tutulmuş, mal ve can güvenliğine kavuşmuş ve zimmi olarak adlandırılan vatandaş olmuştur (Mennan, 1980, 379 & Kazıcı, 1977: 35-38).

Cizye vergisi uygulamasıyla İslam devletinde vatandaşlar arasında eşitliği sağlamak ve dengeyi korumak vardır (Kazıcı, 1977: 38 & Salih, 1999: 219). Böylece vergisini ödediği sürece cizye mükellefi, devletin vermiş olduğu hizmetlerden ve haklardan Müslümanlarla aynı oranda faydalanma hakkı kazanmaktadır. Askerlik çağındaki Müslüman olmayan (Yahudi, Hıristiyan, Mecusi) erkekler cizye vergisiyle mükellef tutulurken; Müslüman olmayan kadınlar, çocuklar, hasta ve ileri derece yaşlı olan kişiler ise bu vergiden muaf tutulmuşlardır. Zimmînin ölümü ve İslamiyet'i kabul etmesiyle de cizye vergisinin söz konusu mükellef üzerinden kalktığı bilinmektedir (Kazıcı, 1977: 38 & Yeniçeri, 1978: 293).

Müslümanlar zimmî vatandaşlara karşı hep hoşgörülü davranmışlardır. Hatta bu hoşgörü karşısında onlardan bazılarının İslam dinine geçerek dinlerini değiştirdikleri de bilinmektedir (Salih, 1999: 219).

Fetihler neticesinde İslâm devletinin sınırlarına katılan coğrafyalara (Suriye, İran, Irak ve Mısır gibi), İslam malî teşkilâtı, ordu ile beraber giderek; vergilerin muntazaman toplanmasına katkı sağlamıştır (Duri, 1991: 41-43 & Zaman, 1987: 192-195). Bu sayede İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren düzenli olarak cizye vergileri kayıtlara geçmiştir. Nitekim Hz. Muhammed zamanında cizye vergisi ödeyen toplumların vergileri kayıtlara göre, toplamda 165.000 dinardır (Zaman, 1987: 204). Kısaca cizye vergisi, halkın refahına büyük katkı yapmıştır.

İslam devleti, her dönem Müslüman olmayan vatandaşlarından faydalanmış ve onların samimiyetleri neticesinde de önemli mevkilere getirildiği bilinir. Bu sebeple zimmet ehli ile ilgili pek çok hukuki düzenlemeler İslam hukukuna yansımıştır. Hatta söz konusu olan bu hükümlerin çoğu da Yahudilerle ilgilidir (Yazır, 1979: III, 1791-1797).

Fethedilmiş bölgelerin ahalisinin ödemiş olduğu cizye ve harac vergileri, İslam devletinin önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Toprak vergisi olarak Müslümanların kendi arazileri için ödediği vergi oranının onda bir (öşür) ile sınırlı iken, gayr-i Müslimlerin/zimmîlerin ödediği oranın beşte bir ile onda beş arasında değişmesi, İslam devletinin hazinesi için önemli bir gelir kaynağıdır. Fetihler, İslam ordusunun stratejik mıntıklarda karargâh olacak Basra, Kufe, Fustat ve Kayravan gibi yeni şehirleri kurmasıyla ivme kazanır. Mekke ve Medine'nin yanı sıra, hayatiyet yavaş yavaş Arap Yarımadasından yeni şehirlere kaymasıyla buraların kısa zamanda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik cazibe merkezlerine dönüştüğü görülür (Duri, 1991: 27-28).

Emeviler döneminde, bilhassa hicri ilk asrın son çeyreğine gelindiğinde İslam coğrafyasının sınırları Asya ortalarına, Kuzey Afrika'ya, Endülüs'e ve İstanbul önlerine kadar genişler. Bilhassa bu dönemde çiftçilerin önemli yoğunlukta şehirlere göç ettikleri görülür. Ömer bin Hattab zamanında başlayan "ikta" uygulamaları, Hz. Osman zamanında da ivme kazanır. Hz. Osman'ın emriyle Muaviye, Suriye'nin sahil şehirlerinde oturan bazı guruplara "ikta"lar verir. Ancak Muaviye, Suriye'nin şehir ve köylerinden uzak yerlerde yaşayan kabilelere ve bazı askerlere, (sahipsiz topraklardan istifade etmek üzere vererek) arazi bağışlama uygulamasını daha da genişletir. Kısa zamanda bazı yerlerde komutanlar vergi toplayıcısı haline gelir ve zamanla az da olsa problemler yaşanmaya başlar (Zaman, 1987:196-198 & Duri, 1991: 39).

İslam devletinde mükelleflerin devlete vermekle mükellef bulunduğu vergilerin halka yansması hep olumlu olmuştur. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür. Her şeyden önce vergilerin miktarına ve harcama alanlarına Kur'an'da yer verilmiştir (Bakara, 2/ 267; Tevbe, 9/ 60). Vergi mükellefi olan gerek Müslümanların ve gerekse Gayr-i Müslimlerin vergileri ürün devşirme zamanı üretilen hâsıladan ve sermayeden bir defaya mahsus olarak alınmaktadır. İslam'da temel vergiler ayet ve hadislerle dayanmaktadır. Bu da toplum üzerinde sosyo-ekonomik canlanmaya sebep olmaktadır.

Fetihlerle yeni elde edilen verimli topraklarla kabile toplumu olan Araplar tedrici olarak tarımı önemsemeye başlar ve zirai faaliyete yönelirler. Böylece sahipsiz kalmış topraklar ve boş araziler üretime yönlendirilerek vergi alanları artırılma yoluna gidilmiştir.

İslam toplumunun tüm fertleri elde edilen gelirden adil olarak pay almaktadır. Hatta Hz. Ebu Bekir döneminde ödeneklerden herkes eşit olarak pay alırken, Hz. Ömer döneminde bu uygulama belli kıstaslara göre yeniden düzenlenir ve ödenekler senelik 5000 dirhem ile 200 dirhem arasında değişen oranlarda ödemeye geçilir (Belâzurî, 2013: 511-527). Söz konusu ödeneklerin cihad ruhunun zinde tutulması konusunda halkı olumlu yönde etkilemiştir.

İslam'da fetihlerin, İslam toplumunun sosyo-ekonomik olduğu kadar sosyo-kültürel yönlerden değişmesini de sağlamıştır. Fethedilen coğrafyalardaki zengin şehir ve kasabalara yerleşen Müslüman halk büyük zenginliklere ve yeni imkânlarla kavuşmuştur. Bilhassa yeni kurulan Basra, Kufe, Fustat ve Kayravan gibi şehirler yeni cazibe merkezleri haline gelmiştir. İslam'ı yayma faaliyetleri ve fetihlerin genişlemesi konularında oldukça başarı elde edilmiş; bunun sonucunda da pek çok bir birinden farklı kültürlere sahip toplumlarla kaynaşma sağlanmıştır (Duri, 1991: 29).

Kısaca İslam toplumunda uygulanan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel politikalarla nimet külfet dengeli olarak paylaşılmış, adil bölüşüm sağlanmış, adaletli ve müreffeh bir hayata yönelinmiştir. Ayrıca İslam devletinde arazi vergi sistemine dâhil edilerek, beytülmale gelir akışı sağlanmış ve toprak sahipleriyle fakirler arasındaki barış ve huzura katkı yapılmıştır.

6. SONUÇ

İslam devleti Medine'de 622 yılında kurulmuş, 10 senelik ilk uygulama döneminde İslam vergi sistemi ortaya konularak tekâmül ettirilmeye ve tatbiki

çalışılmıştır. Temel özelliklerinden biri insana dünya ve ahrette mutlu olmanın yollarını göstermek olan İslam'ın bütün teklifleri ve getirdiği hükümler insan odaklıdır. İslam devletinin ilk devlet başkanı olan Hz. Muhammed, tüm uygulamalarında örnek olmuştur. Bilhassa yöneticilerin temel vasfının halka hizmet olduğu vurgulanmıştır. Kesinlikle siyaseten lider olup insan kitlelerini kendime vatandaş yapayım, halkın tahammül gücü üzerinde vergi politikaları uygulayayım olmamıştır. Bilakis halkın yükünü omuzlayarak hafifletmenin yollarını ve yöntemlerini göstererek tatbikata koymuştur. Manevi mutluluğu gösterdiği gibi bilhassa dini ve vicdani müeyyideler getirerek uyguladığı vergi politikalarıyla da günümüz hukuk sistemlerine nümune-i timsal olmuştur. Tüm vatandaşlarına şefkatle muamele edilmesini, vatandaşlığı kabul etmiş diğer dini cemaatleri gayr-i Müslim olarak niteleyerek onlara uygun hukuk sistemi getirmiş fakat onların hiçbir şekilde haklarının kullanılmasını da sınırlamamıştır. .

Her şeyde adalet prensibini ön planda tuttuğu gibi vergi politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında da adalet prensibine tam uyulmuştur. Mesela İslam devletinin ekonomik dinamiklerinde ve gelirler içerisinde büyük potansiyele sahip olan % 2.5 oranla zekat vergisi bilinen kadarıyla en düşük orana sahiptir. Ayrıca mali bir ibadet olan zekât vergisinin sarf yerlerinin bizzat Allah tarafında madde madde olarak gösterilmesi dikkate şayan bir husustur. Böylece vergi politikasında vaki olabilecek her türlü menfiliğin önüne set çekilmiştir. Şer'i vergiler içerisinde önemli bir yere sahip olan zekât uygulandığı dönemlerde fakirliğe çare olduğu gibi yine gerektiği gibi uygulanacak olursa her zaman fakirliği ortadan kaldıracaktır. İslam'ın 13 yıllık Mekke döneminde iman konuları üzerinde durulmuş, 10 yıllık Medine döneminde sosyo-ekonomik politikalar etkili olarak uygulanmaya başlamış, İnanç guruplarına göre şer'i ve örfi vergiler olarak İslam vergi sistemi bu dönemde oluşmuş, vergilerin mükellef gurupları, oranları, harcama yerleri netleşmiştir. Derhal uygulanmaya konularak, toplumun huzuruna katkı yapılmıştır.

Mali ibadet olarak farz kılındığı hicretin ikinci yılından itibaren zekâtın toplanması ve sarf edileceği yerlere sarf edilmesi devlet tarafından kamu hizmeti olarak yürütülmüş, ancak Hz. Osman'ın hilafetinden itibaren de mükelleflerin vicdanına bırakılmıştır. Uygulandığı dönemlerde oldukça önemli bir sosyal politika aracı olarak ekonomik dengeler sağlanmaya, toplumun huzuruna katkı yapmıştır.

Zekâtın harcama alanlarının ayette sayılmasıyla, aslında zekâtın gelmesindeki hikmete dikkat çekilmekte ve buna net bir uyarı da diyebiliriz.

İslam vergi politikası, bir çığır açmıştır. Zengin fakir arasındaki dengesizlik giderilmeye çalışılmış, elde edilen kazançta belli bir sınıra ulaşıncı o andan itibaren elde edilen kazançta birilerinin de hakkının olduğu ve bunun da hak sahiplerine verilmesi gerektiği emredilmektedir. Alın teri, helal kazanç zekâtla vergisiyle vergilendirilmiş kazanç anlam kazanıyor, diğer taraftan rüşvet, hile, vb. haksız kazançlar yeriliyor. Çalıştığı halde nafakasını sağlayamayanın imdadına koşuluyor, insan şerefli mevkiine yükseliyor. Hz. Muhammed ile ticaret dengeleniyor, tekel oluşumlarının önüne geçiliyor. Karaborsacılık sona eriyor. Zekât potansiyeli ortaya çıkıyor. Sömürülmeye müsaade edilmediği için toplum dengeye kavuşuyor ve bu uygulamayla eşitlik, adalet ortaya çıkıyor.

Bu uygulamalar Hz. Muhammed'den sonra devam etmiş ve kurulan İslam devletlerinde de uygulanmıştır. Özellikle İslam'da vergi politikasının bir kısmını oluşturan örfi vergilerde esneklik ön plana çıkıyor ve belli kurallara göre örfi vergi koyma gibi devlet yöneticisine kimi yetkiler veriliyor.

Bu bağlamda günümüz Müslümanlara yönelik olarak karşılaşılan problemlerin çözümünde, İslam'ın şura ve ictehad gibi oldukça önemli yöntemler geliştirildiği de bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülkerim Zeydan (1993), (çev. Ruhi Özcan), *Fıkıh Usulü*, M. Ü. İlahiyat F. Yayınları, İstanbul

Ahmet ibn Hanbel (1981), *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul

Akdoğan, Abdurrahman (2011), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara

Belâzurî, Ahmed b. Yahya (çev: Mustafa Fayda), (2013), *Fütûhül-Büldân /Ülkelerin Fetihleri*, Siyer Yayınları, İstanbul

Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi Cilt:8 Sayı:1 (65-96)

Geliş Tarihi:22 Nisan 2019
Kabul Tarihi: 12 Haziran 2019
Araştırma Makalesi

Bilmen, Ömer Nasuhi (1985), *Hukuk-u İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu I-IV*, Bilmen Basımevi, İstanbul

Buhari, Muhammed b. İsmail (1981), *Sahihi Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul

Çağatay, Neşet (1957), *İslam 'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara

Çolak, Ali (2008), “En Son Vefat Eden Sahâbî Olarak Bilinen Âmir b. Vâsıla el-Leysi”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008/1, c. 7, sayı: 13.

Demircioğlu, Halil (2002), *ROMA Tarihi, 1. Cilt Cumhuriyet*, TTK Yayınları, Ankara

Duri, Abdulaziz (çev: Sabri Orman), (1991), *İslam İktisat tarihine Giriş*, Endülüs Yayınları, İstanbul

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak es-Sicistani (1981), *Sünen-ü Ebi Davud*, Çağrı Yayınları, İstanbul

Ebu Yusuf (1970), (çev: Ali Özek), *Kitabü'l-Harac*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul

Erkal, Mehmet (1993) “Cizye”, DİA, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi İstanbul

Eskicioğlu, Osman (1996), *İslam Hukukunda Vergiler Yahya B. Âdem Ve Kitab-Ül Haracı*, Anadolu Matbaacılık, İzmir

Giray, Filiz (2015), *Maliye Tarihi*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa

Güran, Tevfik (2009), *İktisat Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul

İbnMace, Muhammed b. Yezidei-Kazvinl (1981), *Sünen-ü ibnMace*, Çağrı Yayınları, İstanbul

Karaman, Hayrettin (1984), *Anahatlarıyla İslam Hukuku Giriş ve Amme Hukuku I*, Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul

- Kazıcı, Ziya (1977), *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, Şamil Yayınları, İstanbul
- Kuyucuklu, Nazif (1985), *İktisadi Olaylar Tarih*, İ.Ü. Yayınları, İstanbul
- Mannan, M.A. (çev: Bahri Zengin) (1973), *İslam Ekonomisi*, Özdemir Basımevi, İstanbul
- Muhammed Ebu Zehra, (1981), (çev. Osman Keskiöğlü), *Ebu Hanife*, Can Kitabevi, Konya
- Nesai, Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasani (1981), *Sünenü'n-Nesai*, Çağrı Yayınları, İstanbul
- Oktar, S. Ateş (2001), *Vergi Hukuku*, Türkmen Kitabevi, İstanbul
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I*, MEB Yayınları, İstanbul
- Parlatır, İsmail (2006), *Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara
- Salih, Subhi (çev: İbrahim Sarmış) (1999), *İslam Kurumları*, Fecr Yayınları, Ankara
- Sarıçam, İbrahim (2004), *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesaj*, DİB Yayınları, Ankara
- Sıddıki, Selim A. (çev: Rasim Özdenören), (1980), *İslam Devletinde Mali Yapı*, Fatih Matbaası, İstanbul
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa (1981), *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yayınları, İstanbul
- Tuğ, Salih (1963), "İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı", Maliye Enstitüsü Konferansları, Yedinci Cilt, İstanbul: Sermet Matbaası, 1963 ss.179-195.
- Tuğ, Salih (1984), *İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul
- Turhan, Salih (1998), *Vergi Teorisi ve Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Uluatam-Methibay, Özhan -Yaşar, (2000), *Vergi Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara

Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi Cilt:8 Sayı:1 (65-96)

Geliş Tarihi:22 Nisan 2019
Kabul Tarihi: 12 Haziran 2019
Araştırma Makalesi

Ünlü, Nuri (1984), *Anahatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, İFAV Yayınları, İstanbul

Yavuz, Yunus Vehbi (1977), *İslam'da Zekât Müessesesi*, Çığır Yayınları, İstanbul.

Yeniçeri, Celal (1980), *İslam İktisadının Esasları*, Şamil Yayınları, İstanbul

Zaman, M. Hasan (çev: Sinan Ersoy) (1987), *İlk İslam Devletlerinde Ekonomik Strüktür*, Akabe Yayınları, İstanbul

Zebidi, ZeynüddinAhmed b. Ahmed, (1982), (çev. Ahmed Naim-Kamil Miras), *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, VII, VIII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara

FINANCIAL DEEPENING AND ECONOMIC GROWTH: A CASE OF TURKEY

Kemal ERKİŞİ*
Turgay CEYHAN†

Abstract

In this study, the relationship between economic growth (EG) and financial deepening in Turkey was explored by using the yearly data belongs to the series of GDP, gross fixed capital formation (PC), secondary education (HC) and portfolio investment (FD) for the period between 1994 – 2017. VECM employed to reveal the short-term and the long-term causality. The results of VECM did not indicate a long-term relationship. The short –term analysis revealed that there is (a) a bidirectional causality between economic growth and financial deepening, (b) a unidirectional causality from physical capital to economic growth (c) a bidirectional causality between financial deepening and physical capital (d) a unidirectional causality from human capital to financial deepening. There is not a causality (e) between human capital and economic growth (f) between human capital and physical capital in the short-term. The results of the analyses in this research support the Mutual Interaction Hypothesis that asserts a bidirectional relationship between financial deepening and economic growth, which is hypothesised by Lewis and Patric. In this context, financial deepening has an important place in terms of sustainable economic growth.

Keywords: *Economic Growth, Financial Development, Var Granger Causality Analysis, Johansen Cointegration Analysis.*

* Asst. Prof., PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of International Trade, Istanbul, Turkey, E-mail: kerkisi@gelisim.edu.tr
ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-7197-8768>

† Istanbul Gelisim University, Department of Economics and Finance, Avcılar, Istanbul, Turkey.
tceyhan@gelisim.edu.tr , ORCID: 0000-0001-5225-297X

FİNANSAL DERİNLEŞME VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'deki iktisadi büyüme ile finansal derinleşme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Veri seti, 1994 - 2017 yılları arasında gayri safi yurtiçi hasıla (EG), gayri safi sabit sermaye oluşumu (PC), orta öğretim mezunu sayısı (HC), ve portföy yatırımlarını (FD) kapsamaktadır. Seriler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerin ortaya konmasında VECM kullanılmıştır. Buna göre seriler arasında uzun dönemli ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kısa dönem sonuçlarına göre; (a) iktisadi büyüme ile finansal derinleşme arasında çift yönlü, (b) fiziki sermayeden finansal derinleşmeye doğru tek yönlü, (c) fiziki sermaye ile finansal derinleşme arasında iki yönlü, (d) beşeri sermayeden finansal derinleşmeye doğru tek yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak, (e) beşeri sermaye ile fiziki sermaye arasında ve (f) beşeri sermaye ile iktisadi büyüme arasında kısa dönemli bir nedensellik ilişkisi olmadığı görülmüştür. Bu çalışmadaki analizlerin sonuçları, Lewis ve Patric tarafından öne sürülen finansal derinleşme ile iktisadi büyüme arasında iki yönlü ilişki olduğunu oraya koyan “Karşılıklı Etkileşim Hipotezini” desteklemektedir. Bu bağlamda, finansal derinleşmenin sürdürülebilir iktisadi büyüme açısından önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: İktisadi Büyüme, Finansal Gelişme, VAR Granger Nedensellik Analizi, Johansen Eşbütünleşme Analizi

1. Introduction

In general, financial deepening encompasses all of the fiscal policies and arrangements made to stimulate domestic and foreign savings in the financial field. The increase in the efficiency of the financial intermediation sector is the main factor determining financial deepening. The financial intermediary acts as a bridge between the fund suppliers and the demanders and ensures the flow of these funds between the parties (Oktayer, 2007: 6-7).

Financial deepening (FD) creates a number of economic effects. Many researchers question whether FD has an impact on real GDP or how the interaction between these two variables is relevant. The link between FD and real GDP growth is presented in four different approaches in the theoretical and empirical literature.

The first two of these approaches are the “demand-following” and “supply-leading hypothesis” developed by Patrick (1966). “Demand-following hypothesis” suggests that demand for financial services depends on the increase in real output in the economy. Increasing the real national income level in the economy enables the financial system to operate by increasing the demand for financial intermediaries and services in order to meet the capital needed by investors and savings holders. Therefore, the “demand following hypothesis” argues that the growth in the demand for financial system deepening and sustainability will only be achieved through economic growth (EG), meaning that EG is a cause of FD. “Supply-leading hypothesis” arguing that FD is a driving force for EG; states that the financial system is extremely important for EG to convert savings into expenditure and inject them into the economy in countries with developed, reliable and stable financial markets. “Supply-leading Approach” emphasizes that the development of financial institutions, especially modern sectors, which are the driving force of growth, will increase the demand for financial services. These intermediary activities carried out in the financial system and the funds collected in return for deposits and other financial liabilities are transferred to the modern sectors from the traditional sectors in the form of loans and contributed to growth.

The “No Impact” opinion suggests that there is no relation between EG and FD. Lucas (1988) ve Stern (1989)’s studies support the view that there is no correlation between FD and EG. Finally, The “Mutual Interaction” viewpoints out that there is a mutual interaction between FD and EG (Patrick, 1966: 175-176; Manga et al., 2016: 814-815). Lewis (1955) argues that financial markets have developed as a result of EG, and then financial markets undertake a function to stimulate real EG.

Markets and institutions that perform financial services lead to lower costs and increase efficiency in the financial sector. FD contributes to EG by encouraging savings and ensuring savings are directed to productive areas through efficient resource allocation. In addition, FD positively affects the long-term economic performance of developing countries as a result of human capital and developments in new production technologies (Yapraklı, 2007: 69-70).

The increase in the number of financial instruments and institutions contributes to the expansion of financial markets and financial depth. FD contributes to employment and growth by increasing the savings volume, capital accumulation and investment opportunities by leading to the development of money and capital markets. The diversity of financial innovations and the quality and functionality of financial services ensure that the funds created in the market are effectively transferred to the real sector. Investors' ability to create liquidity and directing their savings to efficient investment areas can be stated to strengthen the country's economy by reducing market risks. Accurate and systematic management of FD in countries where financial development takes place is important in maximizing national welfare.

2. Theoretical Framework

FD and EG can mutually affect one another. This interaction emerges as follows: Growth encourages FD by increasing demand for financial services; financial development encourages EG with its intermediary role in the provision of resources needed by the real sector.

While traditional growth theories, focusing on innovations in the real sector, suggest that the main factor determining the long-term growth rate is external technological change; contemporary growth theories emphasize the functions of financial intermediaries. Contemporary approaches suggest that financial markets and institutions that have emerged internally in order to reduce failures caused by information and transaction costs in the economy mobilize savings, divide the risk, ensure investments get funded and making efficient investment decisions by evaluating potential entrepreneurs, thus contributing to EG (Bozoklu and Yılcı, 2013: 163; Türedi and Berber, 2010: 302).

Solow's "Neoclassical Growth Model" suggests that sustainable growth in GDP per capita is technically the result of an exogenous-induced change. The Endogenous Growth Model, pioneered by Paul Romer and Robert Lucas, states that endogenous variables are the main determinant of the increase in output. According

to this theory, endogenous factors such as knowledge and human capital continuously increase per capita income (Özcan and Arı, 2011: 123).

Greenwood and Jovanovic (1990), Levine (1991) and Saint-Paul (1992), in the light of similar theoretical models they have established; suggest that the effective functioning of the financial markets positively affects the EG by increasing the quality of the investments. Greenwood and Jovanovic (1990) state that EG will stimulate investment and that increased investment will accelerate growth. Financial intermediaries undertake an important function in this process. They ensure the most profitable use of funds and allow investors to achieve higher and reliable returns by providing the investors with the information they have collected and analysed. The increase in the return on capital investments increases the level of national income and EG (Bozoklu and Yıllancı, 2013: 169).

Pagano (1993), arguing that FD would stimulate growth through productivity; states that the development in financial institutions increases the efficiency of investments by channelling the capital to projects with the highest marginal efficiency and thus contributes to growth. Lucas (1988) found that the impact of financial institutions on EG was very limited; it states that FD basically boosts EG through capital accumulation, total factor productivity growth and human capital accumulation channels. Roubini and Sala-i Martin (1992) say that the financial sector's repressive policies will slow down the growth rate by reducing the savings volume and reducing the efficiency of capital.

Levine (1991) states that the capital markets ensure good management of liquidity and productivity risk and protect individuals against company-specific productivity shocks and enables them to invest in sufficient amount of various companies. This positively affects the EG by increasing the human capital and technology used in the production process. Saint-Paul (1992) explains the impact of FD on EG with emphasis on the complementarity between financial markets and technology. Accordingly, when inefficient but flexible technologies in undeveloped financial markets are received, producers will not face high risk and thus there will be no pressure to develop financial markets. On the other hand, having a more risky and specialized technology in developed financial markets has a positive effect on productivity. In this context, it can be said that financial markets contribute to EG by increasing marginal productivity of labour and economies with developed financial markets reach higher growth rates than countries with undeveloped financial markets (Bozoklu and Yıllancı, 2013: 169-171).

According to La Porta et al. (1997), FD and its impact on EG depend on the institutional and legal structure of the countries. $Y = f(K, H)$ is a single-sector Cobb-Douglas production function where K and H are considered as production factors and the conditions of constant returns to scale are valid. In this model; K refers to physical capital and H is human (social) capital, and the relation between human (social) capital and growth is explained (Barro and Martin, 2004: 211). Barro (1991) type growth model states that basically there is a direct relationship between the share of government expenditures in national income and GDP per capita. Research and development activities will be able to increase EG provided that state-controlled activities such as technology transfer and innovation are subject to low private returns. Private sector investments increase the capital stock and output level. The legal institutional structure of the financial system is naturally affected by these variables, each of which represents an input to the production function. That is, government expenditures including such investments as social service, education, health, infrastructure services, etc. increase the growth potential of the economy. In this context, within the framework of the Barro-type growth model, we can say that the financial sector under state supervision promotes EG through the channels mentioned above (Sağlam and Sönmez, 2017: 122).

In fact, rapid growth in an economy is a result of the increased investments, the acceleration of FD and the increase in saving rates. FD also plays a significant role in EG by increasing the efficiency of investments. In countries with rapid growth rate, financial systems are adequately deep and the efficiency of investments is quite high (Bozoklu and Yılancı, 2013: 163). Joseph Schumpeter (1912) emphasizes the importance of a developing financial system and institutions in EG. It also states that a well-functioning banking system will support entrepreneurs who produce innovative products and technologies and thus accelerate EG with high value-added investments (Levine, 1997: 688). According to Schumpeter (2012), technological innovations are the engine of EG. These innovations are carried out by making technology-oriented investments and researches. Therefore, the elements that encourage technological innovation also accelerate EG (King and Levine, 1993a: 717). King and Levine (1993b) explain the relationship between FD and EG within the framework of endogenous growth model by focusing on the impact of FD on productivity rather than the formation of physical capital and the intermediation effect of financial markets between savings and investments. In the model developed by the authors, technological innovation is determined endogenously and the critical role of the financial sector is emphasized. This approach, which is in line with Schumpeter, concludes that the impact of FD on EG

is positive. In other words, the mechanism implies that there is a unidirectional causality from FD to EG (Çeştepe and Yıldırım, 2016: 14).

To summarize, FD affects real GDP through many different channels. At this point, financial institutions and markets play a big role. Financial intermediaries contribute to the growth by effectively transferring funds in the market between fund suppliers and demanders, and by increasing productivity in investments. It must not be ignored the importance of government expenditures, capital accumulation and the labour force with high marginal returns in EG. FD also helps to reduce inequality in income distribution within the country by stimulating savings and by ensuring efficiency in resource allocation, thus leading to EG.

3. Literature Review

When the results obtained in the studies conducted to explain the causality relationship between FD and EG, it is seen that there is no common opinion. It can be argued that the reason for this is that the difference between the methods and data set used and the periods considered in each study is effective. The results of various empirical studies on this subject reveal the existence of bidirectional relations between FD and EG. But however, in some studies, there is evidence that the relationship between FD and EG is weak or there is no association between these variables. As can be seen from different studies, although there is no consensus on the direction of causality between the FD and EG, it has been concluded that mostly FD has a positive effect on EG.

King and Levine (1993a) use a sample of 80 countries for the period of 1960-1989. They propose that positive developments in the financial system will create alternative channels to reduce the risk by encouraging capital utilization coefficients and innovative activities, thus positively affecting EG.

Levine and Zervos (1998), using time series in 47 countries involving the period of 1976-1993, find that the developments in the banking sector and stock market increase long-term growth through capital accumulation and efficiency.

Kar and Pentecost (2000) investigate this relation for Turkey by Johansen Cointegration and Vector Error Correction Model. Authors use six different indicators for FD and state that the relationship between the series change according to the preferred variable for financial development. They find that there is a causal relation from FD to EG when M2Y/GNP series is used as an FD indicator, and from EG to FD for the series of bank deposits/GNP, private sector loans/GNP and domestic credit ratio/Total Local Loans, total local loans/GNP.

Calderón and Liu (2003), using panel data analysis for 109 developed and developing countries for the period 1960 to 1994, find the evidence that the causality between the variables varies between countries, but generally, the direction of causality is from FD to EG.

Shan (2005) has used the Variance Decomposition and Impulse-Response Analysis for China and 10 OECD countries, and reports that the causality relationship between FD and EG is bidirectional in the economy of Denmark, the United States, the UK, Australia and Japan; unidirectional from EG to FD in South Korea, Italy, Canada and China; and unidirectional from FD to EG in Finland and Portugal.

Yılmaz and Kaya (2006) apply Johansen Cointegration and Granger Causality Tests for Turkey within the period of 1986-2004. Their research results show that there is the existence of unidirectional causality from EG to FD in the short run, but no relation between variables in the long run.

Abu-Bader and Abu-Qarn (2006) probe the association in 6 countries of Middle East and North Africa (Israel, Morocco, Algeria, Egypt, Tunisia, Syria) using Vector Error Correction Model, Johansen Cointegration and Granger Causality Test and put forward that in Israel, the direction of causality between two variables is from EG to FD (demand-following hypothesis) and that in other countries outside Israel, from FD to EG (supply-leading hypothesis).

Artan (2007) uses Panel Data Analysis to make a study of 79 Low, Middle and High-Income countries over the period 1980-2002. He asserts that FD affects EG positively in middle and high-income countries, but negatively in low-income countries. The results of the study show that a 10% increase in the level of FD reduces the GDP by approximately 0.5% in low-income countries, but increase the GDP 0.6% and 0.5% in middle and high-income countries respectively.

Oktayer (2007), by using Stock Exchange Capitalization Rate/GNP, M2Y/GNP, Government Debt Securities/Nominal GDP, Domestic Credit to Private Sector/Domestic Total Credit Volume and real GDP per capita with prices of 1987 in her study for Turkey, has not found any long-term relationship between FD and real GDP per capita.

Coşkun et al. (2009) examine the relation between FD and EG for Turkey within the frame of Johansen Cointegration and Granger Causality Analysis. Their empirical results deduce the existence of a unidirectional relationship between

variables in the long run, but positive unidirectional relationship from EG to the banking sector in the short run.

Türedi and Berber (2010), in their study for Turkey, submit that there is a unidirectional causality between two variables. It is concluded in the study that the direction of the link is from FD to EG.

Güneş (2013) applies the Bound Test Approach to examine the FD-EG nexus for Turkey. She cannot find any evidence that FD causes EG. On the other hand, in the same period in Turkey, it is suggested that EG increases the share of financial market employees in the total labour force, but doesn't affect the ratio of the money supply to gross national product (M2Y/GNP). Moreover, the increase in financial employment and money supply (M2Y) is not the cause of EG.

Dudian and Popa (2013) investigate the case of 8 Central and Eastern European countries (excepting Slovenia and Slovakia) by panel data analysis and find that poor credits and spread of interest rates have a negative impact on EG. On the other hand, in contrast to the increase in private domestic credit share, an increase in the private sector credit growth rate and money supply (M2) have a positive effect on GDP.

Petkovski and Kjosevski (2014) study the effect of FD on EG in a sample of 16 Central and South-eastern European countries with GMM method and indicate that the difference between private sector credits and interest rates affects EG negatively, but the impact of near money on EG is positive.

Obradović and Grbić (2015), putting to use the Toda-Yamamoto Causality Test for Serbia, state that there is a unidirectional causality from the share of private entrepreneurs and household credits in GDP to EG. In addition, the authors state that there is a bidirectional causality between the share of the non-financial private sector in total domestic credits and EG.

Samargandia et al. (2015), for a panel of 52 middle-income countries, find no statistically significant relationship between FD and EG in the short run, but in the long run, they observe an inverted-U relationship between two variables.

Ak et al. (2016) review the connection between FD and EG in Turkey for the period 1989-2011. They show that in the post-1989 period, there is a unidirectional causality relationship that mainly proceeds from EG to FD. In other words, a demand-following causality between FD and EG exists.

Çeştepe and Yıldırım (2016) apply Toda-Yamamoto and Granger Causality Test to Turkey and provide evidence of a bidirectional causality between FD and EG both in the short and long run.

Luintel et al. (2016) use Bayesian Method to examine 69 countries from 1989 to 2011. They find a strong relationship between FD and EG in high-income countries.

Ono (2017) uses VAR Toda-Yamamoto Causality Test to view Russia for 1999-2016 time period and determines that there is a causal link between two variables, from GDP to the money supply and banking sector.

Sönmez and Sağlam (2018) investigate the relationship in 10 European Transition Economies over the period 2001-2014. It is observed the existence of a unidirectional causality from FD to EG in the period they consider for selected countries.

Altiner and Bozkurt (2018) examine the N11 (Next Eleven) countries' FD and EG causal relation from 1980 to 2016. They suggest that there is a unidirectional causality relationship between finance and growth. In the study, the direction of causality is determined from EG to FD. In other words, their empirical evidence provides support for the demand-following relation between variables.

Ouyang and Li (2018) employ GMM Panel VAR Method on the correlation between FD and EG for 30 Chinese provinces covering the period of 1996-2015. The results of their study reveal that FD has a negative impact on EG.

Asteriou and Spanos (2018) analyzed the effects of FD on EG for a sample of 26 EU countries with panel data. Authors suggest that while before the crisis FD encourages growth, after the crisis, it adversely affects economic activity.

4. Econometric Analysis

4.1. Variables, Data Set, Model and Methodology

The dataset covers 24 observations between 1994-2017 that belong to the series of economic growth (EG), gross fixed capital formation (PC), secondary education (HC) and portfolio investment (FD)

The functional form of the model, which is defined economic growth (EG) as a predicated variable, and physical capital, human capital and financial deepening as predictor variables, can be described as in Eq.(1)

Economic Growth = f (Physical Capital, Human Capital, Financial Deepening) (1)

$$EG = f(PC, HC, FD)$$

EG : Economic growth (GDP constant 2010 US\$)
PC : Gross fixed capital formation (current US\$)
HC : Secondary education, general pupils
FD : Portfolio investment, bonds (PPG + PNG) (NFL, current US\$)

To employ into the empirical analysis, the functional model seen in Eq. (1) is expressed statistically as in Eq. (2).

$$EG_t = a + \beta_1 PC_t + \beta_2 HC_t + \beta_3 FD_t + u_t \quad (2)$$

β_1, β_2 and β_3 are the coefficients of the regression that reflect the change in EG corresponding with per unit change in PC, HC and FD respectively. t represents a time trend. “ a ” symbolized the constant, while u_t represents “the error term that explain the deviations from the trend in each year.”

So as to convert the “static model” in Eq. (2) to “dynamic model”, the lagged values of the series are taken and can be described in VAR System as in Eq.(3), Eq.(4), Eq.(5) and Eq.(6) below.

$$dEG_t = a_{11} + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} dEG_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{2i} dPC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{3i} dHC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{4i} dFD_{t-i} + u_{1t} \quad (3)$$

$$dPC_t = a_{21} + \sum_{i=1}^n \beta_{5i} dPC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{6i} dEG_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{7i} dHC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{8i} dFD_{t-i} + u_{2t} \quad (4)$$

$$dHC_t = a_{31} + \sum_{i=1}^n \beta_{9i} dHC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{10i} dPC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{11i} dEG_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{12i} dFD_{t-i} + u_{3t} \quad (5)$$

$$dFD_t = a_{41} + \sum_{i=1}^n \beta_{13i} dFD_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{14i} dPC_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{15i} dHC_{t-i} + \quad (6)$$

$$\sum_{i=1}^n \beta_{16i} dEG_{t-i} + u_{4t}$$

Where d represents “the first difference”, u_1, u_2, u_3 and u_4 show the “error terms” and “n is the number of lag-lengths”.

Under the next subjects, primarily the stationary of the series will be tested and the proper lag-lengths will be defined. Cointegration analysis and VECM analysis will be performed to reveal the long-term and short-term causalities.

4.2. Findings

4.2.2. Stationary of the Series

The degree of the integration of the series is a critical issue for causality analysis. Therefore, stationary of the series was examined with “Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test (ADF-Test)” and the outcomes were reported in Table 1.

Table 1. ADF Test Outcomes

	I(0)				I(1)			
	Intercept		Trend & Intercept		Intercept		Trend & Intercept	
	t-Stat.	Prob. ⁽¹⁾	t-Stat	Prob. ⁽¹⁾	t-Stat	Prob. ⁽¹⁾	t-Stat	Prob. ⁽¹⁾
EG	2.2461 0	0.9999	- 0.3497 6	0.9834	- 3.19801* *	0.0338	- 4.06111* *	0.0217
PC	- 0.5763 6	0.8577	- 2.1689 2	0.4833	- 4.55670* *	0.0017	- 4.44004* *	0.0100
HC	- 0.4670 1	0.8809	- 2.3672 9	0.3851	- 5.05798* *	0.0006	- 4.94729* *	0.0035
FD	- 2.4234 0	0.1466	- 3.4679 1	0.0670	- 4.33651* *	0.0041	- 7.57475* *	0.0001

“Note: * and ** show that coefficients are statistically significant at the 1% and 5% level of significance”.

“(1) MacKinnon (1996) one-sided p-values”

Table 1 includes the probability values and ADF t-statistics of the series at the level and at the first difference. All the series are non-stationary at the level because of the probability values of trend and trend & intercept are higher than 0.05. However, the outcomes of the first differences of the series show that all the series are stationary at the first difference so are I(1). Therefore, the VAR system will be established by taking the first differences of the series.

Defining the proper lag-length is also critical to producing the correct result. For this purpose, “VAR Lag Order Selection Criteria Test was used and the results are as in Table 2.

Table 2: VAR Lag Order Selection Criteria

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1506.131	NA	6.97e+61	150.9131	151.0625	150.9423
1	-1442.455	101.8824*	2.99e+59*	145.4455*	146.0429*	145.5621*
2	-1435.447	9.110669	3.94e+59	145.6447	146.6902	145.8488
3	-1427.419	8.027492	5.32e+59	145.7419	147.2355	146.0335
4	-1420.805	4.630040	1.07e+60	145.9805	147.9222	146.3595

Note: “* indicates lag order selected by the criterion LR: sequentially modified LR test statistic (each test at 5% level); FPE: Final prediction error; AIC: Akaike information criterion; SC: Schwarz information criterion; HQ: Hannan-Quinn information criterion.”

In Table 2, the endogenous variables are EG, PC, HC, FG and the appropriate lag-length was specified as 1 by LR, FPE, AIC, SC and HQ method.

The integration level of the series I (1) suggests that there may be a cointegration between the series and therefore a long-term relationship. Therefore, the existence of a long-term relationship between the series will be examined by cointegration analysis.

4.2.3. Cointegration Analysis

The cointegration between the series will be investigated with the help of “Johansen Cointegration”. “No cointegration the null hypothesis” is tested in return for the alternative hypothesis that represents “a cointegration relationship between variables” was tested. So as to specify the existence and the number of vectors of cointegration, the outcomes of the required “trace statistics” and “maximum Eigen statistics” values are displayed in Table 3.

Table 3. Johansen Co-integration Analysis

Series: EG PC HC FD/		Trace Test		
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.791770	56.55451	47.85613	0.0062
At most 1	0.424160	22.03404	29.79707	0.2966
At most 2	0.362115	9.891669	15.49471	0.2892
At most 3	2.45E-05	0.000539	3.841466	0.9834

“Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level”

Maximum Eigenvalue Test

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.791770	34.52047	27.58434	0.0055
At most 1	0.424160	12.14237	21.13162	0.5337
At most 2	0.362115	9.891130	14.26460	0.2192
At most 3	2.45E-05	0.000539	3.841466	0.9834

“Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level. * denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level. **MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values”

In Table 3, trace statistics and max-Eigen Statistics’ values are greater than their critical value at the 0.05 level for None. As a result, the “trace unrestricted cointegration rank test indicates 1 cointegrating equation at the 0.05 level”. Similarly, “max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating equation at the 0.05 level”.

Based on both results of “trace” and “Maximum Eigenvalue”, there is “a cointegrated vector between the variables” and therefore there is a long-term relationship between PC, HC, FD and EG.

Because of Johansen Cointegration analysis predicted a long-term analysis, VECM analysis was performed to conform it and produce more detail regarding the short and the long-term causality.

Model-I, which is seen in Eq.7, shows the relationship between EG, which is

the predicated variable, and HC, PC and FD, which are the predictors.

$$D(EG) = C(1)*(EG(-1) - 2.88126497451*PC(-1) - 63939.5742426*HC(-1) + 95.136915388*FD(-1) - 317172961189) + C(2)*D(EG(-1)) + C(3)*D(PC(-1)) + C(4)*D(HC(-1)) + C(5)*D(FD(-1)) + C(6) \quad (7)$$

The outcomes of the VECM of Model-I are presented in Table 4.

Table 4. VECM Outcomes (Model-I)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-0.036647	0.037093	-0.987978	0.3379
C(2)	0.998257**	0.398420	2.505539	0.0234
C(3)	-1.087262**	0.459253	-2.367456	0.0309
C(4)	8251.338	13453.85	0.613307	0.5483
C(5)	6.056894**	2.578547	2.348957	0.0320
C(6)	1.05E+10	1.27E+10	0.823542	0.4223

As it is seen in Table 4, the value of C (1) the error correction term is negative; however, the p-value is higher than 0.05 and statistically insignificant. Therefore, there is no long-term causality from PC, HC, FD to EG. The coefficients from C(2) to C(5) show the short-term relationships. To investigate the causality in the short-term, Wald Test was employed and the outcomes presented in Table 5.

Table 5. Wald Test Outcomes (Model-I)

H ₀ : C(4)=0				H ₀ : C(5)=0			
Statistics	Value	df	Prob.	Statistics	Value	df	Prob.
t-stat.	0.613307	16	0.5483	t-stat.	2.348957	16	0.0320**
F-stat.	0.376145	(1, 16)	0.5483	F-stat.	5.517597	(1, 16)	0.0320**
Chi-sqr.	0.376145	1	0.5397	Chi-sqr.	5.517597	1	0.0188**

H ₀ : C(3)=0				Results:	
Statistics	Value	df	Prob.	H ₀ : C(3)=0	PC⇒EG
t-stat.	-2.367456	16	0.0309*	H ₀ : C(4)=0	HC⇒EG
F-stat.	5.604849	(1, 16)	0.0309*	H ₀ : C(5)=0	FD⇒EG
Chi-sqr.	5.604849	1	0.0179*		

$H_0: C(3)=0$ means that there is no short-term causality form PC to EG. The prob. value of χ^2 is 0.0179 and lower than 0.05 the significance level. Therefore, “ $H_0: C(3)=0$ is rejected” and there is a causality from PC to EG.

$H_0: C(4)=0$ means that there is no short-term causality form HC to EG. The prob. value of χ^2 is 0.5397 and higher than 0.05. Therefore, “ $H_0: C(4)=0$ is confirmed” that there is no causality from HC to EG.

$H_0: C(5)=0$ means that there is no short-term causality form FD to EG. The prob. value of χ^2 is 0.0188 and lower than 0.05. Therefore, “ $H_0: C(5)=0$ ” is rejected that there is a causality from FD to EG.

To examine whether Model-I has any statistical error, the diagnostic tests consist of serial correlation, heteroscedasticity, and histogram normality was employed and the outcomes are summarized in Table 6.

Table 6. Diagnostic Tests Outcomes (Model-I)

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

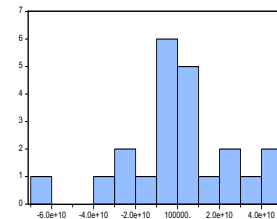
F-statistic	1.560513	Prob. F(1,15)	0.2307
Obs*R-squared	2.073081	Prob. Chi-Square(1)	0.1499

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	0.582387	Prob. F(8,13)	0.7757
Obs*R-squared	5.804380	Prob. Chi-Square(8)	0.6691
Scaled explained SS	4.438694	Prob. Chi-Square(8)	0.8155

Histogram Normality

Jarque-Bera	1.609681	Probability	0.447159
-------------	----------	-------------	----------

"Breusch-Pagan-Godfrey Test" was employed to test the heteroscedasticity. This test has a reverse hypothesis. If the F and χ^2 probability values are greater than

0.05, there is a multivariate variance that means there is not heteroscedasticity, but homoscedasticity, which refers to constant variance belongs to error terms. Table 6 shows the prob. values of F and χ^2 are greater than 0.05, so there is no heteroscedasticity.

Likewise, a reverse hypothesis is used in the Jarque-Bera test. In other words, if the probability result is greater than 0.05, hence residuals are normally distributed. The outcomes of “Histogram Normality shows that the “prob. value of Jarque-Bera” is approximately 0,45 and is higher than 0.05. This result illustrates that “there is not a multicollinearity in the model”.

Similarly, the probability values of F and χ^2 of “Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test” are higher than 0.05 the significance level and consequently, there is no serial correlation.

As a result of diagnostic tests, it is concluded that Model-I is statistically significant.

Model II which is seen in Eq.8 shows the relationship between PC which is the predicated variable and HC, EG and FD which are the predictor variables.

$$D(PC) = C(1)*(PC(-1) - 0.347069779713*EG(-1) + 22191.4939473*HC(-1) - 33.0191482663*FD(-1) + 110081149771) + C(2)*D(PC(-1)) + C(3)*D(EG(-1)) + C(4)*D(HC(-1)) + C(5)*D(FD(-1)) + C(6) \quad (8)$$

Table 7: VECM Test Outcomes (Model-II)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.158131	0.081837	1.932269	0.0712
C(2)	-0.589641	0.351664	-1.676717	0.1130
C(3)	0.517167	0.305082	1.695173	0.1094
C(4)	6017.172	10302.02	0.584077	0.5673
C(5)	6.180711	1.974471	3.130312	0.0065
C(6)	-3.77E+09	9.74E+09	-0.387287	0.7036

Table 7 shows that the value of C (1) the ec term is positive and the p-value is higher than 0.05 and so statistically insignificant. Thus, there is no long-term causality from EG, HC, FD to PC. The coefficients from C(2) to C(5) show the short-term relationships. To investigate the causality in the short-term, Wald Test

was employed and the outcomes presented in Table 8.

Table 8. Wald Test Outcomes (Model-II)

H ₀ : C(3)=0				H ₀ : C(4)=0			
Statistics	Value	df	Prob.	Statistics	Value	df	Prob.
t-stat.	1.695173	16	0.1094	t-stat.	0.584077	16	0.5673
F-stat.	2.873612	(1, 16)	0.1094	F-stat.	0.341146	(1, 16)	0.5673
Chi-sqr.	2.873612	1	0.0900	Chi-sqr.	0.341146	1	0.5592

H ₀ : C(5)=0				Results	
Statistics	Value	df	Prob.	H ₀ : C(3)=0	EG⇒PC Confirmed
t-stat.	3.130312*	16	0.0065	H ₀ : C(4)=0	HC⇒PC Confirmed
F-stat.	9.798855*(1, 16)		0.0065	H ₀ : C(5)=0	FD⇒PC Rejected
Chi-sqr.	9.798855* 1		0.0017		

H₀: C(3)=0 means that there is no short-term causality form EG to PC. The prob. value of χ^2 is 0.090 and higher than 0.05 the significance level. Therefore, “H₀: C(3)=0 is confirmed” and there is no causality from EG to PC.

H₀: C(4)=0 means that there is no short-term causality form HC to PC. The prob. value of χ^2 is 0.5592 and higher than 0.05. Therefore, “H₀: C(4)=0 is confirmed” that there is no causality from HC to PC.

H₀: C(5)=0 means that there is no short-term causality form FD to PC. The prob. value of χ^2 is 0.0017 and lower than 0.05. Therefore, “H₀: C(5)=0” is rejected that there is a causality from FD to PC.

To examine whether Model-II has any statistical error, the diagnostic tests consist of serial correlation, heteroscedasticity, and histogram normality was conducted and the outcomes are summarized in Table 9.

Table 9. Diagnostic Tests Outcomes (Model-II)

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

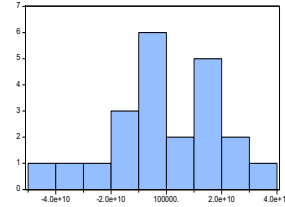
F-statistic	1.503053	Prob. F(1,15)	0.2391
Obs*R-squared	2.003700	Prob. Chi-Square(1)	0.1569

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	1.861763	Prob. F(8,13)	0.1534
Obs*R-squared	11.74694	Prob. Chi-Square(8)	0.1629
Scaled explained SS	5.620974	Prob. Chi-Square(8)	0.6896

Histogram Normality

Jarque-Bera	0.769391
Probability	0.680658

The prob. values of the F statistic and χ^2 are higher than 0.05 and therefore “Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test” revealed that there is no serial correlation. The outcomes show that the prob. values of F statistic and χ^2 of “Breusch-Pagan-Godfrey Heteroscedasticity test” are higher than 0.05, so there is no heteroscedasticity. The outcomes of “Histogram Normality show that the probability value of “Jarque-Bera” is approximately 0.68 and is higher than 0.05 and therefore, there is no a multicollinearity in the model. As a result, it is concluded that Model-II is statistically significant.

Model III which is seen in Eq.9 shows the relationship between HC which is the predicated variable and PC, EG and FD which are the predictors.

$$D(HC) = C(1)*(HC(-1) - 1.56397663238e-05*EG(-1) + 4.50623109185e-05*PC(-1) - 0.00148791912544*FD(-1) + 4960510.99723) + C(2)*D(HC(-1)) + C(3)*D(EG(-1)) + C(4)*D(PC(-1)) + C(5)*D(FD(-1)) + C(6) \quad (9)$$

Table 10. VECM Test Outcomes (Model-III)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-0.049375	0.040169	-1.229176	0.2368
C(2)	-0.238389	0.227866	-1.046183	0.3110
C(3)	-1.66E-06	7.78E-06	-0.213128	0.8339
C(4)	-2.97E-06	6.75E-06	-0.439894	0.6659
C(5)	3.64E-05	4.37E-05	0.833122	0.4170
C(6)	382150.5	215531.5	1.773061	0.0953

As it is seen in Table 10, even though the value of C (1), which is the ec term, is negative, the p-value of C(1) is higher than 0.05 and statistically insignificant. Therefore, there is no long-term causality from EG, PC, FD to HC. The coefficients from C(2) to C(5) show the short-term relationships. To investigate the causality in the short-term, Wald Test was employed and the outcomes presented in Table 11.

Table 11. Wald Test Outcomes (Model-III)

H ₀ : C(3)=0				H ₀ : C(4)=0			
Statistics	Value	df	Prob.	Statistics	Value	df	Prob.
t-stat.	-0.439894	16	0.6659	t-stat.	-0.213128	16	0.8339
F-stat.	0.193506	(1, 16)	0.6659	F-stat.	0.045423	(1, 16)	0.8339
Chi-sqr.	0.193506	1	0.6600	Chi-sqr.	0.045423	1	0.8312

H ₀ : C(5)=0				Results		
Statistics	Value	df	Prob.	H ₀ : C(3)=0	EG⇒HC	Confirmed
t-stat.	0.833122	16	0.4170	H ₀ : C(4)=0	PC⇒HC	Confirmed
F-stat.	0.694092	(1, 16)	0.4170	H ₀ : C(5)=0	FD⇒HC	Confirmed
Chi-sqr.	0.694092	1	0.4048			

H₀: C(3)=0 means that there is no short-term causality form EG to HC. The prob. value of χ^2 is 0.66 and higher than 0.05 the significance level. Therefore, “H₀: C(3)=0 is confirmed” and there is no causality from EG to HC.

H₀: C(4)=0 means that there is no short-term causality form PC to HC. The prob. value of χ^2 is 0.8312 and higher than 0.05. Therefore, “H₀: C(4)=0 is confirmed” that there is no causality from PC to HC.

H₀: C(5)=0 means that there is no short-term causality form FD to HC. The prob. value of χ^2 is 0.4048 and lower than 0.05. Therefore, “H₀: C(5)=0” is confirmed that there is no causality from FD to HC.

Table 12. Diagnostic Tests Outcomes (Model-III)

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

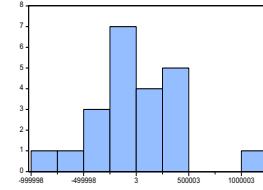
F-statistic	3.659735	Prob. F(8,13)	0.0188
Obs*R-squared	15.23523	Prob. Chi-Square(8)	0.0547
Scaled explained SS	15.65935	Prob. Chi-Square(8)	0.0475

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.507892	Prob. F(1,15)	0.2384
Obs*R-squared	2.009562	Prob. Chi-Square(1)	0.1563

Histogram Normality

Jarque-Bera	4.468776	Probability	0.107058
-------------	----------	-------------	----------

The prob. values of χ^2 are higher than 0.05 and therefore “Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test” implied that there is no serial correlation. “Breusch-Pagan-Godfrey Heteroscedasticity test” indicates that here is no heteroscedasticity due to the prob. value of χ^2 belong to $Obs*R^2 > 0.05$. The outcomes of “Histogram Normality show that the probability value of “Jarque-Bera” is approximately 0.11 and is higher than 0.05 and therefore, “there is no a multicollinearity in the model. As a result, it is concluded that Model-III is statistically significant.

Model IV which is seen in Eq.9 shows the relationship between FD which is the predicated variable and PC, EG and HC which are the predictors.

$$D(FD) = C(1)*(FD(-1) - 672.079539071*HC(-1) + 0.0105111669421*EG(-1) - 0.0302854571516*PC(-1) - 3333857944.58) + C(2)*D(FD(-1)) + C(3)*D(HC(-1)) + C(4)*D(EG(-1)) + C(5)*D(PC(-1)) + C(6) \quad (9)$$

Table 13: VECM Outcomes (Model-IV)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-1.687331	0.346605	-4.868163	0.0002
C(2)	0.740594	0.253263	2.924210	0.0099
C(3)	3433.165	1321.426	2.598075	0.0194
C(4)	0.114498	0.039132	2.925896	0.0099
C(5)	-0.120499	0.045107	-2.671378	0.0167
C(6)	-3.05E+09	1.25E+09	-2.442437	0.0266

As it is seen in Table 13, the value of C (1), which is the ec term, is negative, the p-value of C(1) is lower than 0.05 and statistically significant. Hence, there is a long-term causality from EG, PC, HC to FD. The coefficients from C(2) to C(5) show the short-term relationships. To investigate the causality in the short-term, Wald Test was employed and the outcomes presented in Table 14.

Table 14: Wald Test Outcomes (Model-IV)

H ₀ : C(3)=0				H ₀ : C(4)=0			
Statistics	Value	df	Prob.	Statistics	Value	df	Prob.
t-stat.	2.598075	16	0.0194	t-stat.	2.925896	16	0.0099
F-stat.	6.749996**	(1, 16)	0.0194	F-stat.	8.560870*(1, 16)		0.0099
Chi-sqr.	6.749996*	1	0.0094	Chi-sqr.	8.560870*	1	0.0034

H ₀ : C(5)=0				Results		
Statistics	Value	df	Prob.	H ₀ : C(3)=0	HC⇒FD	Rejected
t-stat.	-2.671378	16	0.0167	H ₀ : C(4)=0	EG⇒FD	Rejected
	7.136263*			H ₀ : C(5)=0	PC⇒FD	Rejected
F-stat.	*	(1, 16)	0.0167			
Chi-sqr.	7.136263*	1	0.0076			

$H_0: C(3)=0$ means that there is no short-term causality form HC to FD. The prob. value of χ^2 is 0.0094 and lower than 0.05, therefore, “ $H_0: C(3)=0$ is rejected” and there is a causality from HC to FD.

$H_0: C(4)=0$ means that there is no short-term causality form EG to FD. The prob. value of χ^2 is 0.0034 and lower than 0.05. Therefore, “ $H_0: C(4)=0$ is rejected” that there is a causality from EG to FD.

$H_0: C(5)=0$ means that there is no short-term causality form PC to FD. The prob. value of χ^2 is 0.0076 and lower than 0.05. Therefore, “ $H_0: C(5)=0$ ” is rejected that there is a causality from PC to FD.

Table 12. Diagnostic Tests Outcomes (Model-IV)

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

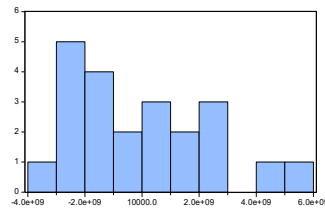
F-statistic	0.045833	Prob. F(1,15)	0.8334
Obs*R-squared	0.067017	Prob. Chi-Square(1)	0.7957

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	1.379509	Prob. F(8,13)	0.2910
Obs*R-squared	10.10122	Prob. Chi-Square(8)	0.2580
Scaled explained SS	4.127497	Prob. Chi-Square(8)	0.8454

Histogram Normality

Jarque-Bera	1.584200
Probability	0.452893

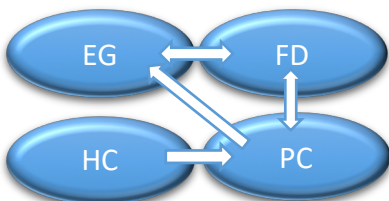

The prob. value of χ^2 is 0.7957 and is higher than 0.05. Therefore, “Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test” indicates that there is no a serial correlation. “Breusch-Pagan-Godfrey Heteroscedasticity test” indicates that there is no heteroscedasticity due to the prob. value of χ^2 belong to $Obs*R^2 > 0.05$. The

outcomes of “Histogram Normality show that the probability value of Jarque-Bera” is approximately 0.45 and is higher than 0.05. Therefore, “there is no a multicollinearity in the model. As a result, it is concluded that Model-IV is statistically significant.

The outcomes of the four models are presented in Table 13.

Table 13. Short-term Relationships of the Variables

Variable	The direction of The Causality	Variable
PC	⇒	EG
HC	⇄	EG
FD	⇄	EG
HC	⇄	PC
FD	⇄	PC
FD	⇐	HC

5. Conclusion

In this article, the long-term and short-term relationships between economic growth and financial deepening in Turkey were investigated. The dataset covers 24 observations between 1994-2017 that belong to the series GDP (constant 2010 US\$), gross fixed capital formation (current US\$), secondary education, general pupils, and portfolio investment, bonds (PPG + PNG) (NFL, current US\$).

Primarily, functional, statistical and VAR models were established. Then, “Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test” was employed to define the integration level of the series. It is observed that all the series are stationary at the first difference level, therefore the integration level of the series is I(1). To define the proper lag-length, “Lag Order Selection Criteria Test” was employed and it is indicated that the proper lag-length value is one.

To investigate whether a long-term relationship among the series, “Johansen Cointegration Test” was conducted. “Vector Error Correction Model (VECM)” employed to reveal both the short term and the long term causality. To discover the consistency of the cointegration models “Breusch-Godfrey Serial Correlation LM

Test”, “Breusch-Pagan-Godfrey Heteroscedasticity Test” and “Histogram Normality Test” were conducted.

The results of VECM did not indicate a long-term relationship. The short – term analysis of VECM revealed that there is “(a) a bidirectional causality between economic growth and financial deepening, (b) a unidirectional causality from physical capital to economic growth, (c) a bidirectional causality between financial deepening and physical capital (d) a unidirectional causality from human capital to financial deepening. There is not a causality (e) between human capital and economic growth, and (f) between human capital and physical capital in the short-term.

The results of the analyses in this research support the Mutual Interaction Hypothesis that asserts a bidirectional relationship between FD and EG, which is hypothesised by Lewis and Patric. In this context, financial deepening has an important place in terms of sustainable economic growth.

REFERENCES

- Abu-Bader, S. ve Abu-Qarn, A. (2006). Financial development and economic growth nexus: time series evidence from middle eastern and north African countries. *MPRA Discussion Paper No: 972*, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/972/1/MPRA_paper_972.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2019).
- Ak, M. Z., Altıntaş, N. ve Şimşek, A. S. (2016). Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (2), 151-160.
- Altınar, A. ve Bozkurt, E. (2018). N11 ülkelerinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme: panel veri analizi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2 (2), 197-212.
- Artan, S. (2007). Finansal kalkınmanın büyümeye etkileri: literatür ve uygulama. *İktisat İşletme ve Finans*, 22 (252), 70-89.
- Asteriou, D. ve Spanos, K. (2018). The relationship between financial development and economic growth during the recent crisis: evidence from the eu. *Finance Research Letters (in Press)*. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.05.011>
- Barro, R.J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), 407-443.
- Barro, R.J. ve Sala-i Martin, X. (2004). *Economic growth*. London: MIT Press.
- Bozoklu, Ş. ve Yılcı, V. (2013). Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: gelişmekte olan ekonomiler için analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 161-187.
- Calderón, C. ve Liu, L. (2003). The direction of causality between financial development and economic growth. *Journal of Development Economics*, 72 (1), 321-334.
- Coşkun, M., Temizel, F. ve Taylan, A. S. (2009). Bankacılık sektörü hisse senedi getirileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (7), 1-18.

- Çeştepe, H. ve Yıldırım, E. (2016). Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12 (Özel Sayı: 16), 12-26.
- Dudian, M. ve Popa, R. A. (2013). Financial development and economic growth in central and eastern europe. *Theoretical and Applied Economics*, 20 (8/585), 59-68.
- Greenwood, J. ve Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth and the distribution of income. *Journal of Political Economy*, 98 (5), 1076-1107.
- Güneş, S. (2013). Finansal gelişmişlik ve büyüme arasındaki nedensellik testi: Türkiye örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14 (1), 73-85.
- Kar, M. ve Pentecost, E. (2000). The direction of causality between financial development and economic growth in turkey: further evidence. *Economic Research Paper*, No: 00/27. Department of Economics, Loughborough University.
- King, R.G. ve Levine, R. (1993a). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108 (3), 717-737.
- King, R.G. ve Levine, R. (1993b). Finance, entrepreneurship and growth: theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32 (3), 513-542.
- La Porta, R., Lopez-De-Silanes, F., Shleifer, A. ve Vishny, R.W. (1997). Legal determinants of external finance. *The Journal of Finance*, 52 (3), 1131-1150.
- Levine, R. (1991). Stock markets, growth and tax policy. *Journal of Finance*, 46 (4), 1445-1465.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35 (2), 688-726.
- Levine, R. ve Zervos, S. (1998). Capital control liberalization and stock market development. *World Development*, 26 (7), 1169-1183.
- Lewis, W.A. (1955). *The theory of economic growth*. London, Allen and Unwin.
- Lucas, R.E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22 (1), 3-42.

- Luintel, K., Khan, M., Leon-Gonzalez, R. and Li, G. (2016). Financial development, structure and growth: new data, method and results. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 43, 95-112.
- Manga, M., Destek, M.A., Tekeoğlu, M. ve Düzakın, E. (2016). Ekonomik büyüme ve finansal gelişme ilişkisi: Türkiye örneği. *International Conference on Eurasian Economies*, Kaposvár, Hungary, 29-31 Ağustos 2016, ss. 814-820. ISBN: 978-975-6319-26-0. S. Sarı, A.H. Gencer ve İ. Sözen (Eds.).
- Obradović, S. ve Grbić, M. (2015). Causality relationship between financial intermediation by banks and economic growth: evidence from serbia. *Prague Economic Papers*, 24 (1), 60-72.
- Oktayer, A. (2007). *Finansal derinleşmenin ekonomik performans üzerine etkileri: teori ve Türkiye uygulaması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Ono, S. (2017). Financial development and economic growth nexus in Russia. *Russian Journal of Economics*, 3 (3), 321-332.
- Ouyang, Y. ve Li, P. (2018). On the nexus of financial development, economic growth, and energy consumption in china: new perspective from a gmm panel var approach. *Energy Economics*, 71, 238-252.
- Özcan, B. ve Arı, A. (2011). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik bir analizi: Türkiye örneği. *Business and Economics Research Journal*, 2 (1), 121-142.
- Pagano, M. (1993). Financial markets and growth: an overview. *European Economic Re-view*, 37 (2-3), 613-622.
- Patrick, H.T. (1966). Financial development and economic growth in underdeveloped countries. *Economic Development and Cultural Change*, 14 (2), 174-189.
- Petkovski, M. ve Kjosevski, J. (2014). Does banking sector development promote economic growth? an empirical analysis for selected countries in central and south eastern Europe. *Economic Research*, 27 (1), 55-66.
- Roubini, N. ve Sala-i Martin, X. (1992). Financial repression and economic growth. *Journal of Development Economics*, 39 (1), 5-30.

- Sağlam, Y. ve Sönmez, F. (2017). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrupa geçiş ekonomileri örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 121-140.
- Saint-Paul, G. (1992). Technological choice, financial markets and economic development. *European Economic Review*, 36 (4), 763-781.
- Samargandia, N., Fidrmuc, J. ve Ghosh, S. (2015). Is the relationship between financial development and economic growth monotonic? evidence from a sample of middle-income countries. *World Development*, 68, 66-81.
- Schumpeter, J. (1934[1912]). *The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle (2nd ed.)*. Cambridge: Harvard University Press. (English translation of 1926 2nd edition of Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung).
- Sevüktekin, M. & Çınar, M. (2014). *Ekonometrik zaman serileri analizi*. Bursa: Dora.
- Shan, J. (2005). Does financial development 'lead' economic growth: a vector auto-regression appraisal. *Applied Economics*, 37 (12), 1353-1367.
- Sönmez, F. ve Sağlam, Y. (2018). Finansal gelişme ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: avrupa dönüşüm ekonomileri örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (4), 59-72.
- Stern, N. (1989). The economics of development: a survey. *Economic Journal*, 99 (397), 597-685.
- Türedi, S. ve Berber, M. (2010). Finansal kalkınma, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: türkiye üzerine bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 301-316.
- Yapraklı, S. (2007). Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: türkiye üzerine bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (5), 67-89.
- Yılmaz, Ö. ve Kaya, V. (2006). Finansal kalkınma ve iktisadi büyüme arasındaki nedensellik. *İktisat, İşletme ve Finans*, 21 (244), 120-131.